

**ДОНИШГОҲИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ САЙЁҲӢ ВА СОҲИБКОРИИ
ТОҶИКИСТОН**

ВБД:330+338(575,3)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ОДИНАЗОДА КОМРОН САИДАБРОР

**ТАКМИЛИ ТАНЗИМИ ДАВЛАТИИ БОЗОРИ МЕҲНАТ ДАР
АЛОҚАМАНДӢ БО РАВАНДҲОИ МУҲОЧИРАТ: НАЗАРИЯ,
МЕТОДОЛОГИЯ ВА АМАЛИЯ**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз
рӯйи ихтисоси: 08.00.01 – Назарияи иқтисодӣ (08.00.01.01 – Назарияи
умумии иқтисодӣ (иқтисоди сиёсӣ))**

Душанбе – 2025

Диссертатсия дар кафедраи назарияи иқтисодии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон иҷро гардидааст

Мушовири илмӣ:

Асрорзода Убайдулло Саттор - доктор илмҳои иқтисодӣ, дотсент, ректори Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Қодирзода Диловар Баҳриддин - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи умумидонишгоҳии назарияи иқтисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Қонмамадов Шермамад Бекмамадович - доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудирӣ шӯбаи таҳқиқоти муқоисавии иқтисодии Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Ғоибназарзода Саид Муҳаммадназар - доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар:

Муассисаи давлатии “Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли”- и Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-004 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон санаи “20” 09. 2025, соати 09 00 баргузор мегардад, суроға: 734025, ш. Душанбе, маҳаллаи Буни Ҳисорак, шаҳраки донишҷӯён, бинои таълимии №8, синфхонаи 102, E-mail: Shuro004@mail.ru. Тел: +992 902426655

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ва сомонаи расмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (www.tnu.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат “_____” _____ соли 2025 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ
шӯрои диссертатсионӣ, 6D.KOA-004,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Ғулов Ш.М.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Гузариш аз низоми нақшавии танзимкунӣ ба бозорӣ ба тағйироти кулӣ дар муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, аз ҷумла муносибатҳои меҳнати бо равандҳои муҳоҷират алоқамандбуда ва ташаккули низоми нави идоракунии ин равандҳо овард.

Вобаста ба ин, зарурияти таҳқиқи равишҳои асосии назариявӣ оид ба амалнамоии бозори меҳнат ва муҳоҷират, мафҳуми категориявии он аз нуқтаи назари илмӣ навад ва таҳдидҳои гуногуни муносири бекорӣ, таъмини шуғли аҳоли ва баландбардории сатҳи зиндагии аҳоли алоқаманд мебошад. Гузашта аз ин, таъмини шуғли пурмаҳсул яке аз ҳадафҳои стратегияи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Танзими бозори меҳнат як унсурӣ калидии сиёсати иқтисодии давлатӣ ба шумор меравад, ки дорои хусусияти мураккаб ва бисёрсамта мебошад. Он на танҳо танзими масоили марбут ба шуғли аҳолиро дар бар мегирад, балки бо равандҳои дигари иқтисодӣ, аз ҷумла муҳоҷирати меҳнатӣ, зич алоқаманд аст. Дар ин замина, ташаккули низоми муассири танзими бозори меҳнат тақозо мекунад, ки механизми мукаммали идоракунии давлатӣ бо дарназардошти қонуниятҳои иқтисодӣ ва истифодаи абзорҳои мухталифи институтсионалӣ, танзимгарӣ ва барномавӣ амалӣ гардад. Истифодаи самараноки чунин механизм имкон медиҳад, ки сатҳи шуғли аҳоли ба таври устувор беҳтар гардида, дар қабули қарорҳои стратегӣ дар сатҳи миллий ва минтақавӣ барои таъмини суботи бозори меҳнат ва коҳиши бекорӣ шароити мусоид фароҳам оварда шавад.

Тадбирҳои мазкур на танҳо ба коҳиш додани бекорӣ ва таъмини шуғли устувор, балки ба эҷоди фазои мусоиди иқтисодӣ, ки рушди устувори ҷомеаро таъмин менамояд, равона шудаанд.

Вобаста ба муҳимияти масъалаи шуғли аҳоли, бо ҷойи қор таъмин намудани аҳоли, ташкили ҷойҳои нави қорӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар баромадҳои хеш ва паёмҳои ҳамасолаи худ ба маҷлиси олии фикру андешаҳои

хешро баён намудаанд. Аз ҷумла дар, паёми солонашон соли 2021 Эмомалӣ Раҳмон қайд намудаанд, ки “... Дар сиёсати давлату Ҳукумати Тоҷикистон танзими муносибатҳои меҳнатӣ, рушди бозори меҳнат ва бо шуғл таъмин намудани аҳолии мавқеи асосӣ дорад” [3]. Инчунин, дар Паёми навбатииашон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 23 - юми декабри соли 2022 ба Маҷлиси олии, қайд намуданд, ки “... Бо шуғли пурмахсул таъмин намудани аҳолии яке аз ҳадафҳои стратегии давлат ба ҳисоб рафта, барои татбиқи он қабули барномаҳои соҳавию минтақавӣ зарур аст” [4].

Аз нигоҳи назариявӣ, муайяннамоии нақши давлат дар иқтисод ва тарзи даҳолати он ба раванҷҳои иқтисодӣ метавонад бар пояи асосҳои гуногун ва мактабҳои мухталифи иқтисодӣ ташаккул ёбад. Назарияҳои гуногун сатҳи иштироки давлатро дар танзими иқтисодӣ бо роҳи усулҳои мухталиф муайян мекунанд, ки аз даҳолати ҳадди ақал то идоракунии ғайрароли ва сиёсати иқтисодии ҳадафмандро дар бар мегирад. Аз як тараф, шахси тарафдори ин равишҳо бар онанд, ки даҳолати давлат барои таъмини мувозинат ва тартиботи бозори озод, ҳифзи манфиатҳои ҷомеа ва пешгирии тағйироти манфӣ дар натиҷаи ғайролияти бемаҳдуди бахши хусусӣ зарур аст. Аз ҷониби дигар, мунақидони ин назария бар онанд, ки даҳолати давлат ба иқтисод метавонад самаранокии бозорро коҳиш дода, рушди табиӣ онро маҳдуд созад. Ба назари онҳо, механизмҳои бозорӣ худ метавонанд мувозинати заруриро таъмин намуда, боиси самаранокии бештар ва тақсими оқилонаи захираҳо гарданд.

Ҳар як аз ин гурӯҳҳо бо асосҳо ва мантиқҳои муфассал ба дурустии мавқеи худ исбот мекунанд, ки натиҷаҳои гуногун дар миқёси давлат ва иқтисод нишон медиҳанд. Дар ин ҷо сухан дар бораи назарияи классикӣ ва кейнсионӣ ва баъдан неоклассикӣ, неокенсиянӣ, институтсионалӣ ва монетарӣ меравад.

Аз ин рӯ, таҳқиқи асосҳои назариявии татбиқи намудҳои гуногуни сиёсати давлатӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад, зеро маҳз тавассути таҳлили амиқи ин заминаҳо имкон фароҳам меояд, ки самтҳо ва механизмҳои муассири танзими давлатии раванҷҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ муайян карда шаванд. Маҳз,

ин зарурат ва мубрамияти масъала ба интихоби мавзӯи диссертационӣ замина гузошт ва зарурати омӯзиши илмӣ он ба таври амиқ ва мукамалро муайян намуд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Нақши назаррасро дар ташаккулёбии асосҳои назарияи танзими давлатии бозори меҳнат классикони иқтисод ба монанди: А. Смит, Д. Рикардо, Ж. Б. Сэй, К. Маркс, У. Петти, неоклассикон: А. Лаффер, А. Маршалл, А. Риз, А. Люис, А. Пигу, Валрас, Ч. Б. Кларк, М. Фелдштейн, Р. Холл, ва ғайра., кейнсианиҳо: – Ч. М. Кейнс, П. Самуэлсон, Х. Ламперт, институтсионалистон: Ч. Гэлбрейт, Ч. Данлоп, Ч. Коммонс, Т. Веблен гузоштаанд.

Таҳқиқот нишон дод, ки таҳқиқотҳои А. Бобоев, А. В. Котов, А. Г. Хочибоев, А. Қ. Комилов, А. П. Рикова, В. М. Ибрагимов, Г. Г. Коробова, Г. Н. Зокиров, Д. С. Амонова, З. Султонов, З. А. Раҳимов, И. Лалбеков, И. В. Ларионова, И. С. Шамсов, И. Х. Давлатов, Л. Г. Ефимова, М.К. Кабутов, М. Ш. Маҳмадбеков, Н. Ашуров, Н. Б. Глушкова, Н. К. Қаюмов, О.И. Лаврушина, П. Ш. Ҳакимов, Р. Улмасов, Р. К. Раҳимов, Р. Т. Ризоқулов, С.Қ. Комилов, С. И. Исломов, Т. Ч. Усманова, Ф. С. Исломов, Х. У. Умаров, Д.Б. Қодирзода, Т. Б. Ғаниев ва дигарон ба ташаккулёбии бозори меҳнат дар шароити иқтисоди гузариш бахшида шудаанд.

Як қатор ҷанбаҳои раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар осори олимони хориҷӣ ва ватанӣ ба монанди: Бобоҷонов Р. М., Бобоев К. Б., Ванкевич Е. В., Искандаров О. А., Искандаров Х. Х., Калинина И. А., Калтаева С. А., Киршин И. А., Масленников В. В., Маҳмадбеков М. Ш., Олимов М. А., Пулатов П. А., Саъдуллозода Н., Султонов З. С., Усманова Т.Ч., Улмасов Р., Умаров Ҳ., Шеров Ш. С. ва дигарон дарҷ гардидаст.

Новобаста ба таҳқиқоти илмӣ ва коркардҳо як қатор масъалаҳои назариявӣ ва амалии мубрами он вобаста ба мукамалгардонии танзими давлатии бозори меҳнат дар шароити шиддатгирии раванди муҳоҷират ва бо баҳодиҳии таъсири он ба некуаҳволии аҳоли ва баробарнамоии таносуби арза ва тақозо ба қувваи корӣ дар шароити муҳоҷирати меҳнатии озод то андозаи

пурра омӯхта нашудаанд. Асосноккунии назариявӣ, равишҳои методологӣ ва коркарди механизми мутобиқсозии фишангҳои давлатӣ ва бозории танзими бозори меҳнат дар шароити ҷой доштани муҳоҷират аз назари олимон каме дур мондаанд.

Зарурати ҳалли масъалаҳои боло зикршуда дар марҳилаи муосири рушди бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар доираи муҳоҷирати оммавии аҳоли бозбинии танзими бозори меҳнат ва муҳоҷиратро дар шароити либерализатсияи иқтисодии кишвар ва баланд бардоштани сифати қувваи корӣ тақозо менамояд. Ҳамин тавр, аҳамияти назариявӣ ва амалии масъалаҳои болозикршуда, инчунин зарурати ҷустуҷӯи роҳҳои мукамалгардонии танзими давлатии бозори меҳнат ба интихоби мавзуи диссертатсия ва мақсаду вазифаҳои он сабаб гардид.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзуҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи барномаҳои пешгӯии давлатӣ, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои то 2030, Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 коркард шудааст. Ҳамзамон, маводи таҳқиқоти диссертатсионӣ бо Стратегияи танзими равандҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040 алоқаманд мебошад. Мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ бо нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи назарияи иқтисодӣ ва фаъолияти соҳибкории ДБССТ барои солҳои 2021-2025 алоқаманд мебошад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқоти мазкур асосноккунии равишҳои концептуалӣ оид ба ташаккулёбӣ ва мукамалгардонии танзими давлатии бозори меҳнат дар шароити мушкилгардии равандҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад. Ин ҳадаф бо таҳияи тавсияҳои илмӣ амалӣ барои баланд бардоштани самаранокии сиёсати давлатӣ дар соҳаи танзими бозори меҳнат ва мутобиқ намудани он ба талаботи муҳити иҷтимоӣ иқтисодии кишвар пайваست мебошад. Дар доираи ин мақсад, тадқиқот ба таҳлили омилҳои муассир,

ташаққули роҳҳои мутобиқшавӣ ва пешниҳод намудани роҳҳои мукамалсозии сиёсати меҳнат нигаронида шудааст.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади мазкур вазифаҳои мазкур гузошта, ҳал карда шудаанд:

- таҳқиқ намудани асосҳои назариявии ташаққулёбии низоми танзими бозори меҳнат дар асоси таҳаввулоти муқаррароти концептуалӣ;
- омӯзиши таҷрибаи хориҷии танзими давлатии бозори меҳнат ва муҳочират ва коркарди равишҳои методологии истифодаи он дар ҷумҳурӣ дар шароити равандҳои мавҷудаи муҳочирати қувваи корӣ;
- арзёбии вазъи муосир ва асосҳои институтсионалии танзими давлатии бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар робита ба равандҳои муҳочират;
- муайян намудани омилҳои ташаққулёбии тақозо ва арза дар шароити зиёд будани қувваи корӣ;
- муайян намудани самтҳои стратегии танзими давлатии бозори меҳнат дар асоси расмикунонии бозори ғайрирасмӣ меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ошкор намудани тамоюлҳои муосири муҳочирати меҳнатии аҳоли ва мушкилоти самтгирии он дар шароити саноатикунони босуръати иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- таҳлили таъсири ҷаҳонишавӣ ва рақамикунӣ ба раванди танзими давлатии бозори меҳнат ва истифодаи шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ;
- пешниҳод намудани роҳҳои асосии мукамалгардонии идоракунии муҳочирати меҳнатии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- пешниҳод намудани амсиали ягонаи таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- пешниҳод намудани тавсияҳои илмӣ-методӣ оид ба мукамалгардонии механизми бозорӣ ва танзими давлатии бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Объекти таҳқиқот. Бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти равандҳои муҳочирати аҳоли мебошад.

Мавзуи таҳқиқот маҷмуи муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодии дар раванди мукаммалгардонии танзими давлатии бозори меҳнат бавучудоянда мебошад.

Фарзияи таҳқиқот дар чунин пешниҳод зоҳир мегардад, ки мукаммалгардонии танзими давлатии бозори меҳнат ба идоракунии самараноки раванди муҳочират мусоидат менамояд, ки барои таъмини мувозинати байни арза ва тақозо дар бозори меҳнат мусоидат намуда, ба камшавии сатҳи бекорӣ ва таъмини шугли аҳоли шароит фароҳам меорад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқотро таҳқиқоти илмӣ классикони илми иқтисодӣ ва намояндагони муосири он, таҳлили амиқи онҳо оид ба масъалаи ташаккулёбӣ, рушд ва мукаммалгардонии идоракунии бозори меҳнат ва равандҳои муҳочират ташкил додаанд. Дар рафти таҳқиқот асарҳои иқтисодшиносони ватанӣ оид ба танзими бозори меҳнат, маълумотҳои расмӣ Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳисоботҳои солони Вазорати меҳнат, муҳочират ва шугли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи конференсияҳои илмӣ ва семинарҳо, Интернет-захираҳо, мушоҳидаҳои шахсии муаллиф ва ғайра мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Барои ноил гардидан ба ҳадаф ва вазифаҳои гузошташуда кор усулҳои зерини таҳқиқоти илмӣ, аз ҷумла усулҳои таҳаввулотӣ ва институтсионалӣ, усулҳои таҳлили таърихӣ ва мантиқӣ, абстраксияи илмӣ, таҳлили муқоисавӣ, усулҳои таҳлили омӯрӣ ва иқтисодӣ-омӯрӣ, усули системавӣ ва амсоли он истифода шудаанд. Истифодаи ин усулҳо имкон дод, ки мавқеи муносибатҳои меҳнатӣ дар низоми муносибатҳои иқтисодӣ дар бозори меҳнат, дар бозори миллӣ, инчунин муайян намудани тамоюл, хусусиятҳои рушди он бо назардошти равандҳои муҳочират ва механизми танзими он муайян карда шавад.

Сарчашмаи маълумот. Ба сифати сарчашмаҳои иттилоотии таҳқиқот санадҳои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои Агентии омили назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, агентҳои шуғл ва амсоли он истифода шуданд. Дар чараёни иҷрои вазифаҳои гузашташуда дар таҳқиқоти илмӣ ба таври васеъ санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи таҳлилӣ ва ҷамъбастии таҳқиқоти хориҷию ватанӣ мавриди истифода қарор дода шуданд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқоти илмӣ дар поёи кафедраи назарияи иқтисодӣ ва фаъолияти соҳибкории Донишгоҳи байналмилалӣ саёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон дар давоми солҳои 2020-2025 таҳия гардидааст.

Навгонии илмӣ таҳқиқоти мазкур дар таҳия ва такмили асосҳои концептуалии танзими бозори меҳнат ифода меёбад, ки бо дарназардошти таъсири афзоишбандаи равандҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти хосса пайдо мекунад. Дар доираи таҳқиқот, равишҳои нави илмӣ барои ташаккули низоми муассири танзими давлатии бозори меҳнат пешниҳод гардида, моделҳо ва меъёрҳои мутобиқсозӣ ба воқеияти иҷтимоию иқтисодии кишвар таҳия шудаанд, ки метавонанд дар рушди минбаъдаи сиёсати муносибатҳои меҳнатӣ ва коҳиш додани таъсири манфии муҳоҷират саҳми назаррас гузоранд. Таҳқиқот равишҳои нави илмӣ ва амалӣ барои танзими бозори меҳнатро пешниҳод менамояд, ки ҷавобгӯ ба шароит ва талаботи муносири иқтисодӣ ва иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд. Натиҷаҳои назарраси таҳқиқоти диссертсионӣ, ки навгонии илмӣ ва мазмуну мундариҷаи диссертатсияро ошкор менамоянд инҳо мебошанд:

1. Асосҳои назарияи танзими давлатии бозори меҳнат дар асоси рушди концепсияҳои алоқамандии усулҳои давлатӣ ва бозории танзими он таҳқиқ шуда, мафҳуми нави сиёсати танзими давлатии бозори меҳнат ҳамчун маҷмуи тадбирҳои иҷтимоӣ-иқтисодии бо истифодаи усулҳо ва воситаҳои муносири технологияи иттилоотӣ коммуникатсионӣ алоқаманд буда, бо назардошти равандҳои муҳоҷират ба таъмини рушди муътадили бозори меҳнат,

баландбардории дараҷаи шуғл ва некуаҳволии аҳоли равона шудааст, пешниҳод шудааст.

2. Дар асоси омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии танзими давлатии бозори меҳнат тамсилаи мувофиқати усулҳои бозорӣ ва давлатии бозори меҳнат бо назардошти равандҳои муҳочират пешниҳод карда шуд. Дар асоси коркарди равишҳои методӣ оид ба таҳқиқи бозори меҳнат, хусусиятҳои модели аврупоӣ, осиеӣ, амрикоӣ ва англо-саксионӣ ошкор карда шуд. Ҷанбаҳои алоҳидаи амалигардонии таҷрибаи институтсионалии давлатҳои баррасишаванда ба сифати тадбирҳои иловагӣ дар соҳаи шуғл ҷудо карда шудаанд, ки ба пастшавии шиддатнокӣ дар бозори меҳнат оварда мерасонанд.

3. Вазъи муосири бозори меҳнат ва тамоюлҳои асосии рушди он дар заминаи нишондиҳандаҳои иқтисодӣ асоснок гардида, омилҳои таъсиргузор ба рушди бозори меҳнат аз ҷиҳати равиши институтсионалӣ арзёбӣ шудаанд. Дар натиҷа, зиддиятҳои муайян гардиданд, ки раванди ташаккул ва густариши шуғли самаранокро ҳалалдор менамоянд. Бо дарназардошти ин мушкилот, тадбирҳои мушаххаси илмӣ-амалӣ барои такмил ва баланд бардоштани самаранокии танзими давлатии шуғли аҳоли пешниҳод шудаанд, ки дар онҳо таҷрибаи муассири кишварҳои хориҷӣ низ ба ҳисоб гирифта шудааст. Ин тадбирҳо метавонанд заминаи устувор барои таҳияи сиёсати босамари шуғл ва коҳиши сатҳи бекорӣ дар шароити муосири Тоҷикистон фароҳам оваранд.

4. Динамикаи ташаккулёбии арза ва тақозо дар бозори меҳнат дар шароити барзиёдии қувваи корӣ таҳлил карда шуда, сабабҳои фарқияти назаррас дар байни арза ва тақозои қувваи корӣ ошкор карда шуд ва зарурати ташкили шуғли фарогир дар асоси ҷорӣ намудани корхонаҳои нав дар истеҳсолот дар бахшҳои афзалиятноки иқтисоди кишвар асоснок карда шуд.

5. Самтҳои стратегии танзими давлатии бозори меҳнат нисбат ба равандҳои расмикунонии бозори ғайрирасмии меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амалисозии маҷмуи тадбирҳо дар соҳаи шуғл тавассути мукамалгардонии сиёсати андозбандӣ, баландбардории сифати низоми маориф, инчунин ҷори намудани низоми дуалии таълим муайян карда шудааст.

Механизми танзими шуғли ғайрирасмӣ дар асоси равишҳои нарм ва сахт нисбат ба шуғли ғайрирасмӣ пешниҳод гардидаанд.

6. Тамоюлҳои муосири раванди муҳоҷирати аҳоли ошкор кардашуда, самтҳои он дар шароити саноатикунории босуръати иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуд, механизми иқтисодии самаранокии равандҳои муҳоҷират дар асоси баландбардоштани тақмили ихтисоси муҳоҷирон, баландбардории касбияти онҳо, модернизатсияи раванди таълим дар кишвар, баландбардории самаранокии фаъолияти агентҳои давлатӣ, хадамоти шуғл ва муҳоҷират пешниҳод карда шуд.

7. Таъсири ҷаҳонишавӣ ба бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда, нақши рақамикунонӣ дар танзими бозори меҳнат дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодиёт ва истифодаи шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва роҳҳои танзими онҳо асоснок гардидаанд.

8. Роҳҳои асосии мукамалгардонии идоракунии равандҳои муҳоҷирати аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси баҳодиҳии иҷтимоӣ-иқтисодии оқибатҳои муҳоҷират, мақсаднок ҷойгирнамоии аҳоли аз нуктаи назари иқтисодӣ, сиёсати танзими муҳоҷират, нақши он дар афзоиши некуаҳволии аҳоли ва паст намудани сатҳи камбизоатӣ, инчунин таъмини музди кори арзанда муайян карда шуд.

9. Модели ягонаи таъмини вазъи мувозинат дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси коркарди механизми мутобиқати бозори меҳнат ва бозори таҳсилот дар раванди омодакунии қувваи корӣ ва рафъи номувозинатӣ дар бозори меҳнат, пешниҳод карда шуд, ки ба наздикшавии мувозинат байни арза ва тақозо дар бозори меҳнат мусоидат менамояд.

10. Таъсири илмӣ-методӣ оид ба мукамалгардонии механизми танзими давлатии бозори меҳнат дар самти вусъатбахшии таъминоти институтсионалии он, диверсификатсияи иқтисоди кишвар бо мақсади таъмини шуғли самаранок, беҳтарсозии муҳити корӣ ва фаъолияти соҳибкорӣ, мукамалгардонии низоми ҳуқуқӣ, ташкил ва таъминоти иқтисодии низоми танзими муҳоҷирати меҳнатӣ, таъсири шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади паст намудани шиддат дар бозори меҳнат пешниҳод карда шуд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

– асосҳои назариявии танзими давлатии бозори меҳнат бо дарназардошти таҳаввулоти таърихӣ ва тақомули консепсияҳои муосири ҳамгироии усулҳои давлатӣ ва бозорӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта, дар заминаи ин таҳлил таърифи муаллифӣ танзими давлатии бозори меҳнат ҳамчун низоми институтсионалӣ ва иқтисодии ҳамоҳангсозии манфиатҳои ҳама, давлат ва бозор пешниҳод гардидааст;

– бо дарназардошти омӯзиши таҷрибаи пешрафтаи кишварҳои хориҷӣ дар соҳаи танзими давлатии бозори меҳнат, модели мутобиқати он дар шароити равандҳои афзоишбандаи муҳоҷирати таҳия ва пешниҳод гардида, хусусиятҳои мутобиқсозии сиёсати меҳнат ба шароити миллӣ дар он инъикос ёфтаанд;

– вазъи муосири бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо истифода аз усулҳои таҳлили муосири иқтисодӣ ва арзёбии институтсионалӣ таҳқиқ шуда, муҳолифат ва зиддиятҳо, ки ба ташаккул ва рушди шуғли самаранок ва устувор монеа эҷод мекунанд, ошкор гардида, замина барои пешниҳоди тадбирҳои ислохотӣ фароҳам оварда шудааст;

– динамикаи ташаккулёбии арза ва тақозо дар бозори меҳнат дар шароити барзиёдӣ қувваи корӣ таҳқиқ шуда, сабабҳои номувофиқати назаррас байни арза ва тақозои қувваи корӣ ошкор шуда, зарурияти шуғли фарогир асоснок карда шудааст;

– самтҳои стратегияи танзими давлатии бозори меҳнат дар асоси расмигардонии бозори ғайрирасмӣ меҳнат муқаррар карда шуда, механизми танзими шуғли ғайрирасмӣ дар бозори меҳнат пешниҳод гардидааст;

– тамоюлҳои муосири муҳоҷирати меҳнатии аҳоли ошкор карда шуда, хусусиятҳои самтӣ-вазкунии он муайян ва роҳҳои иқтисодии мукамалгардонии самаранокии равандҳои муҳоҷирати пешниҳод карда шудаанд;

– таъсири ҷаҳонишавӣ ва рақамикунонӣ ба раванди танзими давлатии бозори меҳнат ва истифодаи шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ муайян карда шудааст;

– роҳҳои асосии мукамалгардонии идоракунии муҳоҷирати аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудаанд;

– модели ягонаи таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардидааст, ки ба коркарди роҳҳои мутобиқати бозори меҳнат ва бозори таҳсилот дар омодаسازی қувваи корӣ асос ёфтааст;

– тавсияҳои илмию методӣ оид ба мукамалгардонии танзими бозори меҳнат, назарияи шуғл, назарияи танзими муҳочират ва тарақиёти иқтисодӣ пешниҳод карда шуда шудаанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Натиҷаҳои диссертатсия метавонанд мавзӯи муҳоҳисаи олимон ва таҳқиқгарон барои рушди минбаъдаи назарияи танзими давлатӣ ва бозори бозори меҳнат, назарияи шуғл, назарияи танзими муҳочират ва тарақиёти иқтисодиёт бошанд. Натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда дар асосноккунии самтҳои афзалиятнок, вазифа ва тадбирҳо оид ба мукамалгардонии усулҳои танзими давлатии бозори меҳнат ва ташкили шуғли фарогир сахмгузор мебошанд.

Натиҷаҳои бадастомадаи диссертатсия метавонанд аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳочират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, дар сатҳи агентӣ оид ба меҳнат ва шуғли аҳоли дар вилоятҳо ва ноҳияҳо барои беҳтарسازی танзими раванди шуғли аҳоли ва муҳочират, афзоиши самаранокии бозори меҳнат бо назардошти коҳиши шуғли ғайрирасмӣ ва таъсири манфии омилҳои берунӣ ва дохилӣ ба равандҳои муҳочират, баланд бардоштани сифати қувваи корӣ, таъмини шароити мусоид барои шуғл ва муҳочират дар доираи ҳавасмандгардонии шуғли фарогир мавриди истифода қарор гиранд.

Маводи таҳқиқотро, инчунин метавон дар раванди таълим ва бозомӯзии кадрҳои роҳбарикунанда ва мутахассисон дар соҳаи меҳнат ва муҳочират, дар раванди таълим ҳангоми тадриси фанҳои «Бозори меҳнат», «Иқтисодиёти шуғл», «Идоракунии кормандон» ва амсоли онҳо истифода бурд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисосҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси: 08.00.01 – Назарияи иқтисодӣ (08.00.01.01 – Назарияи умумии иқтисодӣ

(иктисоди сиёсӣ)): 1.1. Сохтор ва қонуниятҳои инкишофи муносибатҳои иқтисодӣ; иқтисодиёти захираҳо (бозори сармоя, меҳнат ва молия); қонуниятҳои ҷаҳонишавии иқтисодиёти ҷаҳон ва таъсири он ба фаъолияти низомҳои иқтисодии миллӣ-давлатӣ; 1.2. Назарияи микроиқтисод: назарияи ташкили бозорҳо; назарияи иқтисодиёти некуаҳволӣ; ҳамбастагии некуаҳволии шахсӣ ва ҷамъиятӣ; 1.3. Назарияи макроиқтисод: назарияи инкишофи иқтисодӣ; 1.4. Назарияи иқтисодии ниҳодӣ ва таҳаввулотӣ; назарияи иқтисодиёти гузаранда ва дигаргуншавии (трансформатсия) системаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ; инкишофи ниҳодҳои механизми хоҷагидорӣ дар ҷомеаи баъдисаноатӣ, мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии илмӣ довталаб. Кори диссертатсионӣ натиҷаи кори мустақилонаи илмӣ муаллиф буда, муқаррароти илмӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои дар кори диссертатсионӣ таҳия ва асоснокшуда, аз ҷониби муаллиф дар асоси гузаронидани таҳқиқи асосҳои назариявӣ, амалӣ ва методологии бозори меҳнат анҷом дода шудаанд. Қисми таҳлилии диссертатсия дар асоси коркарди маълумотҳои Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон, инчунин, таҳқиқи мустақилонаи муаллиф дар бозори меҳнат гузаронидашуда, ба анҷом расидааст.

Бар замми ин, иштироки шахсии довталаб ҷиҳати ба даст овардани натиҷаҳо дар ҷамъоварии маълумот, коркарди онҳо, сохторбандӣ, тафсир, таҳлил ва системакунонӣ дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот; таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба истифодаи маводи таҳқиқоти илмӣ дар мукамалгардонии механизми танзими бозори меҳнат ва нашри 23 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 3 монография марбут ба проблемаи таҳқиқшаванда иборат мебошад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот дар конфронсҳои илмӣ-амалӣ ва мизҳои муавварии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон, дар конференсияҳои байналмилалӣ (2015-2024) маъруза карда шудаанд.

Муқаррароти ҷудогонаи натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, дар фаъолияти Хадамоти муҳоҷирати Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, Агентии меҳнат ва шуғли аҳоли дар вилояти Хатлон ва ноҳияҳои ҷудогонаи он, Пажуҳишгоҳи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда шуданд ва тасдиқ гардиданд. (Санади татбиқ аз 26.09.2024с №3-1402). Инчунин, маводи диссертатсия дар раванди таълим дар Донишгоҳи байналмилалӣ саёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон истифода шудаанд (Санади татбиқ аз 20. 08. 2024с. №02/45).

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Муаллиф доир ба мавзӯи таҳқиқот зиёда аз 51 асари илмӣ, аз ҷумла 50 мақолаи илмиро ба таъб расонидааст, ки 23 адади он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудаанд, интишор шудаанд. Бар замми ин, муаллиф 3 монография оид ба масъалаҳои таҳқиқшаванда чоп кардааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, панҷ боб, 15 зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Кор дар 418 саҳифа, 32 ҷадвал, 18 расм ва 8 диаграмма оварда шудааст. Рӯйхати адабиёт истифодагардида 350 номгӯйро дар бар мегирад.

ҚИСМАТИ АСОСӢ

Дар муқаддима мубрами мавзӯи диссертатсия, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объекту предмет, фарзияи таҳқиқот муайян гардидаанд, навгонии илмӣ таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ амалии таҳқиқот ва ғайра оварда шудаанд.

Дар боби якуми диссертатсия «**Асосҳои назариявии таҳқиқи танзими давлатии бозори меҳнат дар шароити муосир**» асосҳои илмӣ назариявии танзими бозори меҳнат, нақши давлат дар ташаккули сиёсати шуғл ва муносибатҳои меҳнатӣ дар шароити муосир мавриди таҳлил қарор гирифта, ҷанбаҳои методологии омӯзиши самараноки танзими давлатӣ ва равандҳои марбут ба муҳоҷирати меҳнатӣ баррасӣ шудаанд. Ҳамзамон, асосҳои институтсионалии танзими бозори меҳнат дар Тоҷикистон муайян гардидаанд.

Ба андешаи муаллиф, дар шароити муосири иқтисоди бозорӣ яке аз вазифаҳои муҳими давлат ташкили самараноки шуғли аҳоли ба шумор меравад. Дар ин замина, зарурати истифодаи оқилонаи захираҳои меҳнати кишвар ва таъмини муносибатҳои меҳнатӣ аҳамияти аввалиндараҷа пайдо мекунад.

Дар таҳқиқот қайд гардидааст, ки таҳқиқи масоили бозори меҳнат, ки дар асоси равияҳои классикӣ, неоклассикӣ, кейнсианӣ, монетаристӣ ва институтсионалӣ сурат мегирад, барои ташаккули сиёсати давлатии самарабахши шуғл зарур аст. Бозори меҳнат ҳамчун низоми мураккаби иҷтимоӣ иқтисодӣ, ки муносибатҳои байни корфармо ва корманд, талабот ва пешниҳоди қувваи кориро фаро мегирад, арзёбӣ мешавад. Дар таҳлили концептуалии масъала, муаллиф ба мактаби классикӣ, аз ҷумла назарияҳои А. Смит ва К. Маркс, инчунин ба таҳлили неоклассикӣ, ки дар он меҳнат ҳамчун омилҳои истеҳсоли баррасӣ мегардад, таъя намудааст.

Ҳамзамон, муаллиф дар диссертатсия нақши монетаризмро низ махсус арзёбӣ менамояд. Ба андешаи намоёндагони ин равия, аз ҷумла М. Фридман ва Э. Фелпс, бозор бо назорати қурби пул, танзими пешниҳод ва механизмҳои худтанзимшаванда метавонад ба сатҳи табиӣ шуғл бирасад. Аммо, муаллиф бо истинод ба таҷрибаи кишварҳои муваффақ хулоса намудааст, ки омезиш ва истифодаи муштаракӣ танзими давлатӣ бо механизмҳои бозорӣ метавонад модели устувори рушди бозори меҳнатро фароҳам оварад.

Муаллифи рисолаи илмӣ бо таъя ба манбаъҳои илмӣ ватаниву хориҷӣ, таърифҳои мухталифи мафҳуми «бозори меҳнат»-ро муқоиса намуда, онро ҳамчун маҷмӯи муносибатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ тавсиф мекунад, ки дар он хариду фурӯши қувваи корӣ, таъини музди меҳнат ва ташаккули шартҳои шуғл амалӣ мегардад. Дар заминаи омӯзиши назарияҳо дар таҳқиқот хулоса шудааст, ки ҳар як равия дар давраи муайяни таърихӣ нақши худро дар ташаккули назарияи меҳнат бозидааст. Назарияҳои классикӣ бештар ба самаранокии худтанзимкунии бозор асос ёфта, бахусус ба таъсири «дасти ноаён»-и Смит таъя доранд. Баръакс, равишҳои кейнсианӣ ва институтсионалӣ аз зарурати даҳолати ғаъолонии давлат ва танзими муассир ҳимоят мекунанд.

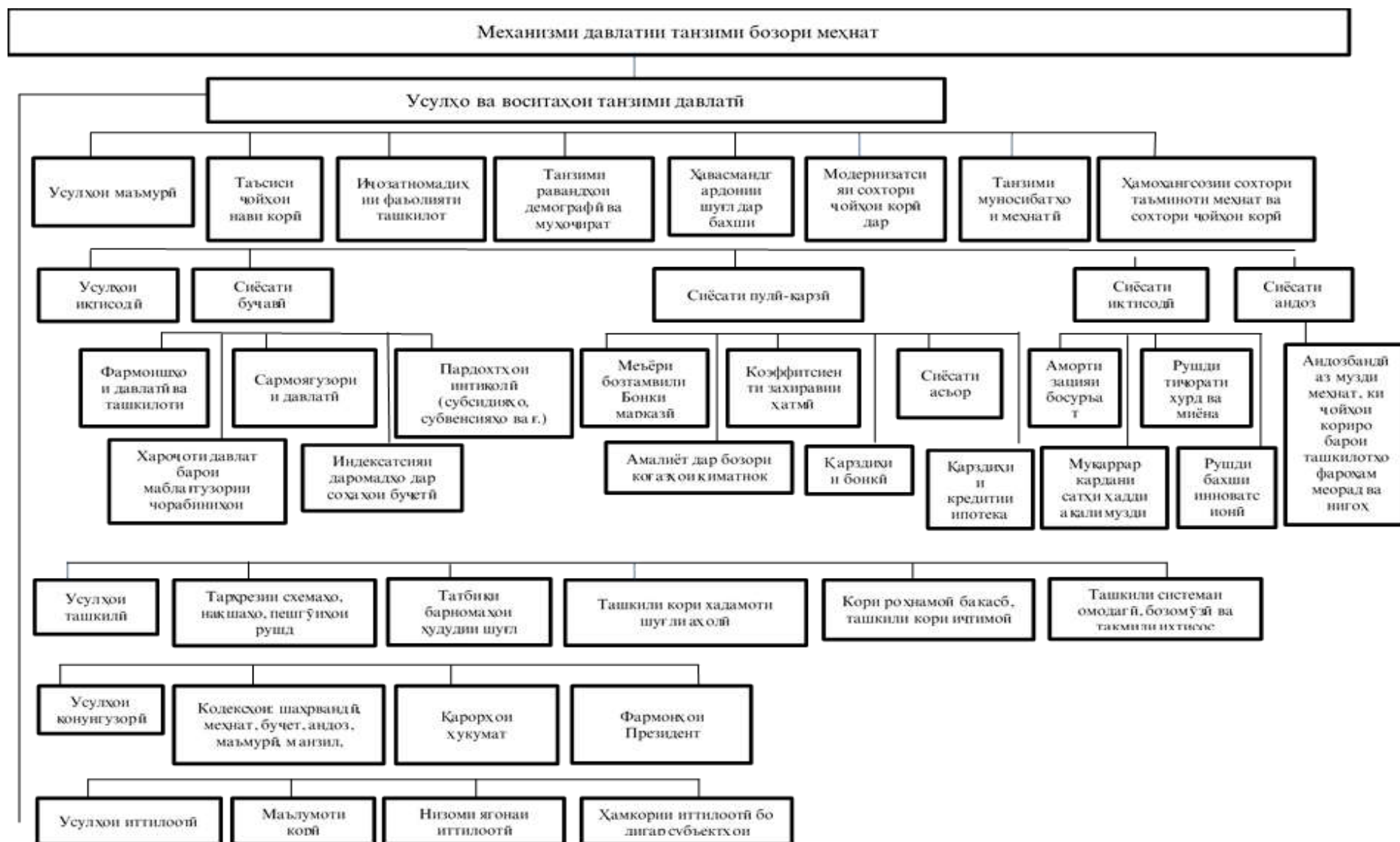
Дар диссертатсия мафҳуми бозори меҳнат дар ду ҷанба – маҳдуд ва васеъ тавсиф шудааст. Дар маънои маҳдуд, бозори меҳнат фазое мебошад, ки дар он таносуби талабот ва пешниҳоди нерӯи корӣ ба миён омада, музди меҳнат муайян мегардад. Дар маънои васеъ бошад, он низоми мукаммали муносибатҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ мебошад, ки бо иштироки давлат, иттиҳодияҳои меҳнатӣ ва корфармоён танзим мегардад.

Дар диссертатсия хусусиятҳои бозори меҳнати дохилӣ ва берунии кишвар мавриди таҳлил қарор гирифта, мушкилоти вазъи шуғл, сатҳи бекорӣ, муҳочирати меҳнатӣ ва номувофиқати сохтори қувваи корӣ бо талаботи иқтисоди миллӣ муайян гардидааст. Аз ҷумла, муаллиф зикр менамояд, ки сатҳи баланди таваллуд, миқдори зиёди аҳоли ва паст будани самаранокии корӣ боиси таъсири манфӣ ба мувозинати бозори меҳнат мегардад.

Ҳамзамон, муаллиф маҷмӯи воситаҳо ва усулҳои танзими давлатии бозори меҳнатро пешниҳод карда, чунин мешуморад, ки истифодаи мақсадноки ин воситаҳо на танҳо ба паст кардани сатҳи бекорӣ, балки ба ташкили ҷойҳои нави корӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии нерӯи корӣ ва таъмини рушди устувори иқтисодӣ мусоидат менамояд (расми 1).

Дар маҷмӯъ, муаллиф ба хулоса омадааст, ки танзими давлатии бозори меҳнат бояд ҳамчун низоми ҳамгиро амалӣ гардад, ки дар он давлат нақши танзимгар, ҳимоятгар ва ҳавасмандсозро иҷро менамояд. Дар раванди таҳқиқи масъалаҳои танзими бозори меҳнат муаллиф муайян намудааст, ки дар шароити имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки таҳти таъсири як қатор равандҳои ислохотии иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, инчунин таъсири муҳочират қарор дорад, баҳодиҳии самаранокии сиёсати шуғл бояд дар доираи як модели методологӣ ва назариявии муттаҳидкунанда сурат гирад. Ба таври илмӣ асоснок шудааст, ки истифодаи равиши нео-институтсионалӣ, ки дар маркази он нақши институтҳо, қоидаҳои бозор, омилҳои фарҳангӣ ва ҳуқуқӣ қарор доранд, имкони таҳлили амиқтари вазъ ва муайянсозии омилҳои воқеии таъсиррасон ба самаранокии танзими бозори меҳнатро фароҳам месозад. Маҳз, дар шароити Тоҷикистон, ки бозори меҳнат дорои хусусиятҳои хоси демографӣ, иҷтимоӣ ва

муҳочиратӣ мебошад, чунин равиши мураккаб ва ҳамгирошуда метавонад ҷавобгӯи воқеиятҳои амалии сиёсати шуғл гардад. Дар робита ба ин, муаллиф бо истифода аз моделсозии оморӣ ва таҳлили таҷрибаҳои байналмилалӣ нишон додааст, ки муҳочират ба рушди номутавозини бозори меҳнат, камбуди мутахассисони баландихтисос дар дохили кишвар, инчунин коҳиши фаъолияти иқтисодӣ дар баъзе минтақаҳо таъсир мерасонад.

Расми 1. – Таснифи усулҳо ва воситаҳои асосии танзими давлатии бозори меҳнат.

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Ҳамзамон, дар чараёни таҳқиқ собит шудааст, ки барномаҳои фаъоли бозори меҳнат дар шароити Тоҷикистон ҳанӯз ҳам дар зинаи ибтидоии рушди худ қарор доранд. Бо таъба таҷрибаи кишварҳои рушдёфта ва таҳлили натиҷаҳои тадқиқоти олимони хориҷӣ, исбот шудааст, ки арзёбии самаранокии чунин барномаҳо бояд бо истифодаи нишондиҳандаҳои комплексӣ, ки ҷанбаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва макроиқтисодиро дар бар мегиранд, амалӣ гардад.

Муаллифи рисола бо истифода аз методологияи “таъсири холис” нишон додааст, ки барномаҳои омӯзишӣ ва бозомӯзӣ, хизматрасониҳои иттилоотӣ машваратӣ ва миёнаравии шуғл метавонанд таъсири назаррас ба кам кардани мӯҳлати бекорӣ, афзоиши қобилияти рақобатии қувваи корӣ ва баланд бардоштани сатҳи шуғли расмӣ дошта бошанд. Натиҷаҳои таҳқиқ инчунин ошкор намудаанд, ки самаранокии чунин барномаҳо то ҳадде ба сатҳи ҷамоҳангсозии байни сохторҳои давлатӣ, инфрасохтори бозори меҳнат ва дараҷаи рушди соҳибкорӣ вобаста мебошад.

Аз нигоҳи методологӣ, муаллиф якчанд принципҳои калидиро ҳамчун пояи таҳлили самаранокии сиёсати шуғл пешниҳод намудааст: принципи ҳамгирии равишҳои классикӣ ва институтсионалӣ; принципи таъсири дуҷониба (микро ва макро сатҳ); принципи муҳити иҷтимоӣ (таъсири муҳоҷират ва рақамикунонӣ); принципи мутобиқшавӣ (фарогирии нишондиҳандаҳои мутобиқ ба шароити миллӣ).

Ҳамчунин, дар таҳқиқот собит гардидааст, ки барои арзёбии дақиқи самаранокии танзими бозори меҳнат, истифодаи равишҳои мураккаби омӯрӣ – аз қабili моделҳои Лайард-Никелл, қачхаттаи Филипс ва Беверич аҳамияти калидӣ дорад. Муайян шудааст, ки бо кӯмаки ин моделҳо, ки алоқаи байни бозори меҳнат, сатҳи музди меҳнат ва бекорӣ, инчунин талаботу пешниҳоди қувваи кориро дар назар доранд, метавон пешгӯиҳои воқеӣ ва асоснок барои татбиқи сиёсати шуғл таҳия намуд.

Дар шароити Тоҷикистон барои самаранокии бештар, зарур аст, ки механизми арзёбии барномаҳои шуғл бо истифода аз моделҳои динамикӣ ва

нишондиҳандаҳои фоидаи ҳолис васеъ истифода бурда карда шавад. Муаллиф пешниҳод намудааст, ки чунин арзёбӣ бояд бо дарназардошти нишондиҳандаҳои таъсири иҷтимоӣ, аз ҷумла сатҳи коҳиши бекорӣ, афзоиши даромади аҳоли ва афзоиши шуғли расмӣ анҷом дода шавад.

Дар умум, пешниҳод шудааст, ки танзими самараноки бозори меҳнат дар ҷуммуҳрӣ дар шароити муосир наметавонад бе дарназардошти таъсири муҳочират, рақамикунонӣ ва равандҳои ҷаҳонишавӣ амалӣ гардад (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. – Индикаторҳо, усулҳо ва нишондиҳандаҳои таҳлили бозори миллии меҳнат дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт

Параметрҳои ҷузъӣ	Усулҳо ва нишондиҳандаҳои арзёбӣ
ПАРАМЕТРИ «ЧАНДИРӢ»	
Чандирии берунӣ	Усулҳо: таҳлили миқдорӣ ва сифатӣ, гурӯҳбандӣ, таҳлили муқоисавӣ, пурсиши экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: сатҳи ҳаракати бозори миллии меҳнат, сатҳи шуғл ва бекорӣ; зершоҳисҳои нишондиҳандаи бозори меҳнат, Шохиси рақобатпазирии глобалӣ
Чандирии дохилӣ	Усулҳо: таҳлили миқдорӣ ва сифатӣ, гурӯҳбандӣ, таҳлили муқоисавӣ, пурсиши экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: сатҳи ҳаракати бозори миллии меҳнат, сатҳи шуғл ва бекорӣ; зершоҳисҳои нишондиҳандаи бозори меҳнат, Шохиси рақобатпазирии глобалӣ
Чандирии рақамӣ	Усулҳо: таҳлили фарзияи илмӣ, моделсозии математикӣ, тадқиқоти сотсиологӣ, пурсиши экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: шумораи кормандон, ҳаҷми фурӯш, арзиши иловашуда дар соҳаи маҳсулоти рақамӣ, ҳиссаи коргароне, ки аз ТИК истифода мебаранд
Пардохти чандиронаи музди меҳнат	Усулҳо: таҳлили системавӣ, миқдорӣ ва сифатӣ, гурӯҳбандӣ, таҳлили муқоисавӣ. Нишондиҳандаҳо: динамикаи музди миёнаи моҳона, меъёри соатбайъ, зериндекси индикатори «бозори меҳнат»-и Шохиси глобалии рақобатпазирӣ
ПАРАМЕТРИ «ҲИФЗИ ИҶТИМОӢ»	
Нигоҳ доштани ҷойҳои корӣ	Усулҳо: системавӣ, таҳлили ҳуҷҷатҳо, тадқиқоти сотсиологӣ ва экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: гардиши меҳнат, фарогирии коргарон бо шартномаҳои коллективӣ, зершоҳисҳои нишондиҳандаҳои «бозори меҳнат», «муассисаҳо»-и Шохиси глобалии рақобатпазирӣ.
Дастгирии шуғл	Усулҳо: системавӣ, таҳлили ҳуҷҷатҳо, пурсиши экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: мавҷудияти ҷойҳои корӣ, шумораи шуғлҳо
Кафолати пардохти музди меҳнат	Усулҳо: таҳлили миқдорӣ ва сифатӣ, гурӯҳбандӣ, таҳлили ҳуҷҷатҳо, тадқиқоти сотсиологӣ, тадқиқоти экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: қарз аз пардохти музди меҳнат, зершоҳисҳои нишондиҳандаи «муассиса»-и Шохиси глобалии рақобатпазирӣ
Муҳити муштарак	Усулҳо: тадқиқоти сотсиологӣ ва экспертӣ. Нишондиҳандаҳо: сатҳи дастрасии хизматрасониҳои иҷтимоии инфиродӣ.

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашма: [2]

Муаллиф дар раванди таҳқиқот муайян намудааст, ки танзими давлатии бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон наметавонад бидуни таҳлили амиқи омилҳои институтсионалӣ, механизми ҳуқуқӣ ва робитаҳои мутақобилаи байни сохторҳои давлатӣ ва бозори меҳнат ба таври муассир амалӣ гардад. Исбот шудааст, ки танзими муассири бозори меҳнат танҳо дар шароити мавҷудияти заминаи устувори институтсионалӣ, ки он аз маҷмӯи қонунгузорӣ, барномаҳои давлатӣ, стратегияҳои рушд ва низоми мақомоти масъули соҳавӣ иборат аст, имконпазир мебошад.

Дар натиҷаи таҳлили меъёрҳои қонунгузори миллии муайян шудааст, ки сиёсат ва механизмҳои амалкунандаи танзими бозори меҳнат дар ҷумҳурӣ то андозае ба талаботи замон мутобиқ нестанд. Норасоии ҳамоҳангсозии сохторҳои давлатӣ, набудани механизмҳои самараноки мониторинги муҳоҷират ва шуғл, инчунин маҳдуд будани хизматрасониҳои муассир барои бекорон ва муҳоҷирони меҳнатӣ, аз мушкилоти асосии низоми танзим маҳсуб меёбанд. Бо вучуди қабули беш аз 30 санади меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи танзими муҳоҷират ва шуғл, то ҳол татбиқи амалии онҳо бо монеаҳои ҷиддӣ рӯбарӯ мебошад. Бахусус, дар сатҳи татбиқи ҳуқуқи иҷтимоӣ ва меҳнатии муҳоҷирони меҳнатӣ, хизматрасонии иҷтимоӣ ва дастгирии бозомӯзӣ ва касбомӯзӣ норасоӣ ба назар мерасад. Таҳқиқот нишон додааст, ки дар ҷумҳурӣ барномаҳои давлатӣ бештар ба таъсиси ҷойҳои корӣ равона шудаанд, аммо самаранокии онҳо дар миқёси макроиқтисодӣ ва дурнамоии таъсир ҳанӯз пурра баҳогузорӣ нашудааст.

Барои баланд бардоштани самаранокии танзими бозори меҳнат, зарурати такмили муҳити институтсионалӣ, таҳияи нишондиҳандаҳои муътамади арзёбӣ, инчунин гузариш ба низоми мониторинги доимӣ ва оморӣ муҳим мебошад.

Муаллиф дар асоси таҳлили нишондиҳандаҳои оморӣ муайян намудааст, ки муҳоҷирати меҳнатӣ дар солҳои охир ба яке аз сарчашмаҳои асосии таъмини сатҳи зиндагии аҳоли табдил ёфтааст. Бо дарназардошти ин, сиёсати муҳоҷират бояд ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи сиёсати шуғл ва танзими бозори меҳнат баррасӣ гардад.

Дар боби дуҷуми таҳқиқот «**Мониторинги вазъи муосири танзими давлатии бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон**» вазъи муосири бозори меҳнати ҷумҳурӣ дар асоси таҳлили нишондиҳандаҳои шуғл, бекорӣ ва омилҳои иҷтимоию иқтисодии таъсиррасон мавриди омӯзиш қарор гирифта, зарурати танзими давлатӣ дар шароити муосир асоснок карда шудааст. Илова бар ин, таҷрибаи хориҷӣ оид ба танзими бозори меҳнат ва имкони истифодаи он дар ҷумҳурӣ таҳлил шудааст.

Дар раванди тадқиқоти илмӣ аз ҷониби муаллиф таҳлили фарогир ва муфассали вазъи муосири бозори меҳнат анҷом дода шудааст, ки зарурати таҳияи сиёсати самараноки давлатӣ ва танзими маҷмуии равандҳои шуғлро тақозо менамояд. Дар асоси таҳлил маълум гардид, ки дар давраи солҳои 2015-2023 шумораи аҳолии қобили меҳнат аз 5,046 миллион нафар то 5,918 миллион нафар афзоиш ёфта, 872,8 ҳазор нафар ё 17,2% зиёд шудааст. Ин ҳолат аз як ҷониб нишондиҳандаи мусбати афзоиши захираҳои меҳнатӣ бошад, аз ҷониби дигар фишорро ба бозори меҳнат афзоиш медиҳад (ҷадвали 2).

Ҷадвали 2. - Шумораи аҳолии қобили меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2023 (ҳазор нафар)

Нишондиҳандаҳо	Солҳо									Муқоиса 2023/2015 (+/-)
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Шумораи умумии аҳоли	8551,2	8742,8	8931,2	9126,6	9313,8	9716,8	9886,8	10078,4	10288,3	1737,1
Аҳолии синнашон ба қобили меҳнат норасида	2892,1	2938,9	3009,6	3063,6	3129,9	3191,0	3600	3649,6	3698,2	806,1
Аҳолии қобили меҳнат	5046,0	5175,5	5273,2	5379,7	5473,9	5567,4	5703,3	5804,7	5918,8	872,8
Аҳолии аз синни қобили меҳнат калонтар	413,9	436,8	460,0	487,8	522,8	555,4	583,5	624,1	671,3	257,4

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси: [1.с 13 - 57]

Таҳлили омӯрӣ нишон медиҳад, ки захираҳои меҳнатӣ низ ба таври мутаносиб афзоиш ёфта, аз 5,111 ҳазор нафар то 5,990 ҳазор нафар расидаанд (афзоиши 17,2 %) (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. - Захираҳои меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2023 (ҳазор нафар)

Нишондиҳандаҳо	Солҳо									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Муқоиса 2023/ 2015 (+/-)
Захираҳои меҳнатӣ	5111	5224	5326	5427	5521	5585	5653	5754	5990	879
Қувваи корӣ	2437	2438	2460	2478	2514	2557	2587	2600	2675	238
Аҳолии машғул	2380	2384	2407	2426	2463	2506	2534	2545	2625	245
Бекорони расман этирофшуда	57	54	53	52	51	51	53	55	50	-7
Қувваи кори истифоданашуда дар иқтисодиёт	2674	2786	2866	2949	3007	3028	3066	3154	3315	641

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси: [1.с 13 - 57]

Бо вуҷуди ин, шумораи шахсони воқеан машғули меҳнат аз 2,380 то 2,625 ҳазор нафар афзоиш ёфта, танҳо 10,2%-ро ташкил додааст. Бахусус, шумораи қувваи кори истифоданашуда дар иқтисодиёт аз 2,674 то 3,315 ҳазор нафар афзоиш ёфтааст, ки ба афзоиши 23,9% баробар мебошад.

Дар раванди таҳлили сохтори шуғли аҳолии аз рӯи шаклҳои моликият, муаллиф муайян намудааст, ки бахши хусусӣ дар тӯли ин солҳо қойгоҳи хешро таҳким бахшида, шумораи кормандони он аз 1,588 то 1,802 ҳазор нафар афзудааст (13,5%). Дар муқоиса, бахши давлатӣ низ бо афзоиши назарраси 56,8 ҳазор нафар (аз 441,5 то 498,3) муваффақ ба ҳифзи қойгоҳи худ дар бахшҳои стратегӣ ва инфрасохторӣ гардидааст. Аммо, бахши моликияти коллективӣ коҳиш ёфтааст (-23,5%), ки ба барҳам хӯрдани сохторҳои кишоварзӣ ва нобаробарии имкониятҳо дар минтақаҳо ишора мекунад.

Шуғли аҳолии аз рӯи соҳаҳо низ дар ин давра тағйироти назаррасро нишон медиҳад. Аз ҷумла, шумораи кормандон дар бахши кишоварзӣ аз 1,545 то 1,608 ҳазор нафар афзоиш ёфтааст. Дар муқоиса, дар бахши саноат (коркард) ва нерӯи барқ, газ ва об коҳиши нисбӣ мушоҳида мешавад. Саноати коркард дар соли 2023 81,7 ҳазор нафарро фаро гирифтааст, дар ҳоле ки соли 2017 шумораи он ба 86,7 ҳазор нафар расида буд (ҷадвали 4).

Чадвали 4. - Сохтори соҳавии машғули шугли аҳоли дар иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон толи солҳои 2015 – 2023

Нишондиҳандаҳо	Солҳо									Муқоиса 2023/ 2015 (+/-)
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Ҳамагӣ дар иқтисодиёт машғул	2379,	2385	2407	2425	2463	2506	2533,5	2545	2625	246
Кишоварзӣ, шикор ва ҷангалпарварӣ	1545,	1538	1466	1481	1507	1525	1535	1608	1608	63
Саноати коркард	60,1	59,5	86,7	82,6	83,3	86,4	88,4	88,8	81,7	21,6
Неруи барқ, газ ва таъминоти об	19,3	17,8	18	18,8	15	15,4	16,1	13,2	11,0	-8,3
Сохтмон	66,5	67,1	101,6	101,4	100,8	101,9	98,3	100,1	96,1	29,6
Бахши хизматрасонӣ	675,7	690,5	721,7	726,6	735,4	751,8	769,4	705,5	324,7	-351

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси: [1.с 13 - 59]

Муаллиф бо истифода аз маълумоти омӯрӣ ва усулҳои таҳлили сохторию динамики исбот намуд, ки бозори меҳнат ба таври мустақим ба муҳити макроиқтисодӣ, сатҳи музди меҳнат, дараҷаи омодагии касбии аҳоли ва имкониятҳои инфрасохторию шугл вобастагии зич дорад. Бо афзоиши шумораи аҳолии синни меҳнат, талабот ба ҷойҳои корӣ меафзояд, дар ҳоле ки имкониятҳои иқтисод барои фароҳам овардани чунин ҷойҳо маҳдуд боқӣ мондаанд. Ин нобаробарӣ сабаби асосии афзоиши муҳочирати меҳнатӣ мебошад, ки аз солҳои 2015 афзоиш ёфтааст.

Мувофиқи арзёбии муаллиф, муҳочирати меҳнатӣ бо вучуди таъсири мусбат дар воридашавии асёр, дар дурнамои дарозмуддат боиси коҳиши қобилияти меҳнати милли ва суғшудани иқтисоди инсонии дохилӣ мегардад. Дастгирии иҷтимоии шахсони бекор то ҳол дар сатҳи паст боқӣ монда, танҳо 6,6% аз онҳо дар соли 2014 аз кумакпулиҳо баҳра бурдаанд. Ин нишондиҳанда дар соли 2020 низ хеле паст боқӣ мондааст.

Ҳолати мазкур аз ҷониби муаллиф ҳамчун далели муҳим дар зарурати тақвияти сиёсати ҳимояи иҷтимоӣ ва бозомӯзии касбии аҳоли муайян гардида, ҳулоса шудааст, ки барномаҳои бозомӯзӣ ва тақмили ихтисос, ки ба эҳтиёҷоти

воқеии бозор нигаронида шудаанд, бояд ҳамчун воситаи асосии коҳиши сатҳи бекорӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии қувваи корӣ хизмат кунанд.

Дар раванди таҳқиқот ҳамчуни таҳлили амиқи ҳолати номуносибии байни пешниҳод ва талабот дар бозори меҳнат гузаронида шуд. Таҳлил нишон дод, ки номувофиқии таҳассус ва омодагии касбии қувваи корӣ бо талаботи воқеии бозор боиси самаранок истифода нашудани захираҳои меҳнатӣ мегардад. Мувофиқи маълумоти омӯрӣ, иштироки аҳоли дар барномаҳои бозомӯзӣ ва омодагии касбӣ дар сатҳи миёна (25,1% ва 28,5%) қарор дошта, вале самаранокӣ онҳо нисбатан паст арзёбӣ мешавад.

Барои арзёбии ҳолати бозори меҳнат, дар тадқиқот усулҳои таҳлили сохторӣ, тавозунӣ, омилӣ, стохастикӣ ва таҳлили SWOT истифода гардидаанд. Бахусус, матритсаи SWOT-таҳлили ҳамаҷонибаи вазъи бозори меҳнатро фаро гирифта, тарафҳои пурқувват (мисли автоматикунонии идоракунии соҳа), сушт (масалан, сатҳи пасти омодагии кадрҳо), имкониятҳо (таҳияи барномаҳои давлатӣ) ва хатарҳо (таназзули иқтисодӣ, муҳочират ва ғайра)-ро муайян менамояд (ҷадвали 5).

**Ҷадвали 5. – Матритсаи SWOT- таҳили ҳолати рушди муосири
бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Афзалият, тарафҳои мусбат (S): - автоматикунонии фаъолияти мақомоти давлатӣ вобаста ба соҳаи шуғл бо истифода аз барномаҳои муосир; - фаъолияти Web-портالي гуногунҷабҳаи Вазорати меҳнат, муҳочират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон; - коҳиш додани сатҳи бекорӣ тибқи методологияи СБМ; - коҳишҳои коэффитсиенти шиддатнокии бозори меҳнат; - фазоиш ёфтани шумораи мутахассисони соҳаи техникӣ ва соҳаи тиб; - заёдшавии талабот ба мутахассисони баландиқтисос дар соҳаи иқтисодиёт.	Камбудихо, тарафҳои манфӣ (W): - нобаробарии тақозо ва арза дар бозори меҳнат аз рӯи нишонаҳои ҳудудӣ; - талаботи аз ҳад зиёди кор; - сатҳи нокифоя тайёр кардани кадрҳо дар мактабҳои оли ва таҳсилоти миёна ва касбӣ; - паст будани рақобатпазирии хатмкунандагони бе таҷриба ва бе собиқаи корӣ; - набудани талабот ба ихтисос; - бозорҳои дохилии меҳнат; - нобаробарии мавқеи ибтидоии хатмкунандагон аз деҳот дар бозори меҳнат;
Имкониятҳо (O): - таҳияи барномаҳои дастгирии давлатӣ барои кор таъмин намудани хатмкунандагони макотиби таҳсилоти олии касбӣ; - рушди босуръати истифодаи	Хавфу хатарҳо (T): - таназзули иқтисодӣ ва таҳримҳо дар иқтисоди миллӣ; - қонунғуздорҳо дар соҳаи фаъолияти меҳнатӣ; -

Идомаи чадвали 5	
- технологияҳои муосир; - ҳосилнокии меҳнат; - мавҷудияти платформаҳои ҷалби онлайн (Headhunter, SuperJob, Jor.tj ва ғайра).	- дар сатҳи паст қарор доштани ҳосилнокии меҳнат.

Сарчашма: Таҳияи муаллиф.

Муаллиф бо истифода аз таҳлилҳои системавӣ ва модели муодилаҳои дифференциалӣ, робитаи байни тағйироти демографӣ, сифати зиндагӣ, муҳочират ва вазъи бозори меҳнатро нишон додааст. Собит шудааст, ки барои таъмини рушди устувори бозори меҳнат, татбиқи сиёсати шуғли дарозмуддат, фарогир ва ҳамоҳанг бо талаботи бозор зарур мебошад.

Дар диссертатсия рушди бозори меҳнат ҳамчун як масъалаи асосии иҷтимоиву иқтисодӣ дар шароити муосир баррасӣ шуда, таваҷҷуҳи хоса ба падидаи шуғли ғайрирасмӣ зоҳир гардидааст. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки номувозинатии байни пешниҳод ва талабот дар бозори меҳнат, сатҳи баланди шуғли ғайрирасмӣ ва таъсири омилҳои институтсионалӣ сабабгори коҳиши самаранокии шуғл ва зиёдшавии хавфи иҷтимоии коргарон гардидаанд.

Аз рӯйи маълумоти омӯрӣ ва таҳқиқоти анҷомдода, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми назарраси аҳоли дар шаклҳои ғайрирасмӣ меҳнат фаъолият менамоянд, ки ин падида боиси коҳиши имкониятҳои ҳифзи иҷтимоӣ, набудани кафолатҳои расмӣ меҳнат мегардад. Мувофиқи маълумоти соли 2023, 15,5% аҳолии машғули меҳнат берун аз соҳаи кишоварзӣ дар шаклҳои ғайрирасмӣ фаъолият доштаанд, ки аз ин теъдод 79,7% мардон ва 20,3% занон мебошанд.

Бо истифода аз усули таҳлили сохторӣ ва омилӣ, муҳаққиқ нобаробарии мавҷударо дар имкониятҳои шуғл, вазнинии андозбандӣ ва паст будани сифати хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар кишвар ошкор намудааст.

Дар шароити паст будани ҳиссаи иқтисоди расмӣ ва густариши соҳаи хизматрасонӣ ва савдо, ки танҳо 1/3 аҳолии қобили меҳнатро фаро мегиранд, норасоии ҷойҳои кории муносиб эҳсос мешавад. Ин ҳолат, махсусан дар бахши кишоварзӣ, ки 69% аҳолии қобили меҳнатро дар бар мегирад, вале танҳо 22% ММД-ро ташкил медиҳад, равшан ба назар мерасад. Муаллиф сабаби асосии

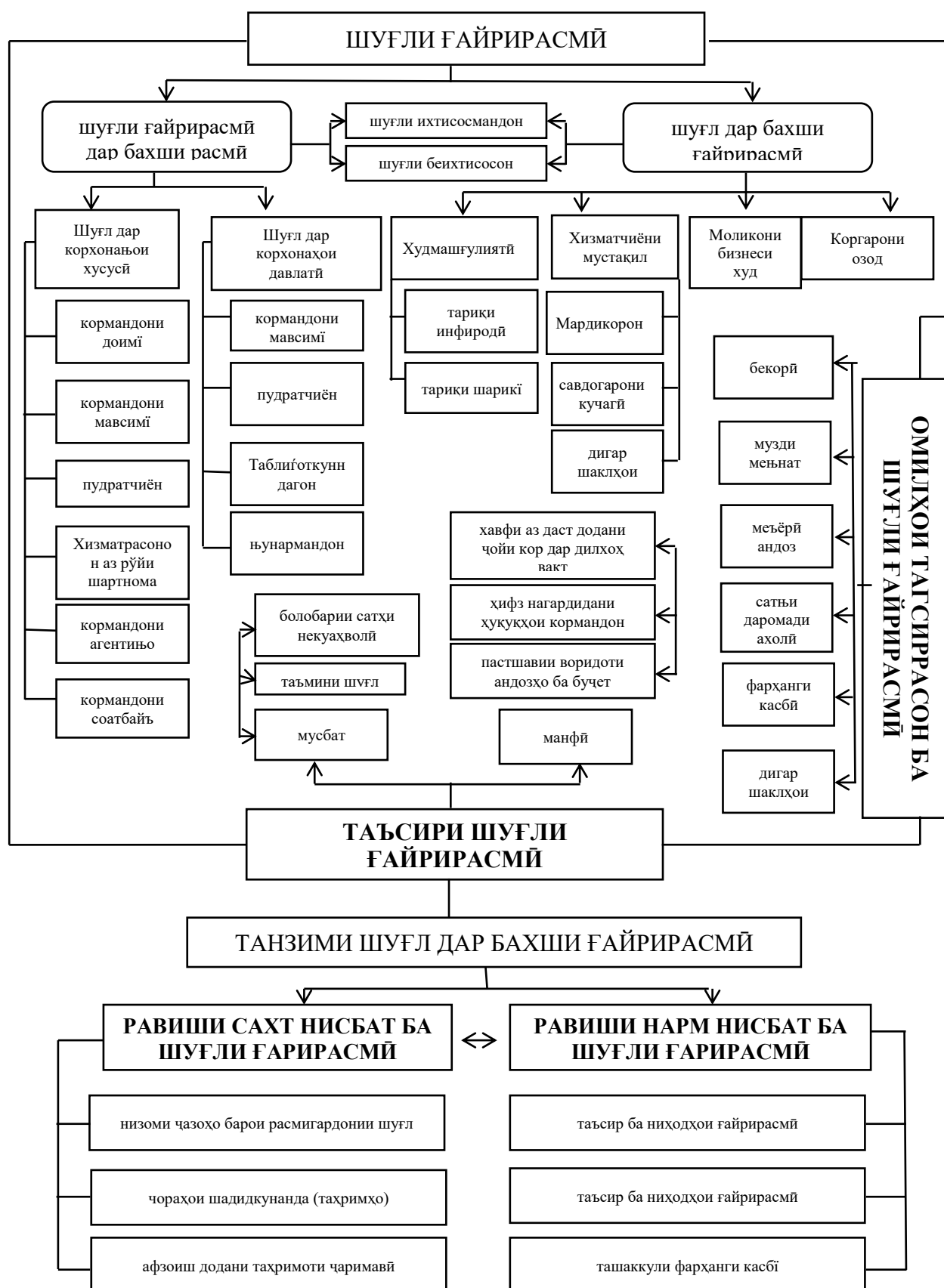
афзоиши шуғли ғайрирасмиро дар маҳдудияти имконияти шуғли расмӣ ва душвориҳои институтсионалӣ муайян мекунад.

Ба андешаи муаллиф, барои кам кардани паҳншавии шуғли ғайрирасмӣ ва музди меҳнати пинҳонӣ, бояд механизмҳои мукаммали ҳавасмандсозии расмикунонии шуғл, аз ҷумла коҳиши андоз, такмили қонунгузории меҳнат, дастгирии бахши хусусӣ ва рушди инфрасохтори бозори меҳнат амалӣ шаванд.

Дар таҳлили муфассал, муаллиф ҷанбаҳои гендерии шуғли ғайрирасмиро низ арзёбӣ намуда, таъкид намудааст, ки ҳиссаи иштироки занон дар бозори меҳнат паст буда, онҳо бештар ба шуғли ғайрирасмӣ ва бемузд ҷалб шудаанд. Ин ҳолат, ба сатҳи пасти маълумот, маҳдудияти дастрасӣ ба таҳсилоти олӣ ва имкониятҳои иқтисодӣ алоқаманд аст. Муаллиф зарурати ба роҳ мондани барномаҳои махсуси бозомӯзӣ ва касбомӯзиро барои қишрҳои осебпазир ҳамчун як унсури муҳими сиёсати шуғл меҳисобад.

Бо истифода аз маълумоти ҷадвалҳои муфассал ва таҳлилҳои муқоисавӣ, муаллиф ба хулосае омадааст, ки музди меҳнат дар бахши ғайрирасмӣ баъзан баландтар аз бахши расмӣ мебошад, ки ин ҳолат ба паст будани фишори андоз ва набудани уҳдадорӣҳои иҷтимоӣ алоқаманд аст. Барои мисол, агар музди меҳнати расмӣ дар соли 2023 ба ҳисоби миёна 2013,11 сомонӣ бошад, ин нишондиҳанда дар бахши ғайрирасмӣ ба 2320 сомонӣ баробар буд.

Дар таҳқиқот, муаллиф модели механизми танзими шуғли ғайрирасмиро пешниҳод кардааст. Ба андешаи ӯ, танҳо тавассути сиёсати комплекси макроиқтисодӣ, баланд бардоштани саводнокии ҳуқуқӣ ва андозии аҳоли, инчунин густариши эътимоду боварӣ метавон сатҳи шуғли расмиро боло бурд (расми 2).

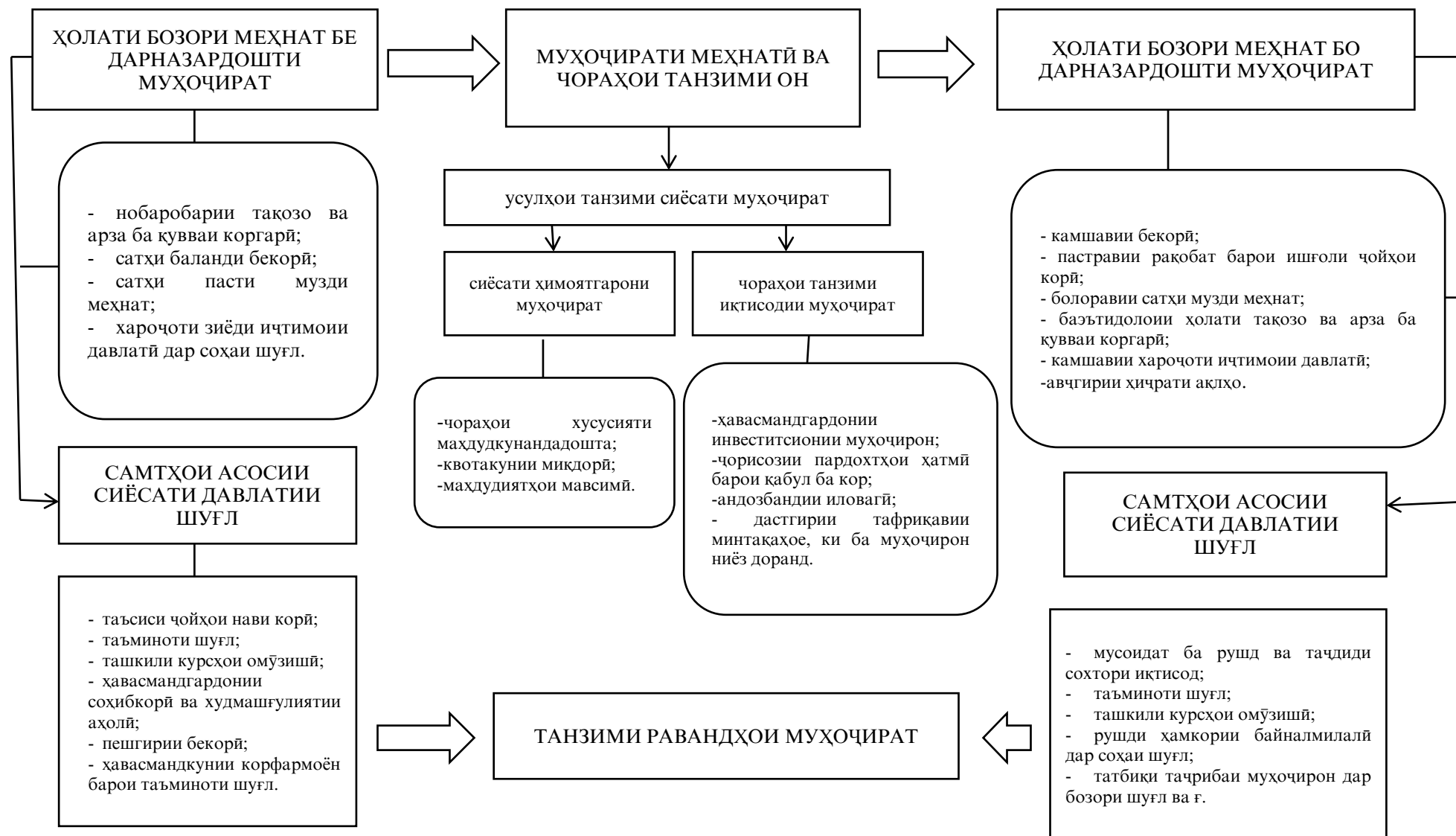
Расми 2. - Танзими шуғли ғайрирасмӣ дар бозори меҳнат

Дар боби сеюм «**Алоқамандии муҳочирати меҳнатӣ ва бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон**» робитаи мутақобилаи бозори меҳнат ва муҳочирати меҳнатӣ таҳлил гардида, хусусиятҳо ва омилҳои таъсиррасон ба коҳиши раванди муҳочират муайян шудаанд. Дар заминаи омӯзиши таҷриба ва ҳолати мавҷуда, самтҳои такмил ва ҳамоҳангсозии сиёсати шуғл ва муҳочират дар кишвар нишон дода шудаанд.

Дар доираи омӯзиши масъалаҳои танзими давлатии бозори меҳнат, таҷрибаи байналмилалӣ ҳамчун манбаи муҳими таълими сиёсати шуғл ва рушди захираҳои инсонӣ арзёбӣ мегардад. Муаллиф дар таҳқиқот таҷрибаи давлатҳои мутараққии ҷаҳонро мавриди таҳлили сохторӣ ва муқоисавӣ қарор дода, имкониятҳои истифодаи самараноки он дар шароити иҷтимоию иқтисодии ҷумҳуриро нишон додааст. Дар диссертатсия моделҳои амрикоӣ, шведӣ, олмонӣ, фаронсавӣ, ҷопонӣ мавриди таҳлили васеъ қарор гирифтаанд.

Мавқеи муҳим дар таҳлили муаллиф ба муассисаҳои хадамоти шуғл ва агентии хусусии кадрӣ дода шудааст. Таҷрибаи кишварҳои мутараққӣ нишон медиҳад, ки барои баланд бардоштани рақобатпазирии бозори меҳнат ва дастрасии самараноки аҳоли ба ҷойҳои кор, ташкили хадамоти давлатӣ ва хусусии шуғл дар асоси ҳамкорӣ ва танзими равандҳои муҳочират омили муҳим маҳсуб мешавад. Аз ҷумла, Конфедератсияи байналмилалӣи агентҳои хусусии шуғл ҳамчун платформаи ҳамоҳангсоз ва муназзами фаъолияти хадамот дар сатҳи байналмилалӣ, дар рушди бозори меҳнат нақши муассир мебозад. Муаллиф ду модели мутобиқшуда барои шароити Тоҷикистонро пешниҳод намудааст: модели танзими бозори меҳнат дар шароити маҳдуд ва фаъол будани муҳочират (расми 3).

Ин моделҳо имконият медиҳанд, ки дар шароити тағйирёбандаи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, сиёсати шуғл самаранок, ҳадафманд ва мутобиқ ба воқеияти миллӣ ва минтақавӣ амалӣ гардад. Умуман, муаллиф зарурати истифодаи маблағҳои интиқолшуда аз муҳочиронро барои рушди инфрасохтор, соҳибкорӣ ва ҷойҳои кори маҳаллӣ таъкид менамояд, ки метавонад ба коҳиши вобастагӣ аз муҳочират ва таҳкими иқтисоди меҳнатии дохилӣ мусоидат кунад.

Расми 3. - Усулҳои танзими бозори меҳнат бо назардошти равандҳои муҳоҷират

Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Дар натиҷа, дар диссертатсия хулоса бароварда шудааст, ки истифодаи таҷрибаи муваффақи кишварҳои хориҷӣ бо мутобиқсозии оқилона ба хусусиятҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ Тоҷикистон метавонад шароити муҳайё барои рушди устувори бозори меҳнат, коҳиши шиддати муҳочират ва баланд бардоштани сатҳи шуғли расмӣ аҳолиро фароҳам созад.

Дар замони муосири ҷаҳонишавӣ иқтисод ва иттилоот, масоили марбут ба муҳочирати меҳнатӣ, махсусан ҷараёнҳои муҳочирати зеҳнӣ, ба як масъалаи ҷиддии иҷтимоӣ ва иқтисодӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил ёфтаанд. Таҳлили илмӣ ва амалии вазъи муҳочирати меҳнати аҳолии кишвар нишон медиҳад, ки ин раванд ҳамзамон бо пайомадҳои мусбат ва манфӣ барои бозори меҳнат ва захираҳои инсонӣ алоқаманд аст.

Тибқи арзёбии муаллиф, масъалаи муҳочирати зеҳнӣ, ки маънои ҳаракати мутахассисони баландихтисос ва донишмандонро ба кишварҳои дигар дорад, бояд таҳқиқ ва танзим карда шавад. Дар раванди таҳқиқ, муаллиф концепсияҳои калидии назариявӣ – ба мисли “фирори мағзҳо”, “гардиши мағзҳо”, “воридшавии мағзҳо” ва “табодули дониш”-ро баррасӣ намудааст. Ба назари ӯ, маҳз концепсияи «гардиши мағзҳо» ба шароити рушди кадрӣ ва илмӣ Тоҷикистон беҳтар мутобиқ буда, имкони баргардонидани мутахассисони дар хориҷа таҳсилдида ва фаъолияти касбӣ доштаро фароҳам месозад.

Муаллиф бо истифода аз таҳлили муосири концептуалӣ ва моделҳои байналмилалӣ муайян намудааст, ки набудани низоми самараноки бозгардондани кадрҳои зеҳнӣ ва норасоии сиёсати ҳавасмандгардонии баргашти мутахассисон яке аз сабабҳои асосии шиддат гирифтани муҳочирати доимии зеҳнӣ мебошад.

Аз ҷумла, муаллиф барномаи президентии “Дурахшандагон”-ро ҳамчун як намунаи амалӣ барои тарбияи кадрҳои рақобатпазир дар хориҷ ва ҷойгиршавии онҳо дар сохторҳои миллӣ мисол овардааст. Тибқи маълумоти омӯрӣ, аксари хатмкунандагони ин барнома дар идораҳои давлатӣ фаъолият доранд, вале омили баргашт ва истифодаи самараноки салоҳиятҳои онҳо ҳанӯз нокифоя аст.

Хулосаи таҳлилӣ нишон медиҳад, ки муҳочирати зеҳнӣ дар Тоҷикистон як раванDEST, ки ҳам таҳдид ва ҳам имкониятро дар бар мегирад. Дар ин замина, муаллиф зарурати табдил додани «фирори мағзҳо» ба «гардиши мағзҳо»-ро пешниҳод менамояд, ки дар он на танҳо баргардонидани кадрҳо, балки истифодаи дурдаст ва шабакаҳои ҳамкорӣ бо диаспораи зеҳнӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва марказҳои илмӣ хориҷӣ низ дар назар гирифта мешавад.

Ба тавсияи муаллиф, низоми такмилёфтаи сиёсати муҳочират бояд дар чорчӯбаи Стратегияи рушди миллӣ то соли 2030 бознигарӣ шуда, бо тадбирҳои ҳадафманд, аз қабili барномаҳои бозгашти кадрҳо, дастгирии фаъолияти илмӣ ва ҷорӣ намудани механизмҳои ҳавасмандсозӣ такмил дода шавад.

Таҳлили дар диссертатсия гузаронидашуда нишон медиҳад, ки солҳои охир равандҳои муайяни коҳиши ҷараёни муҳочирати меҳнатӣ мушоҳида мешаванд, ки таҳлили амиқ ва шарҳи омилҳои асосии онро тақозо мекунад. Сабабҳои коҳиши муҳочирати меҳнатӣ дар Тоҷикистон хусусияти бисёрҷанба дошта, ба маҷмӯи омилҳои дохилӣ ва берунӣ алоқаманданд. Аз ҷумла, аз соли 2015 то 2023, тибқи маълумоти омӯрӣ, шумораи муҳочирони меҳнатии Тоҷикистон ба Федератсияи Русия коҳиш ёфтааст. Ин раванд, пеш аз ҳама, ба беҳтар шудани вазъи иқтисодӣ дар дохили кишвар, сиёсати фаъолонаи давлат дар самти саноатикунории босуръат, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва татбиқи барномаҳои ҳавасмандгардонии шуғл иртибот дорад.

Яке аз омилҳои асосии коҳишёбии муҳочирати меҳнатӣ, рушди босуръати инфрасохтори истеҳсолӣ ва иҷтимоӣ мебошад, ки боиси афзоиши имкониятҳои шуғл дар дохили кишвар гардидааст. Дар доираи татбиқи Стратегияи миллии рушд ва ҳадафҳои ҷоруми миллӣ, ҳамасола зиёда аз 100 ҳазор ҷойи нави корӣ таъсис дода мешавад. Ин тадбир, дар шароити афзоиши аҳолии қобили меҳнат (аз 4,5 миллион нафари соли 2010 то наздик 6 миллион дар соли 2023), аҳамияти хоса дорад.

Омили дигари муҳими коҳиши муҳочират, вобастагии шадиди иқтисоди миллии Тоҷикистон ба интиқоли маблағҳои муҳочирон мебошад. Тибқи

маълумоти Бонки Чаҳонӣ, ҳиссаи маблағҳои интиқолдодашуда дар сохтори ММД дар баъзе солҳо ба 52% расидааст (расми 4).

Расми 4 - Интиқоли маблағҳои муҳоҷирони меҳнатӣ аз соли 2008 то соли 2024

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси: [5]

Бо вучуди манфиатҳои кӯтоҳмуддати ин манбаъ, вобастагии аз ҳад зиёд ба сарчашмаҳои ғайриустувор (бо назардошти таваррум, тағйири қурби асъор ва маҳдуд шудани сиёсати муҳоҷиратии кишварҳои қабулкунанда) барои иқтисоди миллӣ хавф дорад.

Таҳлилҳои муаллифи диссертатсия нишон медиҳад, ки аз соли 2010 инҷониб, тамоюли рӯ ба афзоиш доштани муҳоҷирати кадрҳои соҳибихтисос ва олимони ҷавон ба назар мерасад. Аз ҷумла, таҳлилҳои сохтории гендерӣ ва синнусолии муҳоҷирон нишон медиҳанд, ки беш аз 94% муҳоҷирон мардон ва аксарияти онҳо ҷавонони синни 18-29 сола мебошанд. Ин раванд аз як тараф ба қобилияти баланди меҳнатии ин гурӯҳ, вале аз тарафи дигар ба норасоии имкониятҳои шуғл дар дохили кишвар ишора мекунад. Номутаносибии сохтори таълим ва бозори меҳнат, паст будани сатҳи таҳсилоти касбӣ, аз ҷумла он ки танҳо 21,9% муҳоҷирон таҳсилоти касбӣ доранд, масъалаи дигарест, ки дар коҳиш додани муҳоҷират ва татбиқи сиёсати шуғл нақши ҳалкунанда дорад.

Дар заминаи таҳқиқоти мазкур, муаллиф бо истифода аз маълумоти расмӣ оморӣ ва натиҷаҳои таҳлилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ саҳми шахсии худро дар муайянсозии равандҳо ва омилҳои коҳиши муҳоҷирати меҳнатӣ, бахусус дар таҳияи таснифи омилҳо, арзёбии нақши сиёсати давлатии шуғл ва таҳияи тавсияҳо барои ҷалби кадрҳои соҳибихтисос ба бозори меҳнати дохилӣ гузоштааст.

Яке аз хулосаҳои асосии таҳқиқоти мазкур он аст, ки танзими самараноки муҳоҷирати меҳнатӣ танҳо дар ҳолате муяссар мегардад, ки давлат сиёсати устувори иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва таҳсилотино ба дарназардошти талаботи бозори дохилии меҳнат роҳандозӣ намояд. Ин амал бояд ба диверсификатсияи иқтисодиёт, рушди минтақаҳои озоди иқтисодӣ, дастгирии соҳибкорӣ хурду миёна, рушди бахши сайёҳӣ ва таъмини инфрасохтори устувор асос ёбад.

Дар кори илмӣ масъалаи таъсири давлат ба равандҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври амиқ ва системавӣ мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Муҳоҷират ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ на танҳо таъсири мустақим ба бозори меҳнат ва вазъи иҷтимоии аҳоли дорад, балки ба равандҳои макроиқтисодии кишвар низ таъсири назаррас мерасонад. Дар тадқиқоти мазкур равобитаи мураккаби муҳоҷират бо рушди иқтисодӣ, коҳиши шиддати иҷтимоӣ ва таъмини шуғли аҳоли нишон дода шудааст.

Тибқи натиҷаҳои таҳлил, механизми танзими муҳоҷират бояд ба таҳкими ҳамкорӣ бо кишварҳои қабулкунанда, ҳифзи ҳуқуқҳои муҳоҷирон ва истифодаи самараноки маблағҳои интиқолии онҳо нигаронида шавад. Дар ин замина, ҳамоҳангсозии сиёсати муҳоҷират бо сиёсати иҷтимоӣ, демографӣ ва шуғл яке аз омилҳои муҳими баланд бардоштани самаранокии идоракунии давлатӣ арзёбӣ гардидааст.

Тибқи натиҷаҳои пажӯҳиш, дар фаъолияти давлат ҷиҳати танзими муҳоҷират, мушкилоти номувофиқати талабот ва пешниҳоди қувваи корӣ дар бозори меҳнат ҳамчун омилҳои асосии ташаккули равандҳои муҳоҷиратӣ муайян карда шудааст. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар соли 2023 талаботи корхонаҳо ба қувваи корӣ ҳамагӣ 9-10% пешниҳоди бозори меҳнатро ташкил

дода, ин нишондиҳанда нисбат ба солҳои қаблӣ бетағйир боқӣ мондааст. Дар ин замина, ба ҳар як ҷойи кори пешниҳодгардида тақрибан 10-12 нафар талабгор рост меояд.

Дар таҳқиқот ҳамчунин динамикаи муҳоҷирати дохилӣ ва хориҷии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2023 баррасӣ шудааст. Маълум гардид, ки муҳоҷирати бебозгашт (бо иваз кардани ҷойи истиқомат) дар аксари минтақаҳо тамоюли коҳишро нишон дода, танҳо дар шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ афзоиш ёфтааст. Омилҳои демографӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, инчунин сатҳи пасти шуғл дар деҳот ба ин раванд таъсири мустақим расондаанд (ҷадвали 6).

Ҷадвали 6. - Муҳоҷирати хориҷӣ ва дохилии бебозгашт (бо иваз кардани ҷойи истиқомат) дар моҳҳои январ-марти солҳои 2014-2023 (ҳаз. нафар)

	2014			2023		
	Шумораи аҳолии кӯчаидаомада	Шумораи аҳолии кӯчидарафта	Аз муҳоҷират кам шудан (-) ва афзудани аҳоли (+)	Шумораи аҳолии кӯчаидаомада	Шумораи аҳолии кӯчидарафта	Аз муҳоҷират кам шудан (-) ва афзудани аҳоли (+)
Ҷумҳурии Тоҷикистон	39,6	45,3	-5,7	27,0	34,9	-7,9
Шаҳр	16,6	17,0	-0,4	10,9	10,8	-0,1
Деҳот	23,1	28,3	-5,2	16,1	15,9	-0,2
ВМКБ	0,4	1,3	-0,9	0,6	1,2	0,6
Вилояти Суғд	7,4	9,7	-2,3	6,0	7,6	-1,6
Вилояти Хатлон	14,6	21,3	-6,7	13,6	16,6	-5
ш.Душанбе	5,7	3,3	2,4	3,2	3,7	0,5
НТҶ	11,1	8,8	2,3	3,5	5,8	-2,3

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси: [5. с 35 – 39]

Дар диссертатсия нишон дода шудааст, ки давлат барои беҳтарсозии вазъи муҳоҷирон ва танзими ҷараёнҳои муҳоҷират тадбирҳои мухталиф меандешад. Аз ҷумла, таҳияи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, ҷамоҳангсозии фаъолияти мақомоти дахлдор, ташкили курсҳои омӯзишӣ барои муҳоҷирон ва пурзӯр намудани назорати давлатии ин равандҳо аз ҷумлаи онҳоянд.

Дар таҳлили сохторию динамикии диссертатсионӣ, нақши саноатикунони босуръат ҳамчун омили муҳими коҳиши миқёси муҳочирати меҳнатӣ ба таври васеъ нишон дода шудааст. Тибқи маълумотҳо, соли 2023 дар кишвар 3453 корхонаи саноатӣ фаъолият намудааст, ки ин нисбат ба соли 2015 (2310 корхона) 1,5 баробар зиёд мебошад. Афзоиши ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва беҳтар гардидани шароити иқтисодӣ метавонанд ба коҳиши шиддати муҳочиратӣ ва баланд бардоштани сатҳи шуғли аҳоли мусоидат намоянд.

Дар кори илмӣ пешниҳод гардидааст, ки рушди бахши саноат бо ҷалби сармоягузориҳои дохиливу хориҷӣ, истифодаи технологияи муосир ва оморасозии мутахассисони баландихтисос бояд ба яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ табдил дода шавад. Зикр гардидааст, ки Тоҷикистон метавонад тавассути гузариш аз модели аграрию саноатӣ ба модели саноатӣ-аграрӣ, иқтидори содиротии худро афзоиш диҳад ва мушкилоти иқтисодиву иҷтимоии вобаста ба муҳочиратро коҳиш диҳад. Ҳамин тариқ, дар натиҷаи тадқиқоти гузаронидашуда, як қатор тавсияҳои амалӣ барои такмили механизми танзими давлатии муҳочират пешниҳод гардидаанд, ки татбиқи онҳо ба устувории рушди иқтисод ва беҳтаршавии сатҳи зиндагии аҳолии Тоҷикистон мусоидат хоҳад кард.

Дар боби чорум **«Таҳлили шаклҳои нави шуғли аҳоли дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рақамикунонӣ»** масоили марбут ба таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ва рақамикунонӣ ба бозори меҳнат баррасӣ шудаанд. Шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ, аз қабili меҳнати рақамӣ ва дурдаст таҳлил гардида, имкониятҳо ва таҳдидҳои он дар шароити Тоҷикистон нишон дода шудаанд. Роҳҳои танзими ин шаклҳо бо назардошти воқеиятҳои нави иқтисодӣ баррасӣ шудаанд.

Дар тадқиқоти диссертатсионӣ масъалаи таъсири ҷаҳонишавӣ ба танзими муҳочират ва бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки раванди ҷаҳонишавӣ бо фароҳам овардани имкониятҳои нав дар бозорҳои меҳнат ва афзоиши ҳаракати озоди

қувваи қорӣ, инчунин бо ташаккули таҳдидҳои нав, ба монанди вобастагии шадид аз бозорҳои хориҷӣ ва афзоиши рақобат, ба танзими давлатии ин равандро таъсири амиқ мерасонад.

Раванди ҷаҳонишавӣ ба бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ду самти асосӣ таъсир мерасонад. Аз як ҷониб, имкониятҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва густариши шаклҳои нави шуғл, аз ҷумла қори фосилавӣ, ба пайдоиши ҷойҳои нави қорӣ дар дохили кишвар мусоидат мекунанд. Аз ҷониби дигар бошад, вобастагии иқтисоди миллӣ аз муҳочирати меҳнатӣ ва маблағҳои интиқоли муҳочирон афзоиш ёфта, талаботи бозори дохилии меҳнат ба танзим ва ҳамоҳангсозии самтҳои сиёсати давлатӣ ниёз пайдо мекунад.

Муаллиф дар таҳқиқот муайян намудааст, ки яке аз натиҷаҳои муҳими ҷаҳонишавӣ барои Тоҷикистон фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди бозори меҳнати фосилавӣ мебошад. Дар ин замина, таҷрибаи кишварҳои чун Ҳиндустон ва Чин нишон медиҳад, ки бо истифодаи самараноки захираҳои зеҳнӣ ва рушди инфрасохтори рақамӣ, имконоти иштирок дар бозорҳои ҷаҳонии меҳнат тавассути қор аз масофа ба таври назаррас афзоиш меёбад.

Дар қори илмӣ зикр шудааст, ки дар солҳои охир дар Тоҷикистон низ тамоюлҳои мусбат дар ин самт мушоҳида мешаванд. Аз ҷумла, баъзе бахшҳои иқтисод, ба монанди соҳаҳои технологияҳои иттилоотӣ, хизматрасониҳои молиявӣ ва омӯзиши маҷозӣ, тадриҷан ба шаклҳои фосилавии қор гузариш мекунанд (ҷадвали 7).

Ҷадвали 7. – Номгуи ихтисосҳои ширкаткунанда дар бозори меҳнати қори фосилавӣ

№	Номгуи ихтисосҳо
1.	Барномасозии телефон. Барнома барои дастгоҳи мобилӣ, ки одатан дар системаи оператсионии Android ё iOS қор мекунад. Ба маънои васеътар, барнома ҳама гуна забони барномасозӣ, аз ҷумла барномаи онлайн аст.
2.	Барномасозии компютерӣ. Барномасозии компютерӣ раванди навиштан ва ташкили маҷмуи дастурҳо мебошад, ки онҳо ба воситаи забонҳои барномасозии компютерӣ, аз қабилҳои C++, Java, JavaScript, HTML, Python, Ruby ва Rust фаъолият менамоянд.
3.	Блогер. Ин шахсест, ки блоги худро дар Интернет роҳандозӣ мекунад, ки дар он мундариҷа дар мавзӯи муайян нашр мекунад. Блогерҳо метавонанд ба афкори ҷамъиятӣ таъсир расонанд, масалан, одамонро барои истифодаи баъзе маҳсулот ё хизматрасониҳо ҳавасманд кунанд.

Идомаи чадвали 7

4.	Дизайнер. Шахсе, ки дар соҳаҳои мухтасифи саноат машғул аст (аз ҷумла, меъмор, дизайнер, рассом, ороишгари плакатҳо ва дигар графикаи таълиғотӣ, веб-дизайнер мебошад.
5.	Меъмор. Мутахассиси баландихтисос, ки фаъолияти он ба таҳияи консепсияҳо ва қабули қарорҳои меъморӣ нисбат ба объектҳои гуногун - биноҳо, иншоот, ҳудудҳо нигаронида шудааст.
6.	Молишинос. Шахсе мебошад, ки вобаста ба пешниҳод ва ғуруши молҳо фаъолият мекунад.
7.	Муҳосиб. Шахсе, ки доир ба фаъолияти самти молиявӣ, даромад ва хароҷот дар корхона машғул аст. Вазифаҳои муҳосиб тақсимот, назорат ва ҳисоб намудани даромад ва саривақт пардохт намудани музди меҳнат ба кормандон, пардохти андозҳо ва пешбурди баҳисобгирии молиявӣ машғул аст. Барои муҳосибон дар ҳама ташкилотҳои давлатӣ, тижоратӣ ва ғайритижоратӣ, ки баҳисобгирии молиявӣ гузаронида мешавад, талабот зиёд мебошад.
8.	Мураббии варзишӣ. Тренер барои омодагии ҷисмонӣ, техника, тактика, стратегияро муайян мекунад.
9.	Мушовир. Шахсе мебошад, ки дар кӯмак ба машварати ӯ дар қабули ҳар гуна қарори роҳбар ё роҳбарияти ягон ташкилот иштирок мекунад.
10.	Омӯзгорони таълимӣ. Мутахассисе мебошад, ки бо донишҷӯёни курс дарсҳои видеоӣ мегузаронад, дар доираи фанҳои худ донишро ба онҳо мерасонад.
11.	Равонишинос. Мутахассисе мебошад, ки олами ботинии одам, психика ва сохтори он, инчунин, муносибати онҳоро бо муҳити зист меомӯзад.
12.	Тарҷумон. Шахсе мебошад, ки барои тарҷумаи ҳар гуна ҳуҷҷатҳо ва филмҳо машғул мебошад.
13.	Таҳлилгар. Мутахассисе мебошад, ки дар соҳаи муайяни фаъолият ба тадқиқоти таҳлилий ва ҷамъбаस्तкунӣ машғул аст, усулҳои таҳлилиро хуб медонад, одатан равандҳои пешгӯӣ карда, барномаҳои ояндадори рушдро таҳия карда метавонад.
14.	Таҳриргар. Мутахассисе мебошад, ки бо матн кор мекунад, яъне мазмунҳои онро мувофиқи талаботи жанри муайян сохти, тафтиш ва ислоҳ мекунад, нашрия (китоб, журнал, рӯнома ва ғайра)-ро барои чоп тайёр мекунад.
15.	Ҳабарнигор. Мутахассисе мебошад, ки барои эҳё намудани фарҳанг, таърих, ҷомеашиносӣ ва ғайра, ки давраҳои пурраи эҷод ва идоракунии журналистикаи амалӣ дар ҷомеа, таъсири он ба тағйирот дар равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси талаботи бозори меҳнати қори фосолавӣ

Дар диссертатсия таъкид шудааст, ки бо вучуди пешрафтҳои зикршуда, бозори меҳнати қори фосолавӣ дар Тоҷикистон то ҳол дар марҳилаи ташаккул қарор дорад ва барои рушди устувори он зарурати таҳияи механизми муассири танзими давлатӣ вучуд дорад. Ин механизм бояд аз як ҷониб, ҳифзи ҳуқуқҳои кормандони фосолавӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолияти онҳо ва аз ҷониби дигар, таъмини даромадҳои андозии устувор ба буҷети давлатӣ ва ҳавасмандгардонии корфармоёнро дарбар гирад.

Дар тадқиқот инчунин муайян гардидааст, ки яке аз роҳҳои муассири танзими муҳоҷират ва бозори меҳнат дар шароити ҷаҳонишавӣ ин рушди

саноати рақамӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкории технологӣ мебошад. Таҳлили таҷрибаи кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ нишон медиҳад, ки ташкили кластерҳои рақамӣ ва минтақаҳои махсуси иқтисодӣ метавонад ба рушди босуръати соҳаҳои нав ва фароҳам овардани ҷойҳои нави корӣ мусоидат кунад.

Дар натиҷаи таҳқиқот чунин хулоса бароварда шудааст, ки таъсири ҷаҳонишавӣ ба танзими бозори меҳнат ва муҳочират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун омили бисёрсамтӣ бояд дар асоси бархӯрди мутавозини сиёсати иҷтимоӣ ва иқтисодӣ идора карда шавад. Механизми танзими давлатӣ дар ин самт бояд ҳамзамон ҳимояи манфиатҳои шаҳрвандонро таъмин намуда, шароити мусоид барои рушди бахшҳои рақамии иқтисодиёт ва истифодаи пурраи имкониятҳои ҷаҳонишавиро фароҳам оварад.

Дар тадқиқоти диссертатсионӣ масъалаи таъсири рақамикунонӣ ба танзими бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муҳочират мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки рушди иқтисоди рақамӣ ҳамчун яке аз тамоюлҳои асосии иқтисоди ҷаҳонӣ на танҳо дар самти технологӣ, балки дар сохтори бозори меҳнат ва муносибатҳои меҳнатӣ низ дигаргуниҳои амиқ ба миён овардааст.

Тибқи таҳлили натиҷаҳои тадқиқот, ки дар кори илмӣ анҷом дода шудааст, таъсири рақамикунонӣ ба бозори меҳнат асосан дар се самт инъикос мегардад: иваз шудани сохтори шуғл, тағйир ёфтани талабот ба малақаҳои меҳнатӣ ва шакл гирифтани усулҳои нави идоракунии захираҳои инсонӣ.

Дар диссертатсия қайд мегардад, ки рақамикунонии бозори меҳнат имконият медиҳад, ки занону ҷавонон аз минтақаҳои дурдаст ба бозори меҳнат ҷалб гарданд, ки дар шароити муҳочират ин ҷанба аҳамияти махсус дорад. Рушди платформаҳои онлайнӣ барои пайдо намудани ҷойи кор ва иҷрои вазифаҳои меҳнатӣ дар асоси шартномаҳои фосилавӣ аз омилҳои асосии танзими муносибатҳои меҳнатӣ дар фазои рақамӣ маҳсуб меёбад.

Муаллиф дар натиҷаи таҳлили таҷрибаи байналмилалӣ муайян намудааст, ки кишварҳое, ки низоми самараноки танзими давлатии рақамикунонии бозори

меҳнатро роҳандозӣ намудаанд, тавонистаанд сатҳи шуғлро баланд бардошта, миқёси муҳочирати меҳнатиро коҳиш диҳанд. Аз ҷумла, таҷрибаи кишварҳои Ҳиндустон, Лаҳистон ва кишварҳои Аврупои Шарқӣ нишон медиҳад, ки истифодаи технологияҳои рақамӣ ба рушди шуғли фосилавӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии қувваи корӣ мусоидат менамояд.

Ҳамин тавр, дар кори илмӣ собит карда шудааст, ки рақамикунонии иқтисодӣ ҳамчун воситаи муассири танзими бозори меҳнат дар шароити муҳочират метавонад яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии шуғли аҳоли бошад.

Дар тадқиқот муайян гардидааст, ки шаклҳои нави ғаёолияти меҳнатӣ дар заминаи равандҳои рақамикунонӣ, рушди технологияи иттилоотӣ ва густариши муносибатҳои иқтисодии глобалӣ ба таври назаррас инкишоф ёфта, ба ташаккули бозори меҳнат таъсири амиқ мерасонанд. Аз ҷумла, шаклҳои ба монанди аутсорсинг, аутстаффинг, краудсорсинг ва фриланс ҳамчун падидаҳои нави бозори меҳнат мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Дар таҳлил зикр шудааст, ки аутсорсинг барои ҳалли мушкилоти норасоии кадрҳо, махсусан дар соҳаҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, хизматрасонӣ ва муҳандисӣ, нақши калидӣ мебозад. Дар навбати худ, ки аутстаффинг бо вучуди хусусияти ғайрирасмии худ, имконият медиҳад, ки муносибатҳои меҳнатӣ бо мутахассисони баландихтисос дар доираи шартномаҳои мушаххас ба роҳ монда шаванд.

Дар тадқиқот қайд шудааст, ки краудсорсинг, ҳамчун модели ҷалби захираҳои интеллектуалӣ тавассути шабакаҳои маҷозӣ, барои иҷрои вазифаҳои мушаххас дар заминаи ҳамкориҳои дастаҷамъӣ имкониятҳои васеъ фароҳам меорад. Ин шакли меҳнат имконияти ташкили лоиҳаҳои эҷодӣ, илмӣ ва техникӣ бо ҷалби мутахассисони ихтиёрӣ ва озодро муҳайё месозад, ки ба рушди захираҳои инсонӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёт мусоидат мекунад.

Фриланс, ҳамчун шакли маъмули меҳнати мустақил, дар кори илмӣ ҳамчун омили муҳими рушди бозори меҳнат дар шароити рақамикунонӣ

баррасӣ гардидааст. Муаллиф муайян намудааст, ки фриланс барои шахсоне, ки меҳоханд мустақилона ва озодона фаъолият намоянд, имкониятҳои васеъ фароҳам оварда, ба коҳиши шиддати иҷтимоӣ ва афзоиши даромадҳои шахсӣ мусоидат менамояд. Дар таҳлилҳо зикр шудааст, ки бо вучуди афзалиятҳо, фриланс бо як қатор мушкилот, аз ҷумла набудани кафолатҳои иҷтимоӣ, ноустувории даромад ва набудани ҳимояи меҳнатӣ рӯбарӯ мебошад.

Дар кори илмӣ муайян карда шудааст, ки рушди шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ на танҳо имкониятҳои иқтисодиро васеъ менамояд, балки зарурати таҳияи механизмҳои нави танзими ҳуқуқӣ ва иҷтимоиро ба миён меорад. Муаллиф дар асоси таҳлилҳои муфассал пешниҳод менамояд, ки барои танзими муассири шаклҳои нави меҳнатӣ бояд чораҳои зерин андешида шаванд:

- таъмин намудани асосҳои ҳуқуқии фаъолияти меҳнати аутсорсинг, аутстаффинг, краудсорсинг ва фриланс дар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ташкили низоми суғуртаи иҷтимоӣ барои кормандони фаъолияткунанда дар шаклҳои нави меҳнат;
- рушди инфрасохтор ва платформаҳои миллӣ барои фаъолияти меҳнати мустақил ва фосилавӣ;
- таҳкими ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ дар соҳаи тайёр кардани мутахассисон барои шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ;
- таҳияи барномаҳои махсуси бозомӯзӣ ва тақмили ихтисос барои мутобиқ намудани қувваи корӣ ба талаботи бозори меҳнати рақамӣ;
- ташаккули механизмҳои мониторинг ва баҳодиҳии таъсири шаклҳои нави меҳнат ба бозори меҳнат ва вазъи иҷтимоӣ.

Дар натиҷаи таҳлили муфассали шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ дар диссертатсия муайян карда шудааст, ки ин шаклҳо, бо вучуди хусусияти ғайрианъанавӣ ва камбудии мавҷуда, имкониятҳои нави рушди бозори меҳнатро фароҳам оварда, метавонанд ҳамчун воситаи муассири таъмини шуғл ва беҳтарсозии сатҳи зиндагии аҳоли хизмат кунанд.

Дар боби панҷум «**Самтҳои тақмилдиҳии танзими давлатии бозори меҳнат дар шароити коҳишёбии равандиҳои муҳоҷират**» моделҳо ва самтҳои асосии сиёсати давлатӣ ҷиҳати тақмили танзими бозори меҳнат дар шароити коҳиши муҳоҷират таҳлил шудаанд. Роҳҳои мукаммалгардонии идоракунии муҳоҷират, истифодаи таҷрибаи байналмилалӣ ва пешниҳоди механизмҳои нав барои таъмини мувозинати бозор мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Дар шароити рушди муосири иҷтимоию иқтисодӣ яке аз масъалаҳои мубрами сиёсати давлатии меҳнатӣ таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнат ба ҳисоб меравад. Дар Тоҷикистон, масъалаи номувозинатии байни талабот ва пешниҳоди қувваи корӣ дар тӯли даҳсолаҳои охир хусусияти устувор пайдо кардааст. Таҳқиқотҳо нишон медиҳанд, ки ин номувозинатӣ бештар ба номувофиқати сохтории кадрҳо, набудани мутобикати таҳассусҳо бо эҳтиёҷоти воқеии бозори меҳнат ва инчунин ба омилҳои демографӣ ва муҳоҷиратӣ вобаста аст.

Омилҳои асосии номувозинат дар бозори меҳнат дар диссертатсия чунин гурӯҳбандӣ шудаанд:

1. Номувофиқати сохтории кадрҳо: қисми зиёди хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олӣ ихтисосҳое доранд, ки ба талаботи воқеии бозори меҳнат ҷавобгӯ нестанд. Таҳлил нишон медиҳад, ки дар соли 2023 аз 40,9 ҳазор хатмкардагони муассисаҳои олии кишвар, 9,1 фоизи онҳо мақоми бекориро соҳиб шудаанд.

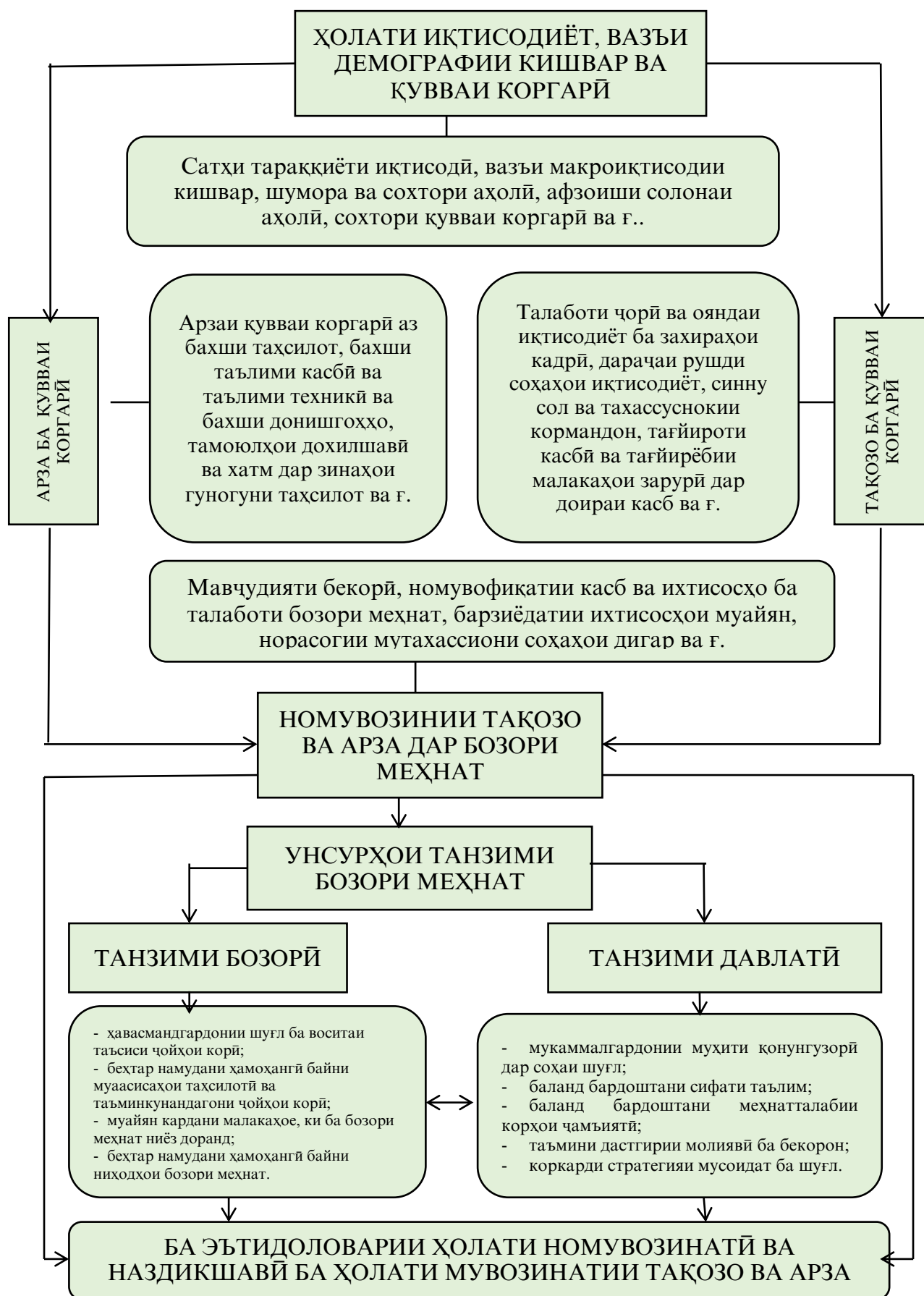
2. Муҳоҷирати меҳнатӣ: ҳар сол тақрибан 500-600 ҳазор нафар шаҳрвандони кишвар ба муҳоҷирати меҳнатӣ меравад. Ин раванд ба коҳиши пешниҳод дар дохили кишвар таъсир мерасонад, вале дар айни замон талабот ба кадрҳои корӣ боқӣ мемонад.

3. Паст будани сатҳи музди меҳнат: дар соли 2020 музди миёнаи кормандони корхонаҳои давлатӣ 1393 сомонӣ ва дар баҳши саноат 2546 сомониро ташкил додааст. Ин нишондиҳандаҳо имконияти ҷалби кадрҳои баландихтисосро коҳиш медиҳанд.

4. Омилҳои демографӣ: афзоиши доимии аҳолии зери синни қобили меҳнат дар солҳои 2015-2023 ба 24,4% афзоиш ёфта, дар оянда низ фишор ба бозори меҳнатро идома хоҳад дод.

Бо назардошти омилҳои зикршуда, дар таҳқиқоти мазкур модели таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Тоҷикистон пешниҳод карда шудааст. Модел самтҳои зеринро дар бар мегирад:

- рушди ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилотӣ бо корхонаҳо тавассути фармоишҳои мақсаднок барои омода намудани кадрҳо;
- баланд бардоштани чандирии бозори меҳнат тавассути оmodасозии барномаҳои бозомӯзӣ ва тақмили ихтисос бо дарназардошти талаботи ҷории бозор;
- истифодаи механизмҳои ҳавасмандсозӣ барои корфармоён ҷиҳати ташкили ҷойҳои кории нав, аз ҷумла тавассути имтиёзҳои андозӣ ва дастгирии молиявӣ;
- тақмили низоми иттилоотии бозори меҳнат барои мониторинг ва пешгӯии динамикаи тақозо ва пешниҳод;
- баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии музди меҳнат дар соҳаҳои афзалиятнок.

Расми 6. - Модели таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон Сарчашма: Аз тарафи муаллиф сохта шудааст.

Дар баробари ин, зарур аст, ки сиёсати давлат дар самти танзими бозори меҳнат ба рушди захираҳои инсонӣ таваҷҷуҳи бештар диҳад. Бо назардошти он, ки Тоҷикистон дорои захираҳои васеи меҳнатӣ мебошад, истифодаи самараноки ин иқтидор метавонад ба рушди устувори иқтисодӣ мусоидат намояд. Аммо бе ислоҳоти ҷиддӣ дар низоми омодаسازی кадрҳо, баланд бардоштани сатҳи музди меҳнат ва беҳтар намудани шароити меҳнат ноил шудан ба ҳолати мувозинатӣ ғайриимкон аст.

Дар натиҷаи таҳлили рақамӣ муайян гардид, ки агар сиёсати мазкур амалӣ карда шавад, то соли 2030 метавон сатҳи шуғлро дар баҳши расмӣ то 50-55 фоиз афзоиш дод ва сатҳи бекориро аз 9,1% то 5-6% коҳиш дод. Инчунин, ҳаҷми талабот ба кадрҳо дар соҳаҳои саноат ва хизматрасонӣ метавонад ба 20-25% афзоиш ёбад, ки дар навбати худ имкониятҳои ҷалби аҳолии қобили меҳнатро дар дохили кишвар беҳтар менамояд.

Ҳамин тариқ, модели пешниҳодшуда ҳамчун воситаи муосири таъмини мувозинати бозори меҳнат метавонад барои такмил додани сиёсати шуғл ва беҳтар кардани ҳамкориҳои бозори меҳнат ва таҳсилот заминаи устувор фароҳам оварад. Бо истифода аз ин модел, мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд сиёсати фаъоли танзимкунандаи бозори меҳнатро амалӣ намоянд ва ба рушди устувори иқтисодиву иҷтимоии кишвар мусоидат кунанд.

Дар таҳқиқоти мазкур муҳочират ҳамчун яке аз омилҳои муҳими таъсиррасон ба бозори меҳнат ва иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Муҳимияти масъалаи танзими давлатии муҳочират дар он зоҳир мегардад, ки дар шароити афзоиши аҳоли, нобаробарии тақозо ва арзаи қувваи корӣ дар дохили кишвар ва вазъияти ноустувори бозори меҳнат, муҳочирати меҳнатӣ ба яке аз роҳҳои асосии таъмини шуғли аҳоли табдил ёфтааст.

Дар кори илмӣ зикр гардидааст, ки таҷрибаи давлатҳои тараққикардаи ҷаҳон, аз қабيلي ИМА, Канада, кишварҳои Иттиҳоди Аврупо, Австралия ва Россия, дар самти идоракунии равандҳои муҳочират омӯзиши амиқро тақозо менамояд. Махсусан, таҷрибаи Британияи Кабир дар истифодаи низоми

холгузорӣ ҳангоми интихоби муҳочирон ва таҷрибаи Иттиҳоди Аврупо дар муайянсозии квотаҳо ва ҷалби мутахассисони баландихтисос, дар шароити Тоҷикистон низ дорои аҳамияти назаррас мебошад.

Дар натиҷаи таҳлил муайян карда шудааст, ки муҳочирати меҳнатии аҳолии Тоҷикистон асосан ба самти Россия равона гардида, ҳудуди 90% муҳочирони меҳнатии кишвар дар ин давлат фаъолият менамоянд. Вале, бо дарназардошти тағйирёбии шароити иқтисодӣ ва сиёсати муҳочиратии Россия, диверсификатсияи самтҳои муҳочират барои Тоҷикистон аҳамияти муҳими стратегӣ касб мекунад. Дар ин самт, зарурати таҳкими ҳамкориҳои давлатӣ бо кишварҳои қабули қувваи корӣ ва ҷалби васеи ташкилотҳои ғайридавлатӣ ба раванди танзими муҳочират махсус таъкид шудааст.

Омӯзиши таҷрибаи давлатҳои пешрафта нишон медиҳад, ки ҷалби муҳочирони меҳнатӣ дар асоси таҳлили воқеии бозори меҳнат, муайянсозии соҳаҳои дорои камбудии кадрҳо ва гузаронидани барномаҳои мақсадноки омодаسازی кадрҳо амалӣ мегардад. Аз ин рӯ, дар кори илмӣ таъкид мегардад, ки низоми таҳсилоти касбӣ ва бозори меҳнати Тоҷикистон бояд ба ҳамдигар пайванди зич дошта бошанд. Муаллиф муайян намудааст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то ҳол чунин ҳамоҳангсозӣ дар сатҳи зарурӣ амалӣ нашуда, боиси афзоиши номувофиқатиҳои сохторӣ дар бозори меҳнат мегардад.

Дар диссертатсия таҳлили нишондиҳандаҳои рақамӣ нишон медиҳад, ки дар солҳои охир шумораи шаҳрвандони Тоҷикистон, ки ба муҳочирати меҳнатӣ сафарбар мешаванд, ҳамасола ба ҳисоби миёна 5-7% афзоиш ёфтааст. Аз ҷумла, тибқи маълумоти расмӣ, дар соли 2023 шумораи муҳочирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон ба 1,1 миллион нафар расидааст, ки нисбат ба соли 2015 тақрибан 30% зиёд мебошад. Аз ин шумора, беш аз 80% ба соҳаҳои сохтмон, хизматрасонӣ ва кишоварзӣ ҷалб гардидаанд. Ҳамзамон, муаллиф дар таҳқиқоти худ муайян намудааст, ки саҳми муҳочирати меҳнатӣ дар ММД кишвар аз 28% дар соли 2015 то 33% дар соли 2023 афзоиш ёфтааст.

Яке аз мушкилоти муҳими идоракунии муҳочирати меҳнатӣ, ки дар таҳқиқот баррасӣ шудааст, набудани механизмҳои муассири ҳифзи ҳуқуқҳои

меҳнати шаҳрвандони Тоҷикистон дар хориҷи кишвар мебошад. Дар кори илмӣ зикр мегардад, ки ҳангоми таҳияи сиёсати муҳоҷиратӣ бояд ба таҷрибаи кишварҳое, ки муҳоҷирони меҳнатиро бо шароити иҷтимоии мусоид ва кафолатҳои ҳуқуқӣ таъмин менамоянд, таъна намуд. Аз ҷумла, таҷрибаи Испания ва Италия дар самти ба кор қабул намудани муҳоҷирон танҳо дар ҳолати набудани кадрҳои маҳаллӣ ва пешниҳоди манзили иҷтимоӣ барои муҳоҷирон даркор аст.

Муаллиф муайян намудааст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ бояд барномаҳои махсуси омодакунии муҳоҷирони меҳнатӣ ба роҳ монда шаванд, ки омӯзиши забон, фарҳанг ва қонунгузорию кишвари қабулкунанда, инчунин баланд бардоштани малакаҳои касбиро фаро мегирад. Таҳқиқот нишон додааст, ки то 70% муҳоҷирони меҳнати тоҷик дар кишварҳои қабулкунанда ба сабаби надонистани забон ва набудани малакаҳои зарурии касбӣ ба кори пастмузд машғул мешаванд.

Дар диссертатсия инчунин зарурати татбиқи таҷрибаи Италия ва Кореяи Ҷанубӣ дар масъалаи ба роҳ мондани ҳамкорӣ бо диаспораҳо ва бозгардонидани мутахассисони баландихтисос ба ватан мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Хулоса ва тавсияҳои пешниҳодшуда дар асоси таҳлили таҷрибаи ҷаҳонӣ ва воқеияти бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон омода гардида, ба ташаккули сиёсати самараноки идоракунии муҳоҷират нигаронида шудаанд. Аз ҷумла, чунин самтҳои афзалиятноки сиёсати муҳоҷиратӣ муайян карда шудаанд:

- тақмили қонунгузорию соҳаи муҳоҷират ва мутобиқсозии он ба талаботи бозори дохилии меҳнат;
- диверсификатсияи самтҳои муҳоҷират ва коҳиши вобастагии муҳоҷирати меҳнатӣ аз Федератсияи Россия;
- рушди низоми тайёр ва бозомӯзии кадрҳо бо назардошти талаботи бозорҳои меҳнати хориҷӣ;

– таҳкими ҳамкорӣ бо давлатҳои қабулкунандаи муҳоҷирон ва таъсиси марказҳои муштаракӣ омодагӣ ва сертификаткунонии қувваи корӣ;

– ҷалби васеи диаспораҳои тоҷик ба рушди иқтисоди миллӣ ва баргардонидани мутахассисони баландихтисос ба ватан.

Ҳамин тариқ, дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда муайян гардид, ки барои такмили идоракунии муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати таҳияи низоми мукаммали идоракунӣ, ки ба таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ таъмамонанд, пеш омадааст.

Дар таҳқиқот ҳамчунин масъалаи такмили танзими давлатии бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иқтисодӣ иҷтимоӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бозори меҳнат омилҳои калидии рушди устувори иқтисодиёт ва некуаҳволии иҷтимоии аҳолии маҳсуб ёфта, танзими самараноки он шартҳои зарурӣ ҳалли масъалаҳои шуғл ва коҳиши сатҳи бекорӣ мебошад.

Дар қисми илмӣ зикр шудааст, ки ҳолати кунунии бозори меҳнат зерини таъсири як қатор омилҳои дохилӣ ва хориҷӣ қарор дошта, рушди демографӣ, камбудии ҷойҳои кори доимӣ, сатҳи баланди муҳоҷирати меҳнатӣ ва нобаробарии рушди минтақавӣ масъалаҳои ҳалталаб боқӣ мемонанд. Дар ин замина, зарурати таҳия ва татбиқи чорабиниҳои комплексӣ барои такмили низоми идоракунии бозори меҳнат беш аз пеш эҳсос мегардад.

Тибқи маълумоти оморӣ, то соли 2030 шумораи аҳолии қобили меҳнат дар ҷумҳурӣ ба зиёда аз 7 млн нафар хоҳад расид, ки ин нишондиҳанда назар ба соли 2021 тақрибан 20% афзоишро нишон медиҳад. Дар баробари ин, динамикаи таъсиси ҷойҳои кори нав ва имкониятҳои дохилии бозори меҳнат барои қонеъсозии талаботи афзоянда ба таври кофӣ мутаносиб нест. Аз ин рӯ, таҳлили ҳамбастагии демографӣ ва иқтисодии бозори меҳнат барои муайян намудани самтҳои афзалиятноки танзими давлатӣ аҳамияти хоса пайдо менамояд.

Дар диссертатсия қайд мегардад, ки таҷрибаи байналмилалӣ оид ба танзими бозори меҳнат нишон медиҳад, ки давлатҳои пешрафта тавассути

механизмҳои ҳавасмандгардонии иқтисодӣ, танзими қонунгузорӣ, рушди инфрасохтори бозори меҳнат ва дастгирии шуғли аҳоли ба коҳиши сатҳи бекорӣ ва таъмини шуғли босифат муваффақ шудаанд. Аз ҷумла, кишварҳои Иттиҳоди Аврупо, Кореяи Ҷанубӣ, Канада ва Австралия дар ин самт моделҳои самарабахшро истифода мебаранд, ки мутобикгардонии талабот ва пешниҳоди бозори меҳнатро таъмин менамояд.

Тадқиқоти гузаронидашуда нишон медиҳад, ки яке аз масъалаҳои муҳимми танзими бозори меҳнат дар ҷумҳурӣ нобаробарии минтақавии шуғл мебошад. Дар вилоятҳои кӯҳистони кишвар сатҳи шуғли аҳоли назар ба шаҳрҳои калон ба таври ҷашмгир пасттар аст. Бо дарназардошти ин омил, дар диссертатсия зарурати диверсификатсияи иқтисодиёти минтақавӣ, рушди соҳибкорӣ хурду миёна ва ҷорӣ намудани механизмҳои ҳавасмандгардонии сармоягузорӣ дар вилоятҳоро махсус таъкид мекунад.

Дар ҷараёни таҳқиқот муайян карда шудааст, ки барои паст кардани дараҷаи шиддатнокии бозори меҳнат дар Тоҷикистон бояд як қатор ҷорабиниҳои зерин амалӣ гарданд:

- таъсиси ҷойҳои кори сердаромад дар бахшҳои афзалиятнок;
- такмили низоми касбомӯзӣ ва бозомӯзии кадрҳо;
- дастгирии давлатии шуғли гурӯҳҳои осебпазири аҳоли;
- рушди бозори виртуалии меҳнат;
- баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои миёнаравии шуғл.

Дар кори илмӣ ҳамзамон зарурати татбиқи таҷрибаи байналмилалӣ, аз ҷумла таҷрибаи Иттиҳоди Аврупо ва кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар самти танзими бозори меҳнат ва муҳоҷират ба таври муфассал баррасӣ гардидааст.

Муҳимтарин хулосаи дар тадқиқот ба дастода ин аст, ки рушди устувори бозори меҳнат дар Тоҷикистон бидуни танзими мақсаднок ва ҳамоҳангсозии сиёсати шуғл бо равандҳои демографӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ғайриимкон мебошад. Дар баробари ин, зарурати таҳияи барномаҳои махсуси давлатӣ оид ба таъмини шуғли аҳоли, дастгирии соҳибкорӣ хурду миёна,

коҳиши иқтисодиёти ниҳонӣ ва баланд бардоштани сатҳи саводнокии меҳнатӣ ва касбӣ барои ҳалли масъалаҳои мавҷудаи бозори меҳнат аҳамияти ҳаётӣ пайдо мекунад.

Дар натиҷа, сиёсати давлатии танзими бозори меҳнат дар Тоҷикистон бояд ба рушди шуғли устувор, таъмини ҷойҳои кори босифат, коҳиши сатҳи бекорӣ ва ҳимояи иҷтимоии аҳолии қобили меҳнат нигаронида шавад. Танҳо дар шароити ҳамгироии самараноки иқтидорҳои давлатӣ, хусусӣ ва иҷтимоӣ, идоракунии муассир ва истифодаи оқилонаи захираҳои меҳнатӣ муяссар мегардад, ки бозори меҳнат ба як муҳаррики воқеии рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар табдил ёбад.

ХУЛОСА

А) Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

1. Дар диссертатсия аз ҷониби муаллиф асоснок карда шудааст, ки механизми танзими давлатии фаъолияти самараноки бозори меҳнат, маҷмӯи тадбирҳо, усулҳо ва воситаҳои дар бар мегиранд, ки бо истифода аз қонунҳои умумии иқтисодӣ ва стратегияҳои махсус, метавонанд таъсири муассир ба сатҳи шуғл дошта бошанд. Ин механизмҳо инчунин таҳлили қарорҳо ва фаъолиятҳое мебошанд, ки дар сатҳҳои гуногун (давлатӣ, маҳаллӣ ва минтақавӣ) қабул шуда, мақсади асосии онҳо ташкили шароити муносиб барои коҳиш додани бекорӣ ва баланд бардоштани самаранокии бозори меҳнат мебошад. Татбиқи чунин механизмҳо, ҳамчун воситаҳои танзимкунанда, барои эътидол овардан ва беҳтар намудани вазъи шуғл дар ҷомеа аҳамияти муҳим дорад. Танзими бозори меҳнатро метавон як намунаи заминавии низоми умумии танзими иқтисодӣ ҳисобида, он ҳамчун як навъ «механизми тавозун» дар системаи иқтисодӣ амал мекунад. Ин механизм вазифадор аст, ки барои ба эътидол овардани муносибатҳо ва равандҳои иқтисодии байни манфиатҳои гуногун ва талабот ба меҳнат кӯмак расонад, то ҳадафи асосии рушди устувор бошад [5-М].

2. Бо дарназардошти таҳқиқоти гузаронидашуда, дар асоси таҳлил ва синтези таърифҳои ҷойдошта, дар диссертатсия таърифи нави бозори меҳнат

ҳамчун бозори меҳнат, ки маҷмуи муносибатҳои иқтисодӣ ва ҷойе аст, ки дар он субъектҳои иқтисодӣ дар асоси қонунҳои бозорӣ ва унсурҳои таркибии он, яъне арзаю тақозои меҳнат, муносибатҳои меҳнатиро ба роҳ монда, амалиётҳои барои тарафҳо муфидро анҷом медиҳанд, пешниҳод карда шудааст. Ин таъриф бар хилофи таърифҳои пешина, ки бозори меҳнатро танҳо ҳамчун макон ё фазо, ки дар он коргарон ва корфармоён вомехӯранд, таваҷҷӯҳи бештар ба муносибатҳои иқтисодӣ ва механизмҳои бозорӣ, ки дар онҳо манфиатҳои тарафҳо тавассути талабот ва пешниҳод дар бозори меҳнат амал мекунад. Бо ин васила, бозори меҳнат ҳамчун як раванди динамикӣ ва фарогир дар шакли умумии муносибатҳои коргарон ва корфармоён бо равандҳои қонунӣ ва иқтисодӣ фароҳам оварда мешавад [4-М].

3. Аз нигоҳи муаллиф, бозори меҳнат ба ду самт тақсим мешавад; бозори давлатии меҳнат, бозори ғайридавлатии меҳнат:

а) Бозори давлатии меҳнат – ин механизмest, ки барои танзими раванди пардохти музди меҳнат ва шароити корӣ мусоидат мекунад, инчунин кафолатҳои ҳифзи иҷтимоӣ, такрористеҳсол ва тақсимои қувваи корӣ, тайёр кардани мутахассисон ва бозомӯзии мутахассисони соҳибхиттисосро таъмин менамояд. Ин бозор инчунин ба таъмин кардани шуғли аҳоли ва раванди муҳоҷирати меҳнатӣ тавассути амали қонунҳои талабот ва пешниҳоди меҳнат, ки барои равандҳои иқтисодии гуногун кӯмак мерасонанд, мусоидат мекунад.

б) Бозори ғайридавлатии меҳнат – ин механизмҳо ва муҳити байни коргарон (соҳибони меҳнат) ва соҳибкорон (корфармоён) аст, ки дар он равандҳои хариду фурӯш (киро) ва музди меҳнат амалӣ мешавад. Дар чунин бозор, ба ҷои даҳлати мустақими давлат, муносибатҳо ва шартҳо дар асоси озодии иқтисодӣ, талабот ва пешниҳод дар соҳаи меҳнат ташкил ёфтаанд. Меҳнат дар бозори ғайридавлатӣ ҳамчун як мол ва ё хидмат фурӯхта мешавад, ки корфармоён барои он музд медиҳанд ва коргарон барои пешниҳод кардани қувваи корӣ шартҳои мувофиқро ҷустуҷӯ мекунанд.

Танзими бозори ғайридавлатии меҳнат дар асоси механизми озоди бозор амал мекунад, ки дар он амал кардани қонунҳои талабот ва пешниҳод, арзишу

шартҳои бозори меҳнат ва сатҳи музди меҳнат тавассути ҷалби коргарон ва соҳибкорон мувофиқи эҳтиёҷот ва манфиатҳои дучониба ташкил мешавад. Дар чунин бозор, давлат на ҳамчун як омили мустақим, балки бештар ҳамчун танзимкунандаи муҳити қонунӣ ва зарурии молиявӣ барои ҳифзи ҳуқуқи меҳнат ва таъмини баробарии шартҳои меҳнатӣ амал мекунад [6-М].

4. Бар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда, метавон хулоса кард, ки дар шароити имрӯзаи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои амалӣ намудани таҷрибаҳои институтсионалӣ, ки бо мақсади паст кардани шиддат дар бозори меҳнат ва беҳтар кардани вазъи шуғл равона шудаанд, тамоми шароити лозима ва имкониятҳо мавҷуд мебошанд. Татбиқи чунин чораҳо дар минтақаҳои кишвар метавонад ба беҳтар кардани муҳити меҳнат ва афзоиши сатҳи шуғл кумак кунад. Таҷрибаи ҷаҳонии кишварҳои пешрафта нишон медиҳад, ки онҳо дар худ фишангҳои гуногуни таъсиргузор ба соҳаи муносибатҳои меҳнатӣ ва иҷтимоии худ доранд, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки стратегияи ҳавасмандгардонии нигоҳдории ҷойҳои кории кӯҳна ва таъсиси ҷойҳои нави кориро амалӣ кунанд. Ин таҷрибаҳо ҳамчунин барои ҷалби гурӯҳҳои дорои рақобатпазирии пасти аҳолии кишварҳо, ки дар бозори меҳнат имкониятҳои маҳдуд доранд, ба фаъолияти меҳнатӣ равона шудаанд. Дар ин раванд, муҳим аст, ки муносибатҳои иҷтимоӣ ва меҳнатӣ дар кишвар тавассути истифодаи усулҳои муассири танзимкунӣ, ки дар таҷрибаи байналмилалӣ санҷида шудаанд, рушд ёбад [10-М, 32-М].

5. Самтҳои муҳимми танзими бозори меҳнат – ин танзими равандҳои муҳочират мебошад. Кишварҳо бо истифода аз механизми танзими муҳочират метавонанд ба сатҳи шуғл дар дохили кишвар таъсир расонида, мувозинати макроиқтисодиро ба вучуд оваранд. Муҳочират, ҳамчун як ҷузъи муҳими муомилаҳои меҳнатӣ, метавонад дар тағйироти назарраси вазъи шуғл ва иқтисодии кишвар нақши муҳим бозад. Таҷрибаи баъзе давлатҳо, ки сиёсатҳои муҳочиратии худро бо муваффақият татбиқ кардаанд, нишон медиҳад, ки онҳо тавонистаанд барои ҳалли мушкилоти шуғл ва иқтисод дар кишвар шароити беҳтар эҷод кунанд. Барои намуна, баъзе кишварҳо муҳочиратро ҳамчун як

манбаи муҳим барои пур кардани ҷойҳои корӣ ва таъмини қувваи корӣ дар соҳаҳои муҳим, ки дар онҳо маҳдудияти кадрӣ вучуд дорад, истифода мебаранд. Дар ҳолати дигар, давлатҳои дигар дар роҳҳои танзими муҳоҷират ва баён кардани сиёсати дуруст ба мушкилоти ҷиддӣ дучор мешаванд. Масалан, дар баъзе ҳолатҳо, муҳоҷирати бебозгашти мардум ва набудани сиёсати устувор метавонад боиси камбудии нерӯи корӣ ва таҳдидҳо ба таҳаввулоти иҷтимоии кишвар гардад. Аз ин рӯ, барои пешгирии чунин мушкилот, муҳим аст, ки кишварҳо сиёсати муҳоҷирати устуворро амалӣ намоянд [8-М].

6. Ба андешаи мо, дар шароити иқтисоди гузариш, ҳангоми таҳияи сиёсати танзими шуғл, ки ба муҳоҷират асос ёфтааст, дар доираи барномаи ягонаи мамлакат бояд ба ҷанбаҳои муҳим диққати махсус дода шавад. Аввалан, дуруст ҷобачокунӣ аҳоли аз нуқтаи назари иқтисодӣ, ки имконият медиҳад, ки манбаъҳои меҳнат ба таври самаранок ба соҳаҳои муҳим равона шаванд, бидуни ширкати давлат дар равандҳои ҷараёндешаи муҳоҷират амалӣ кардан ғайриимкон аст. Давлат бояд барои танзими муҳоҷират ва роҳнамоии қувваи корӣ барои ба даст овардани натиҷаҳои мусбат нақши фаъоли худро иҷро кунад. Дуюм, самти муҳоҷирати аҳоли бояд на аз тариқи даҳлати мустақим, балки бо истифода аз методи таъсири бавосита, аз қабилӣ таҳия ва пешниҳоди сиёсати беҳтар, тарҳрезии барномаҳои мақсаднок ва ташкили шароити муносиб барои рушди муҳоҷирати меҳнатӣ, тағйир дода шавад. Ҳадаф бояд таъсис додани муҳити дуруст барои муҳоҷирати коргарон ва ҷалби онҳо ба бахшҳои устувор ва саривақтӣ бошад. Сеюм, муҳоҷирони меҳнатӣ метавонанд дар шароити иқтисоди гузариш бо саҳм гузоштан дар баланд бардоштани сатҳи истеҳсолот ва кам кардани сатҳи камбизоатӣ дар кишвар нақши муҳим бозанд. Муҳоҷирон метавонанд ба раванди иқтисодӣ ва шуғл мусоидат намоянд, ки дар натиҷа сатҳи зиндагии мардум беҳтар мешавад. Чорум, барои тавсеаи иқтисоди миллӣ ва ноил шудан ба рушди устувор, иқтисодии истеҳсолии мамлакат бояд барқарор ва таҳкими ёбад. Ҳадаф бояд дар ҷалби сармоя, навоарӣ ва рушди инфрасохтор буда, ҳамаи ин омилҳо барои рушди саривақтӣ ва устувори иқтисоди кишвар зарурӣ мебошанд. Панҷум, таъмини музди меҳнати арзанда

ба кормандони дар бахши расмӣ иқтисодӣ фаъолияткунанда, ки на танҳо бо ҳалли масъалаҳои норасоии кадрҳо, балки бо баланд бардоштани сатҳи шуғл ва беҳтар намудани шароити корӣ, бевосита ба рушди иқтисод ва кам кардани бекорӣ мусоидат мекунад [31-М].

7. Бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба самтҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, молиявӣ, сиёсӣ, демографӣ ва ҷуғрофӣ дар кишвар алоқаманд мебошад. Рушди босамари бозори меҳнат як омили асосии баланд бардоштани сатҳи шуғли аҳоли ва як нишондиҳандаи калидии рушди иҷтимоиву иқтисодӣ мебошад. Дар шароити муосири иқтисодӣ, омили муҳимтарини рушди бозори меҳнат решакан кардани мушкилоти бекорӣ ва кам кардани муҳочирати меҳнатӣ аст. Муҳочирати меҳнатӣ, ки асосан талаботи қувваи кориро муайян мекунад, на танҳо ҳамчун як ҳаракати мардум, балки ҳамчун як раванди мураккаби иҷтимоӣ ва иқтисодӣ баррасӣ мешавад. Ин раванд метавонад таъсири амиқ ба мувозинати бозори меҳнат, рушди иқтисод ва ҳолати иҷтимоии аҳоли дошта бошад, ки барои муваффақияти сиёсати шуғл ва рушди устувори иқтисодӣ зарур аст. Ин раванд метавонад ба бисёр паҳлуҳои ҷомеа таъсир расонад, аз ҷумла ба масъалаҳои хонавода, саломатӣ, таълим ва рушди устувори минтақаҳо. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки самаранокии шуғл ва баланде шудани сатҳи шуғли аҳоли, ҳамчунин кам кардани бекорӣ ва муҳочирати меҳнати номатлуб, бо истифода аз шаклҳои гуногуни ташкили меҳнат ва муҳити мувофиқ барои рушди коргарон беҳтар мегардад. Ба тариқи муқоиса, метавонад як қатор давраҳои дарозмуддат нишон диҳад, ки самаранокии муносибатҳо дар бозори меҳнат, яъне таъсири татбиқи сиёсати дуруст дар муҳити меҳнатӣ, дар ҳамаи ҷанбаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ таъсир мерасонад.

Дар натиҷа, барои таъмини рушди устувор ва баланд бардоштани сифати зиндагии мардум, бояд бозори меҳнат ҳамчун як ҷузъи муҳими сиёсати иҷтимоиву иқтисодӣ дар мамлакат эътироф шуда, ба он таваҷҷуҳ ва ҷораҳои муассир равона карда шаванд [18-М, 49-М].

8. Бояд қайд намуд, ки дар тӯли зиёда аз даҳ сол захираҳои меҳнати Тоҷикистон дар аксари давлатҳои ИДМ ва дигар кишварҳои хориҷӣ истифода

шуда, дар рушди иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ ва иқтидори зехнию иҷтимоии ин давлатҳо саҳми назаррас гузоштаанд. Аҳолии қобили меҳнати мамлакат, бо мустақилона бартараф кардани монеаҳои бузурги иқтисодӣ, раванӣ ва ҳуқуқӣ, барои дарёфти ҷойи кор ва таъмини зиндагӣ ба дигар давлатҳо сафар мекунанд. Ин раванд ба муҳочирон имконият медиҳад, ки дар кишварҳои хориҷӣ на танҳо ҷойи кор пайдо кунанд, балки таҷрибаи корӣ ва касбӣ низ пайдо кунанд, ки ба рушди шахсӣ ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии онҳо мусоидат мекунад. Ҷанбаи мусбати муҳочирати меҳнатии хориҷӣ, албатта, даромадҳои иловагӣ ва нисбатан баланди оилаҳост, ки яке аз аъзоёшон «барои кор» ба хориҷа рафтааст. Аз ҷониби дигар, муҳочирати меҳнатии хориҷӣ шиддатнокиро дар бозори меҳнат коҳиш медиҳад, зеро дар натиҷаи муҳочират, баъзе коргарон аз бозори дохилии меҳнат хориҷ мешаванд, ки барои фароҳам овардани ҷойҳои кории бештар барои аҳолии боқимонда мусоидат мекунад. Ҳамин тавр, муҳочират метавонад ба сатҳи шуғл ва устувории бозори меҳнат дар дохили кишвар таъсири мусбӣ расонад, ки ба таҳкими иқтисоди миллӣ ва кам кардани сатҳи бекорӣ мусоидат мекунад.

9. Муҳочирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон бо иштироки фаъолоне дар соҳаҳои гуногуни истеҳсолот ва хизматрасонӣ, инчунин тавассути татбиқи малакаҳои касбӣ ва таҷрибаи амалӣ, ба пешрафти бахшҳои муҳими иқтисоди кишварҳои қабулкунанда мусоидат намудаанд. Ин раванд дорои манфиатҳои дучониба мебошад: барои кишварҳои қабулкунанда, муҳочирати меҳнатӣ имкони истифодаи қувваи кории нисбатан арзонро фароҳам оварда, ба афзоиши маҳсулноки ва даромаднокии иқтисодӣ мусоидат мекунад, барои Тоҷикистон бошад, муҳочирати меҳнатӣ ба сифати воситаи муҳими дастгирии молиявии оилаҳо амал мекунад, зеро муҳочирон ба ватан маблағҳои назаррасе мефиристанд, ки дар натиҷа сатҳи даромад ва сифати зиндагии хонаводаҳои онҳо боло меравад. Илова бар ин, муҳочирати меҳнатии хориҷӣ дар дохили кишвар таъсири устувор дошта, ба коҳиши фишор дар бозори меҳнат, махсусан дар шароити номувозинатии талабот ва пешниҳоди қувваи корӣ, мусоидат мекунад. Дар маҷмӯъ, ин раванд ҳамчун ҷузъи муҳими танзими

ғайримустақими бозори меҳнат ва механизми ғайрианъанавии баланд бардоштани устувории иқтимоии аҳоли арзёбӣ мешавад. [8-М].

10. Таҳлили мутахаррикии муҳоҷирати аҳолии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки шумораи нафароне, ки дар хориҷа фаъолияти меҳнати ғайрирасмӣ доранд, хеле зиёдтар аз шумораи нафаронест, ки расман тавассути мақомоти давлатӣ ба кор даромадаанд. Дар шароити ташаккули муносибатҳои бозорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ташкил ва танзими муҳоҷирати меҳнати хориҷӣ аҳамияти бештар касб мекунад, ки барои аксари давлатҳои дар низоми иқтисоди ҷаҳонӣ фаъолиятдошта, хос аст [7-М].

11. Таҳқиқотҳо нишон медиҳанд, ки сатҳи шуғли аҳоли дар иқтисоди миллӣ ба таври мустақим ба ҳаҷм ва сохтори хароҷоти умумии дохилӣ вобаста мебошад. Аз ҷумла, дар байни чор манбаи асосии хароҷоти умумӣ истеъмоли ниҳой, хароҷоти давлатӣ, содирот ва сармоягузорӣ танҳо ду унсур, яъне сарфаи давлатӣ барои сармоягузориҳои асосӣ ва сармояи хусусӣ, ҳамчун манбаҳои калидии ташаккули иқтидорҳои истеҳсолии нав баромад мекунанд. Вале истифодаи ин манбаҳо ба як қатор маҳдудиятҳои сохторӣ ва молиявӣ мувҷеҳ аст. Аз як тараф, маҳдуд будани имкониятҳои буҷаи давлатӣ ва вобастагии он ба даромадҳои андозӣ, ки хусусияти ғайримустақими фишори молиявӣ ба фаъолияти истеҳсолӣ доранд, метавонад ба коҳиши ҳавасмандии субъектҳои хоҷагидорӣ барои тавсеаи истеҳсолот ва таъсиси ҷойҳои корӣ оварда расонад. Натиҷаи ин раванд паст шудани сатҳи сармоягузори давлатӣ ва дар маҷмӯъ, нокифоягии маблағгузорӣ барои дастгирии рушди инкишофи соҳаҳои истеҳсолӣ мебошад. Аз тарафи дигар, ҷалби сармояи хусусӣ, хусусан дар шакли сармоягузориҳои дарозмуддат, ба омилҳои номуайян ва хавфҳои макроиқтисодӣ саҳт вобастагӣ дорад. Норасоии кафолатҳо, сатҳи баланди хавфи иқтисодӣ, номукамалии муҳити институтсионалӣ ва набудани механизмҳои устувори ҳимояи сармоягузор ба паст шудани омодагии бахши хусусӣ барои ташкили лоиҳаҳои нави истеҳсолӣ ва таъсиси ҷойҳои нави корӣ боис мешавад. Дар маҷмӯъ, маҳдудияти сармоягузориҳои дарозмуддат ба яке аз монеаҳои асосии ташаккули рушди устувори иқтисодӣ ва таъмини шуғли

пурмахсул табдил ёфта, зарурати ислоҳоти институтсионалӣ, сиёсати ҳавасмандгардонии сармоягузорӣ ва диверсификатсияи манбаъҳои маблағгузорию бештар гардонад. Танҳо дар чунин шароит имкони таъмин намудани рушди шуғли устувор ва фарогири аҳолии қобили меҳнат вучуд хоҳад дошт. [21-М, 22-М, 23-М, 26-М].

12. Бо дарназардошти таҳқиқоти ба сомон расонидашуда, муаллиф анҷом додани корҳои зеринро дар самти танзими давлатии бозори меҳнат зарур мешуморад:

Якум, бояд истилоҳоти соҳаи меҳнат, шуғл ва бозори меҳнат муайян карда шаванд, то ҳадди дақиқи мақоми мухталиф дар бозори меҳнат фаҳмида шавад. Ин барои ба таври дуруст дарк кардани муносибатҳо ва ҳадафҳои соҳа зарур аст.

Дувум, шаклҳои қонунии муносибатҳои меҳнатӣ бояд муайян гардида, қонунгузорӣ дар ин соҳа такмил дода шавад, ки ба рушди муносибатҳои меҳнатӣ ва ҳифзи ҳуқуқи коргарон мусоидат кунад.

Сеюм, таҳия ва ҷорӣ намудани номгуии нави касбҳо (шуғлҳо) мувофиқи стандартҳои байналмилалӣ ва мутобиксозии он бо стандартҳои касбӣ барои беҳтар кардани системаи коргарӣ ва мутобик кардани мутахассисон бо талаботи бозор зарур аст.

Чаҳорум, бо ҷалби шарикони сечониба Дастурамал барои корфармоён оид ба қонунгузорию меҳнат ва шуғл, идоракунии захираҳои инсонӣ таҳия карда шавад, ки барои рушди самараноки сиёсати меҳнатӣ ва ҳифзи ҳуқуқи меҳнатии коргарон муҳим аст.

Панҷум, ҳисоботи оморӣ бояд такмил дода шавад, ва дар тадқиқоти қувваи корӣ нишондиҳандаҳо барои гузаронидани таҳлили мунтазами муносибатҳои меҳнатӣ дохил карда шаванд, ки барои гирифтани маълумоти дуруст ва эҷоди сиёсати устувор дар бозори меҳнат зарур аст.

Шашум, созишномаҳои дуҷониба бо кишварҳои ИДМ вобаста ба масъалаҳои муҳочирати меҳнатии хориҷӣ бояд ба имзо расонида шаванд, ки принципҳои бунёдии ҳимояи ҳуқуқи инсон ва ҳуқуқи меҳнатии муҳочиронро,

ки дар Конвенсияҳои Созмонҳои Байналмилалӣ пешбинӣ шудаанд, таҷассум кунанд.

Ин тадбирҳо барои рушди устувори бозори меҳнат, дурустии идоракунии захираҳои инсонӣ, ҳифзи ҳуқуқи коргарон ва беҳтар кардани сатҳи шуғл ва вазъи иқтисодӣ дар кишвар кӯмак мерасонанд [30-М].

Б) Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

1. Ба андешаи мо, бо мақсади равиши нисбатан боэътимодтар барои муайян кардани шуғли ғайрирасмӣ, тавсия дода мешавад, ки шуғли ғайрирасмӣ ҳамчун як намуди муносибатҳои меҳнатӣ бидуни бастанӣ шартномаи расмӣ меҳнатӣ байни корманд ва корфармо баррасӣ карда шавад. Ин намуди шуғл дар асоси созишномаҳои шифоҳӣ ё шартномаҳои ҳуқуқии шахрвандӣ татбиқ мегардад, ки дар он тарафҳо ба созиш расида, талабот ва шароити корӣ муайян мешаванд, вале барои гузариш ба муносибатҳои расмӣ меҳнатӣ шартҳои қонунии дигар амал мекунанд. Дар чунин ҳолат, назар ба шуғли расмӣ, ки бо шартномаи меҳнатӣ ва ҳуқуқи кафолати иҷтимоии мутобиқ пайванд дорад, шуғли ғайрирасмӣ нисбатан мутобиқшуда ба талабот ва вазъи конъюнктурии бозори меҳнат аст. Аммо, бо вучуди онро, эҳтимолияти камбудии ҳуқуқӣ ва иҷтимоии, ки метавонад коргарон ва корфармоёнро ба мушкилот мувҷеҳ кунад, низ назаррас аст. Аз ин рӯ, барои роҳандозии самараноки чунин тартиб, зарур аст, ки механизми дуруст ва қонунигардонии шуғл дар ҳар ду қисм таҳия ва амалӣ шавад [29-М].

2. Барои решакан кардани мушкилоти мазкур, пеш аз ҳама, бояд дарк кард, ки на танҳо ҷанбаҳои иқтисодӣ, балки иҷтимоӣ-психологӣ низ ба паҳншавии падидаи мазкур мусоидат мекунанд. Омилҳои зиёде мавҷуданд, ки боиси паҳншавии падидаи номбурда мегарданд. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон, мавҷудияти шуғли ғайрирасмӣ на ҳама вақт танҳо оқибатҳои манфӣ дорад, балки аксар вақт ба манфиатҳои коргарон ва корфармоён ҷавобгӯ аст, ки ин на танҳо баланд бардоштани сифати қонунгузории меҳнатро дар самти фароҳам овардани «шароити қонунгузорӣ барои шуғли нисбатан

фасеҳтар, аз ҷумла ворид намудани категорияҳои нави коргарон дар сохтори шуғли аҳоли» тақозо мекунад [49-М].

3. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки муваффақият дар коҳиш додани миқёси шуғли ғайрирасмиро танҳо тавассути татбиқи як сиёсати фарогири соҳаҳои гуногуни танзим, омезиши механизмҳои ҳавасмандкунӣ ва таҳримҳо, аз ҷумла ҳадафҳои васеътар барои такмили институтҳо, ислоҳоти иқтисодӣ ва тағйир додани меъёрҳои иҷтимоӣ ба даст овардан мумкин аст, ки ба коҳиши қобили қабули муносибатҳои ғайрирасмӣ оварда мерасонанд. Дар доираи тадқиқот тавсияҳо оид ба кам кардани шуғли ғайрирасмӣ ва музди меҳнати пинҳонӣ бо назардошти ҳам таҷрибаи ҷаҳонӣ ва ҳам хусусияти сабабҳои шуғли ғайрирасмӣ дар Тоҷикистон ва талошҳое, ки ҳукумат дар ин самт пайгирӣ менамояд, таҳия шудаанд [29-М].

4. Дар асоси гуфтаҳои боло, бо таъки ба тадқиқоти байналмилалӣ ва натиҷаҳои таҳлилҳои гузаронидашудаи роҳҳои ҳалли мушкилоти шуғли ғайрирасмӣ аҳоли, татбиқи чунин чорабиниҳои мукамалро дар соҳаи шуғл мувофиқи мақсад мешуморем:

- татбиқи сиёсати макроиқтисодӣ ба манфиати шуғл, ки тақозои маҷмӯӣ, сармоягузориҳои самаранок ва тағйироти сохторӣ ба таъсири корхонаҳо ва ҷойҳои нави корӣ нигаронида шудааст;

- такмили сиёсати андозбандӣ ва инфрасохтори соҳавӣ, ки ба афзоиши шуғли аҳоли, рушди ҳосилнокии меҳнат, равандҳои сабуқкунандаи тағйироти сохторӣ дар соҳаи соҳибкорӣ ва саноат мусоидат мекунад;

- таҳияи сиёсати корпоративӣ, ки корхонаҳои устувор, аз ҷумла корхонаҳои хурд ва миёна ва фаъолияти соҳибкориро дастгирӣ мекунад, инчунин санадҳои дуруст ва шаффофи меъёрӣ-ҳуқуқӣ барои мусоидат ба гузариш ба бахши расмӣ ва таъмини рақобати одилонаро таъмин менамояд;

- малака ва таҳсил дар қонеъ кардани ниёзҳои доимо тағйирёбандаи бозори меҳнат ва технологияҳои нав, ҷорӣ намудани низоми омӯзиши якумрӣ, ки барои рушди устувори бозори меҳнат ва ташкили муҳити устувори шуғл кӯмак мерасонад;

- баланд бардоштани сифати низоми таълим ва ҷорӣ намудани низоми дучонибаи омӯзиш ва ба шуғл фаро гирифтани, ки дар доираи он корхонаҳо ҷавобгӯро ҳамчун «донишомӯз» қабул мекунанд ва онҳоро тавассути барномаҳои, ки эҳтиёҷоти соҳибкориро инъикос мекунанд, таълим медиҳанд [29-М].

5. Тадқиқот нишон дод, ки набудани ҳамкории муассир байни бозори хидматрасонии таълимӣ ва бозори меҳнат боиси номутаносибии тақозо ва арза дар бозори меҳнат мегардад. Ин нобаробарӣ, пеш аз ҳама, бо нарасидани кадрҳои баландихтисос аз як тараф ва бекории аҳоли аз тарафи дигар алоқаманд хоҳад буд. Барои ҳалли чунин мушкилот, бо дарназардошти ҳамкории зичи ҳамаи иштирокчиёни бозор, самаранокии ҳамкории бозори ташкилоту корхонаҳои кофармо ва муассисаҳои таълимӣ бардоштан лозим аст. Таъсиси раванди ҳамкорӣ бо низоми таҳсилоти касбӣ бо ниёзҳои бозори меҳнат ниҳоят муҳим аст. Сарфи назар аз барзиёдании кадрҳои баландихтисос дар кишвар, масъалаи кадрҳо дар ояндаи наздик хеле мубрам мегардад. Дар робита ба ин, зарур аст, ки барои ташкили ҳамкории байни муассисаҳои олии таълимӣ ва корфармоён дар сатҳи хеле баланд чораҳои дахлдор андешида шаванд [8-М];

6. Дар асоси ҷамъбасти натиҷаи таҳқиқот модели таъмини ҳолати мувозинӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистонро пешниҳод менамоем. Модели пешниҳодшаванда се марҳилаи муҳимро дар бозори меҳнати кишвар вобаста ба ҳолати иқтисодиёт, вазъи демографии кишвар ва қувваи корӣ, номувозинатии тақозо ва арза дар бозори меҳнат, ҳолати номувозинатӣ ва наздикшавӣ ба ҳолати мувозинатии тақоза ва арза бозори меҳнат арзёбӣ менамояд [9-М].

7. Зарур мешуморем барои паст намудани дараҷаи шиддатнокии бозори меҳнат ва кам кардани фишори зиёдшавии қувваи корӣ ба он чунин чораҳо роҳандозӣ карда шавад:

- фароҳам овардани шароити мусоиди сармоягузорӣ барои рушди ташаббусҳои соҳибкорӣ, ки ба таъсиси ҷойҳои кории сердаромад дар тамоми самтҳои фаъолият нигаронида шудааст;

- ҳавасмандгардонии рушди бахшҳо ва кластерҳои дорои дараҷаи технологияи баланд, на танҳо ба баланд бардоштани ҳолибияти сармоягузори минтақа, балки то андозае ба афзоиши субъектҳои соҳибкорӣ, афзоиши шумораи ҷойҳои корӣ ва инчунин ба шуғли аҳолии мусоидат мекунад;

- бо дарназардошти пешрафти технологияи иттилоотӣ иртиботӣ, зарур аст, ки механизми рушди бозори виртуалии меҳнат дар соҳаҳои иқтисодӣ кишвар таҳия карда шавад, ки ҳузури фаъоли коргарро дар давраи муайян тақозо наменамояд. Ин бозор метавонад барои коҳиш додани монеаҳои маконӣ ва вақти кории анъанавӣ ба вучуд ояд ва барои талошҳои самараноктар ва мусоидат ба рушди коргарон дар замони нави иқтисодии рақамӣ кӯмак кунад;

- тақмил додани механизмҳои фаъолияти институтҳои ҳокимияти давлатӣ, зеро дараҷаи рушди бозори меҳнат аз бисёр ҷиҳат аз сифати зиндагӣ дар минтақаҳои кишвар, аз сатҳи татбиқи қонунгузори давлатӣ дар маҳалҳо вобаста аст;

- ҳавасмандгардонии афзоиши шуғли аҳолии татбиқи барномаҳои махсуси давлатӣ, ки ба бозомӯзии кормандон нигаронида шудаанд, инчунин барномаҳои баланд бардоштани ҳаракати нерӯи меҳнатӣ бо мақсади ҷалби онҳо ба бахшҳои ояндадори иқтисодиёт, метавонад ба рушди устувори бозори меҳнат мусоидат кунад [21-М].

8. Вобаста ба таҳқиқоти гузаронидашуда чунин самтҳои стратегии танзими бозори меҳнатро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамоем:

- тақвияти таъминоти институтсионалии танзими рушди бозори меҳнат, бо дарназардошти кам кардани ҳаҷми фаъолиятҳои танзимнашаванда ва миқдори ҷойҳои ғайрирасмӣ таъсисдодашуда;

- диверсификасияи иқтисодиёти кишвар бо мақсади таъмини шуғли пурсамар, баланд бардоштани самаранокии меҳнат ва даромади аҳолии ташкили худмашғулиятӣ ва ба тартиб даровардани фаъолияти соҳибкории инфиродии бақайдгирифтанишуда дар минтақаҳо ва деҳоти кишвар;

- татбиқи механизмҳои ташкилии беҳтар намудани фазои соҳибкорӣ бо мақсади баланд бардоштани самаранокии фаъолияти бозорҳои хурди меҳнат, баланд бардоштани фаъолияти соҳибкории аҳоли;

- таъсиси низоми самараноки муҳити маъмурӣ ва иттилоотию коммуникатсионӣ. Ин раванд кӯмак мекунад, ки бо истифода аз технологияи муосир ва иттилооти дуруст, шахсони корӣ ба имкониятҳои беҳтари корӣ ва рушди касбӣ даст ёбанд;

- такмили таъминоти ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иқтисодии низоми батанзимдарории муҳочирати меҳнатӣ ва баланд бардоштани миқёси шуғли аҳоли дар бозорҳои дохилӣ ба эҷоди механизми устувор ва самаранок барои муҳочирати меҳнатӣ кӯмак мекунад. Ин тадбирҳо, ки ҳуқуқҳои муҳочиронро ҳифз мекунанд ва барои рушди иқтисоди дохилӣ имкониятҳои бештар фароҳам меоранд, метавонанд ба коҳиш додани бекорӣ ва таҳкими иқтисоди кишвар мусоидат кунанд [6-М].

9. Зарурати объективии таҳия ва амалӣ намудани тадбирҳои фарогир ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии танзими бозори меҳнат дар шароити муосири рушди иҷтимоиву иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳам дар давраи кӯтоҳмуддат ва ҳам дар дурнамои стратегӣ, бо назардошти шиддати равандҳои муҳочират, тағйироти сохторӣ дар иқтисоди миллӣ ва рушди технологияҳои нав, ба таври ҷиддӣ ба миён омадааст. Барои ҳалли ин масъалаҳо, амалӣ намудани самтҳои асосии ислоҳоти мақсаднок муҳим дониста мешавад. Ба ин самтҳо, пеш аз ҳама, ташкили низоми муассири таъминоти институтсионалӣ, маъмурӣ, ташкилӣ, молиявӣ ва иттилоотии танзими бозори меҳнат, ки қобилияти мутобиқшавии қувваи корӣ ва иқтисодиётро таъмин менамояд, дохил мешавад. Илова бар ин, тадбирҳо оид ба баланд бардоштани самаранокии низоми мавҷуда, рушди салоҳиятҳои иттилоотию иртиботии мутахассисон барои мутобиқсозии онҳо ба талаботи бозори меҳнати рақобатпазир, таҳкими низоми шарикӣ иҷтимоӣ миёни давлат, бахши хусусӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ, такмили сиёсати музди меҳнат ва даромад, инчунин танзими ҳуқуқии равандҳои муҳочиратӣ зарур дониста мешавад. Ҳамзамон,

барои беҳсозии нишондиҳандаҳои шуғл дар кишвар, дар ояндаи наздик қабули чораҳои иловагӣ дар самти такмили сиёсати иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, аз ҷумла сиёсати дастгирии шуғли расмӣ, таҳкими бахши воқеии иқтисодиёт ва ҷорӣ намудани механизмҳои ҳавасмандгардонии ташкили ҷойҳои корӣ аҳамияти хос доранд. Танҳо дар асоси чунин равиши комплексӣ ва ҳамгироёна метавон ба ташаккули бозори меҳнати устувор ва рақобатпазир ноил гардид.

Дар ин замина давлат метавонад чунин чораҳои иловагиро роҳандозӣ намояд:

- механизми самарабахши татбиқи муқаррароти қонунгузории меҳнат, махсусан дар соҳаи ба кор қабул шудан, аз кор озод шудан, ҳифзи иҷтимоӣ, таъсиси шароити мусоиди меҳнат ва ҳифзи меҳнати кироҷро фароҳам оварад. Ин механизм бояд барои амалисозии қонунгузорӣ дар бораи ҳуқуқҳои коргарон ва таъмини муҳити меҳнати беҳавф ва адолатнок, инчунин таъмини шароити муносиб барои рушди касбӣ ва ҳифзи иҷтимоии коргарон кӯмак кунад;

- бекории оммавино, ки бо дигаргунсозии сохторӣ алоқаманд аст, бо назардошти тағйир ёфтани арзиши аслии зиндагонӣ пешгирӣ намояд, сатҳи ҳадди ақали музди меҳнатро вобаста ба тағйироти ба вучудода то сатҳи арзиши сабати истеъмолии ҳадди ақал баланд бардорад, ҳамчунин аҳолиро бо хизматрасониҳои зарурии пулакӣ ва ройгон таъмин намояд;

- омодагии кадрҳои баланидхтисосро вобаста ба тақозо ва арза дар бозори меҳнат ҳамчунин, бо мақсади нисбатан самаранок истифода кардани захираҳои меҳнатӣ ба роҳ монад;

- ба рушди равандҳои муҳочират ба кишварҳои сеюм, ки дар онҳо имконияти васеъи кор ва зиндагӣ вучуд дорад, мусоидат намояд;

- ҷойҳои кории нав таъсис дода, ҷойҳои кории мавҷударо ба талаботҳои замони муосир мутобиқ гардонад [32-М].

РЎЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: Маҷмуаи оморӣ Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон - Душанбе, 2024. – С. 13-57.
2. Моделирование основных процессов функционирования и развития рынка труда: методологические и практические аспекты [Текст] / Кенжин Ж.Б., Нурсапина К. У., Абжанова Ж., Булакбай Ж. М. Куангалиева Т. К. Экономика: стратегия и практика. Т. 17, № 3, 2022 / Economics: the Strategy and Practice. Vol. 17. No 3, 2022 – С. 157 - 161 – 168.
3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ аз 26 – уми январӣ соли 2021.
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ аз 23 – юми декабри соли 2022.
5. Remittance Prices Worldwide, 2024.

ИНТИШОРОТ АЗ РЎЙИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

А) монографияҳо:

- [1-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Асосҳои назариявии танзими бозори меҳнат ва муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография / К. С. Одиназода, У.С. Асрорзода – Душанбе: «ДМТ», 2022. - 162 С. ISSN 987-99975 – 354 -4 - 3
- [2-М]. Одиназода К.С., Усманова Т. Дж. Ҷанбаҳои институтсионалии танзими бозори меҳнат ва муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография / К.С.Одиназода, Т. Дж. Усманова – Душанбе: «ДМТ», 2021. - 148 С. ISSN 987-99975 – 354 -4 - 3
- [3-М]. Одинаев К.С., Комилов А.Қ. Равандҳои муосири муҳоҷирати меҳнатӣ: назария ва амалия [Матн]: монография / К. С. Одиназода, А.Қ. Комилов.– Душанбе: «Контраст», 2019. – 192 С. ISSN 987-99975 – 77 -09 – 2.

Б) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудааст:

- [4-М]. Одиназода К.С. Тақмили консепсияҳои назариявӣ ва амалии танзими муҳоҷирати зеҳнӣ аз Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳҳои давлатии тижорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2024, №1. (51) С. 255-263

[5-М]. Одиназода К.С. Сабабҳои асосии тараққи наёфтан, боҳамалоқамандии байни бозори расмӣ ва ғайрирасмӣ меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2022, №1. (40). С. 71-83.

[6-М]. Одиназода К.С. Модели таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2022, №2. С. 171-183.

[7-М]. Одиназода К.С. Таҷрибаи хориҷии омезиши усулҳои бозорӣ ва давлатии танзими бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №4/2 (39). С. 16-25.

[8-М]. Одиназода К.С., Усманова Т. Дж. Таҳаввулоти концепсияҳои алоқамандии усулҳои давлатӣ ва бозории танзими бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода., Т. Дж. Усманова. – Матн: бевосита // Паёми Донишгоҳи Технологии Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №3.(46). С. 230 - 238.

[9-М]. Одиназода К.С. Асосҳои институтсионалии танзими давлатию бозории бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2021, №7. С. 185 - 193

[10-М]. Одиназода К.С., Давлатова Қ.О. Баҳодиҳии вазъи муосири бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода, Қ.О. Давлатова // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №3. (37). С. 133 - 142.

[11-М]. Одиназода К.С., Чурахонзода Б.Б. Асосҳои методологии таҳқиқи бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода., Б.Б.Чурахонзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2021, №4. С. 97 - 104.

[12-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Самтҳои асосии танзими давлати бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. / К.С. Одиназода., У.С. Асрорзода. – Матн: бевосита // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №4/1 (38). С. 28 - 37.

[13-М]. Одиназода К.С. Самтҳои асосии таъмини мутавозинии арза ва тақозо ба захираҳои меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №3 (37). С. 191 - 196.

[14-М]. Одиназода К.С. Муҳоҷирати меҳнати аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилот, вазъ ва тамоюли рушди он [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи Технологии Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №2. (45). С. 214 - 223.

[15-М]. Одиназода К.С. Омилҳои асоси хоҳиши раванди муҳоҷирати меҳнатӣ аз Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №2. (36). С. 126 - 133.

[16-М]. Одиназода К.С. Саноаткунории иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъсири он ба самтивазкунии муҳоҷирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №1. (35). С. 36 - 41.

[17-М]. Одиназода К.С. Механизми таъсири давлат ба равандҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2020, №9. С. 211 - 216.

[18-М]. Одиназода К.С. Таҳқиқи омилҳо ва сабабҳои иҷтимоӣ – иқтисодии муҳоҷирати меҳнатии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлати тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе-2020, №2. (31). С. 125-131.

[19-М]. Одиназода К.С., Рустамов Р.У. Роҳҳои беҳтар намудани шароити имконпазири неруи меҳнатӣ, шугъл ва муҳоҷирати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳошияи таҷрибаи хориҷӣ [Матн] / К.С. Одиназода., Р.У. Рустамов // Паёми Донишгоҳи давлати тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе-2020, №1. (30). С. 101-109.

[20-М]. Одиназода К.С. Роҳҳои асосии мукамалгардонии идоракунии муҳоҷирати аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳошияи таҷрибаи хориҷӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2020, №7. С. 135 - 142.

[21-М]. Одинаев К.С., Комилов А.Қ. Иртиботи мутақобилаи интиқоли пулии муҳоҷирон ва рушди уствори иқтисодӣ [Матн] / К.С. Одинаев., А.Қ. Комилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. -Душанбе-2018, №4. С. 90-96.

[22-М]. Одинаев К.С. Таъсири маблағҳои пулии интиқолнамудаи муҳоҷирони меҳнатӣ ба иқтисодиёти кишвар [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе -2018, № 2. С. 72-76

[23-М]. Одинаев К.С. Хоҳиш гардидани интиқоли маблағҳои пулии муҳоҷирони меҳнатӣ ва таъсири он ба иқтисодиёти миллий [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе- 2017, № 2/9. С. 193-196

[24-М]. Одинаев К.С. Таъсири муҳоҷирати баргаштаомада ба иқтисодиёти кишвар [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2017, № 2/6. С. 65-68

[25-М]. Одинаев К.С. Хусусиятҳои муҳоҷирати меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2015, 2/3 (165). С. 51-55.

[26-М]. Одинаев К.С. Интиқоли маблағҳои муҳоҷирони меҳнатӣ ва нақши он дар баланд гардидани саҳти зиндагонии аҳоли [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе -2015 - 2/4 (169). С. 76 - 79.

В) Мақолаҳо дар дигар маҷаллаҳо ва маҷмуи маводҳои конференсия:

[27-М]. Одиназода К.С. Масоили муҳоҷирати меҳнатӣ ва таъсири он ба иқтисодиёт ва иҷтимоёти мамлакат [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи “Муаммоҳо ва дурнамои инкишофи савдои берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити саноатикунории босуръат” (31 –уми майи соли 2024). - Душанбе -2024. С. 250-252.

[28-М]. Одиназода К.С. Танзими гардиши муҳоҷирати зехнии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз кишвар [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ- амалии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон (25-26 апрели соли 2024). - Душанбе -2024. С. 451-460.

[29-М]. Одиназода К.С. Роҳҳои асосии танзими давлатии бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ- назариявӣ дар мавзӯи “Рушди низомии бонкӣ ва рақамикунории бахши молиявӣ” (19-20.12.2023).- Кӯлоб 2023. - С. 577 – 583.

[30-М]. Одиназода К.С. Современное состояние и тенденции развития трудовой миграции в Республике Таджикистан [Текст] / К.С. Одиназода // Сборник статей XXII международной научно – практической конференции состоявшейся 15 апреля 2023. - Г.В.Г.Пенза. - С. 147- 151.

[31-М]. Одиназода К.С. Сабабҳои рушд наёфтани, бо ҳам алоқамандии байни бозори расмӣ ва ғайрирасмӣ меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Вазъи низомии бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи пандемияи короновирус (COVID-19)” (11 декабри соли 2021. -. Кӯлоб - С. 358 – 363.

[32-М]. Одиназода К.С. Асосҳои консепсияҳои усулҳои давлатӣ ва бозорӣ танзими бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунароҳои мардумӣ” (18 декабри соли 2021). – Душанбе - С. 152 – 158.

[33-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Таъмини мутаваззинии арза ва тақозо ба захираҳои меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С.

Одиназода. У.С. Асрорзода // Маводи конференси илмӣ – амаии ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Масъалаҳои канорӣ барои баъзе синфҳои муодилаҳои дифференсиалӣ” (4 –уми декабр соли 2021). - Душанбе - С. 130-135.

[34-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Ҷанбаҳои институционалии механизми танзими давлатию бозории бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити Ҷаҳонишавӣ [Матн] / К.С. Одиназода., У.С. Асрорзода // Маводи конференси илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзуи «Самтҳои муосири татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар рақамикунории таҳсилот, илм ва истеҳсолоти саноатӣ», (27 ноябри соли 2021). – Душанбе - С. 18-30.

[35-М]. Одиназода К.С. Вазъи баҳодихии муосири бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференси илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзуи «Ҷаҳолияти инноватсионӣ ҳамчун омил рушди босуръати иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар саноат» бахшида ба муносибати 30-умин солагарди Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон. (27 ноябри соли 2021). С. 63-68.

[36-М]. Одиназода К.С. Механизми инноватсионии таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференси илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзуи «Муаммоҳои рушди иқтисоди миллӣ дар шароити ҷаҳони пасокоронавирусӣ». - Душанбе - 2021. С. 103-109.

[37-М]. Одиназода К.С. Самтҳои асосии идоракунии муҳочирати меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Методҳои омӯзиши технологияҳои иттилоотӣ – Иртиботӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касби”. – Душанбе - 2021. С. 134 – 137.

[38-М]. Одиназода К.С. Самтҳо ва роҳҳои коҳиш додани муҳочирати меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Методҳои омӯзиши технологияҳои иттилоотӣ – Иртиботӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ”. - Душанбе - 2021. С. 131-134.

[39-М]. Одиназода К.С. Заминаҳои объективии муҳочирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Такмили Муносибатҳои молияви – қарзӣ дар рушди иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон”. - Душанбе - 2020. С. 131-134.

[40-М]. Одиназода К.С. Некоторые проблемы миграции в Республике Таджикистан. / К.С. Одиназода.– Текст: прямо // Республиканской научно – практической конференции на тему «Региональная интеграция как фактор производственного предпринимательства в Республике Таджикистан». - Душанбе – 2020. С. 143-147.

[41-М]. Одиназода К.С. Саноаткунонии босуръати кишвар ва таъсири он ба муҳочирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Саноаткунони босуръат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: Ҳадафҳо ва тамоюл”. – Душанбе - 2020. С. 18-25.

[42-М]. Одиназода К.С. Социально – экономические аспекты регулирования занятости в трудоизбыточном регионе [Текст] / К.С. Одинаев // Республиканскую Научно – Практическую конференцию на тему Государственное регулирование обеспечения ускоренной индустриализации в Республика Таджикистан.- Душанбе - 2020. С. 50 – 55.

[43-М]. Одинаев К.С. Мотивы и факторы трудовой миграции населения [Текст] / К.С. Одинаев // Материалы международной научно-практической конференции на тему «Подготовка кадров с целью устойчивого развития туризма в Республике Таджикистан». – Душанбе - 2020 С. 292-299.

[44-М]. Одинаев К.С. Socio-economic aspects of regulation employment in the labor surplus region [Text] / K.S. Odinaev //Materials of international scientific-practical conference on the topic «Training for the Sustainable Development of Tourism in Republic of Tajikistan”. – Dushanbt - 2020. S. 318-323.

[45-М]. Одинаев К.С. Ҷанбаҳои назариявӣ-методологии таҳқиқи муҳочирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ дар мавзӯи «Танзими андозию бучетии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир». - Душанбе, - 2019. С. 123-126.

[46-М]. Одинаев, К.С. Сабаби пайдоиши муҳочирати дохилӣ ва экологӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалии дар мавзӯи “Тоҷикистон ва бозори ҷаҳонии қоғазҳои қиматнок: замин ва имкониятҳои иштирок, маводҳои конференсияи. - Душанбе – 2018. С. 169-171.

[47-М]. Одинаев К.С. Масъалаи ҷойгиркунонии муҳочирони гаштаомада дар бозори меҳнати дохилӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ дар мавзӯи «Нақш ва аҳамияти сармоягузорӣ дар рушди иқтисоди миллӣ». – Кӯлоб - 2016. С. 421-425.

[48-М]. Одинаев К.С. Самаранок истифода намудани маблағҳои интиқолнамудаи муҳочирон ҳамчун роҳи баланд бардоштани некуаҳволии оила [Матн] / К.С. Одинаев // Маводҳои конфронсави илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Рушди иқтисодии Тоҷикистон ҳамчун омили баландшавии некуаҳолии аҳоли». – Душанбе - 2016. С. 185-190.

[49-М]. Одинаев К.С. Раванди муҳочират меҳнати ва паёмдҳои он [Матн] / К.С. Одинаев // Маҷмуи мақолаҳои конференсияи илмӣ-назариявии устодон ва донишҷӯёни ДИМТ бахшида ба 25-умин солгарди Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе - 2016. С. 92-93.

[50-М]. Одинаев К.С. Таъсири раванди муҳоҷирати меҳнатӣ ба тарбияи ҷавонон [Матн] / К.С. Одинаев // Маҷмуи мақолаҳои конференсияи илмӣ-назариявии устодон ва донишҷуёни ДИМТ бахшида ба 25-умин солгарди Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе - 2016. С. 87-88.

[51-М]. Одинаев К.С. Таъсири раванди муҳоҷирати меҳнатӣ ба масъалаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маҷмӯи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии ҳайати устодону кормандони ДМТ бахшида ба ҷашнҳои «700-солагии Мир Сайид Али Ҳамадонӣ», бахшида ба «соли оила» ва даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «об барои ҳаёт солҳои 2005-2015». - Душанбе - 2015. С. 233 - 234.

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ТуРИЗМА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
ТАДЖИКИСТАНА**

УДК:330+338(575,3)

На правах рукописи

ОДИНАЗОДА КОМРОН САИДАБРОР

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
РЫНКА ТРУДА В СВЯЗИ С МИГРАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ:
ТЕОРИЯ, МЕТОДОЛОГИЯ И ПРАКТИКА**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени доктора
экономических наук по специальности: 08.00.01 – Экономическая
теория (08.00.01.01 – Общая экономическая теория
(политическая экономия))

Душанбе – 2025

Диссертация выполнена на кафедре теории экономики и предпринимательской деятельности Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана

Научный руководитель: **Асрорзода Убайдулло Саттор** - доктор экономических наук, доцент, ректор Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана

Официальные оппоненты: **Кодирзода Диловар Бахриддин** - доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории Таджикского национального университета

Джонмамадов Шермамад Бекмамадович - доктор экономических наук, профессор, заведующий отделом сравнительных экономических исследований Института экономики и демографии Национальной академии наук Таджикистан

Гоибназарзода Саид Мухаммадназар - доктор экономических наук, доцент, депутат Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан

Ведущая организация: Государственное учреждение «Научно-исследовательский институт труда, миграции и занятости населения» Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан

Защита диссертации состоится на заседании диссертационного совета 6D. КОА - 004 при Таджикском национальном университете «20» 09. 2025 года в 09 00 часов. Адрес: 734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, Студенческий городок, учебный корпус 8, ауд. 102, E-mail: Shuro004@mail.ru. +992 902426655

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в научной библиотеке университета и на официальном сайте Таджикского национального университета (www.tnu.tj).

Автореферат разослан «____» _____ 2025 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета 6D.КОА - 004,
к.э.н., доцент

Гулов Ш.М.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Переход от планового к рыночной системе регулирования привел к кардинальным изменениям социально-экономических отношений, в том числе трудовых отношений, связанных с миграционными процессами, и формированием новой системы управления этими процессами.

В связи с этим возникает необходимость изучения основных теоретических подходов к функционированию рынка труда и миграции, ее категориального аппарата с новых научных позиций, а также различных современных угроз, связанных с безработицей, обеспечением занятости населения и повышением уровня жизни населения. Более того, обеспечение продуктивной занятости является одной из стратегических целей развития Республики Таджикистан.

Регулирование рынка труда является важнейшим направлением государственной экономической политики, которая носит сложный и многогранный характер. Оно не только включает регулирование вопросов, связанных с занятостью, но и тесно связано с другими экономическими процессами, в том числе с трудовой миграцией. В этих условиях формирование эффективной системы регулирования рынка труда требует внедрения комплексного государственного управления, учитывающего экономические законы и использующего различные институциональные, нормативные и программные инструменты. Эффективное использование такой системы позволит обеспечить устойчивое повышение уровня занятости населения и создать благоприятные условия для принятия стратегических решений на национальном и региональном уровнях по обеспечению стабильности функционирования рынка труда и снижению безработицы.

Данные меры направлены не только на снижение безработицы и обеспечение занятости, но и на создание благоприятной экономической среды, обеспечивающей устойчивое развитие общества.

Относительно важности вопросов занятости населения, трудоустройства населения, создание новых рабочих мест Основатель мира и национального единства, Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в своих выступлениях и ежегодных посланиях Маджлиси оли высказал свои мысли и идеи. В частности, в своем ежегодном послании на 2021 год Эмомали Рахмон отметил, что «... Регулирование трудовых отношений, развитие рынка труда и обеспечение занятости населения играют ключевую роль в политике государства и Правительства Таджикистана» [3]. Также в своем очередном Послании Маджлиси Оли 23 декабря 2022 года Уважаемый Эмомали Рахмон отметил, что «...Обеспечение населения продуктивной занятостью является одной из стратегических целей государства, и для ее реализации необходимо принятие отраслевых и региональных программ» [4].

С теоретической точки зрения определение роли государства в экономике и пределов его вмешательства в экономические процессы формируется на исследовании основных положений различных экономических школ. Каждая теория определяет уровень участия государства в регулировании экономики различными методами, от минимального вмешательства до активного управления и целенаправленной экономической политики. С одной стороны, сторонники этих подходов утверждают, что вмешательство государства необходимо для обеспечения баланса и порядка на свободном рынке, защиты общественных интересов и предотвращения негативных последствий, вызванных неограниченной деятельностью частного сектора. С другой стороны, критики этих теорий считают, что вмешательство государства в экономику может снизить эффективность рынка и ограничить его естественное развитие. По их мнению, рыночные механизмы способны сами обеспечить необходимый баланс, способствовать большей эффективности и рациональному распределению ресурсов.

Каждая из этих групп с аргументами и детализированной логикой подтверждает правильность своей позиции, демонстрируя, что различные результаты на уровне государства и экономики зависят от конкретного

подхода. Речь идет о классической и кейнсианской теориях, а затем о неоклассической, неокейнсианской, институциональной и монетарной теоретических школах.

Таким образом, исследование теоретических основ применения различных видов государственной политики приобретает особое значение, поскольку именно через глубокий анализ этих основ можно выявить направления и эффективные пути государственного регулирования социально-экономическими процессами. Именно эта необходимость и актуальность проблемы стали основанием для выбора диссертационной темы и определили необходимость в ее глубоком и всестороннем научном исследовании.

Степень научной разработанности темы. Значительную роль в формировании основ теории государственного регулирования рынка труда сыграли такие классики экономики, как А. Смит, Д. Рикардо, Ж.Б. Сэй, К. Маркс, У. Петти, неоклассики: А. Лаффер, А. Маршалл, А. Риз, А. Люис, А. Пигу, Валрас, Дж. Б. Кларк, М. Фелдштейн, Р. Холл и другие, а также кейнсианцы: Дж. М. Кейнс, П. Самуэлсон, Х. Ламперт, и институционалисты: Дж. Гэлбрейт, Дж. Данлоп, Дж. Коммонс, Т. Веблен.

Исследования, проведенные А. Бобоевым, А.В. Котовым, А.Г. Хочибоевым, А.К. Комиловым, А.П. Риковой, В.М. Ибрагимовым, Г.Г. Коробовой, Г.Н. Зокировым, Д.С. Амоновой, З. Султоновым, З.А. Рахимовым, И. Лалбековым, И.В. Ларионовой, И.С. Шамсовым, И.Х. Давлатовым, Л.Г. Ефимовой, М.К. Кабутовым, М.Ш. Махмадбековым, Н. Ашуровым, Н.Б. Глушковой, Н.К. Каюмовым, О.И. Лаврушиной, П.Ш. Хакимовым, Р. Улмасовым, Р.К. Рахимовым, Р.Т. Ризокуловым, С.Ч. Комиловым, С.И. Исломовым, Т.Дж. Усмановой, Ф.С. Исломовым, Х.У. Умаровым, Д.Б. Қодирзода, Т.Б. Ганиевым и другими посвящены формированию рынка труда в условиях переходной экономики.

Некоторые аспекты миграционного процесса в Республике Таджикистан освещены в трудах как отечественных, так и зарубежных ученых, таких как Бободжонов Р.М., Бобоев К.Б., Ванкевич Е.В., Искандаров О.А., Искандаров

Х.Х., Калинина И.А., Калтаева С.А., Киршин И.А., Масленников В.В., Махмадбеков М.Ш., Олимов М.А., Пулатов П.А., Саъдуллозода Н., Султонов З.С., Улмасов Р., Умаров Х., Т.Дж. Усмановой., Шеров Ш. С. и другие.

Несмотря на существующие научные исследования и разработки, ряд теоретических и практических вопросов, касающихся совершенствования государственного регулирования рынка труда в условиях обострения миграционных процессов, а также оценки влияния этих процессов на благосостояние населения и соотношение спроса и предложения на рабочую силу в условиях свободной трудовой миграции, до конца не изучены. Теоретическое обоснование, методологические подходы и разработка направлений согласования государственных и рыночных механизмов регулирования рынка труда в условиях миграции, остаются недостаточно проработанными.

Необходимость решения вышеуказанных проблем на современном этапе развития рынка труда Республики Таджикистан, в том числе в контексте миграции населения, требует пересмотра регулирования рынка труда и миграции в условиях либерализации экономики страны и повышения качества рабочей силы. Таким образом, теоретическая и практическая значимость данных проблем, а также необходимость поиска путей совершенствования государственного регулирования рынка труда стали основой для выбора темы диссертации и определения ее целей и задач.

Связь работы с научными программами (проектами), темами. Диссертация разработана в рамках государственных прогнозных программ, Национальной стратегии развития Республики Таджикистан до 2030 года, Программы среднесрочного развития Республики Таджикистан на 2021-2025 годы. Одновременно материалы диссертационного исследования связаны со Стратегией регулирования миграционных процессов в Республике Таджикистан до 2040 года. Тема исследования также соответствует плану научно-исследовательской работы кафедры теории экономики и

предпринимательской деятельности Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана на 2021-2025 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель настоящего исследования заключается в обосновании концептуальных подходов к формированию и совершенствованию государственного регулирования рынка труда в условиях сложности и усиливающихся миграционных процессов в Республике таджикистан. Эта цель связана с разработкой научно-практических рекомендаций для повышения эффективности государственной политики в сфере регулирования рынка труда и ее адаптации к требованиям социально-экономической среды страны. В рамках данной цели исследование направлено на анализ эффективных факторов, формирование путей адаптации и предложений по совершенствованию трудовой политики.

Задачи исследования. Для достижения данной цели были поставлены и решены следующие задачи:

- исследование теоретических основ формирования государственного регулирования рынка труда на основе эволюции концептуальных положений;
- изучение зарубежного опыта государственного регулирования рынка труда и миграции, а также разработка методологических подходов для его применения в стране в условиях существующих миграционных процессов рабочей силы;
- оценка современного состояния и институциональных основ государственного регулирования рынка труда в Республике Таджикистан в связи с миграционными процессами;
- выявление факторов формирования спроса и предложения в условиях избыточного предложения рабочей силы;
- определение стратегических направлений государственного регулирования рынка труда на основе легализации неформального рынка труда в Республике Таджикистан;

- выявление современных тенденций трудовой миграции населения и проблемы ее ориентирования в условиях ускоренной индустриализации экономики Республики Таджикистан;
- анализ воздействия глобализации и цифровизации на процессы государственного регулирования рынка труда и использование новых форм трудовой деятельности;
- разработка основных путей совершенствования управления трудовой миграцией населения Республики Таджикистан;
- предложение единой модели обеспечения равновесного состояния на рынке труда Республики Таджикистан;
- предложение научно-методических рекомендаций по совершенствованию рыночного и государственного регулирования рынка труда в Республике Таджикистан.

Объектом исследования является рынок труда Республики Таджикистан с учетом процессов миграции населения.

Предметом исследования выступает совокупность социально-экономических отношений, складывающихся в процессе совершенствования государственного регулирования рынка труда.

Гипотеза исследования выражается в положении о том, что совершенствование государственного регулирования рынка труда будет способствовать эффективному управлению миграционным процессом, что обеспечит сбалансированность спроса и предложения на рынке труда, создание условий для снижения безработицы и занятости населения.

Теоретико-методологическая основа исследования. Теоретическую основу исследования составляют научные исследования классиков экономической науки и ее современных представителей, их глубокий анализ проблемы формирования, развития и совершенствования управления рынком труда и миграционными процессами. В исследовании использованы труды отечественных экономистов по регулированию рынка труда, официальные данные Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан,

годовые отчеты Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан, Государственного комитета по инвестициям и управлению государственным имуществом Республики Таджикистан, материалы научных конференций и семинаров, интернет-ресурсы, личные наблюдения автора и т.д.

Методологические основы исследования. Для достижения поставленных в работе целей и задач использовались следующие методы научного исследования, в том числе эволюционный и институциональный методы, методы исторического и логического анализа, научной абстракции, сравнительного анализа, методы статистического и экономико-статистического анализа, системный метод и т.п. Использование данных методов позволило определить место трудовых отношений в системе экономических отношений на рынке труда, на национальном рынке, а также выявить тенденции, особенности его развития с учетом миграционных процессов и его регулирования.

Источник информации. Источниками информации для исследования послужили законодательные акты Республики Таджикистан, материалы Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Национального банка Таджикистана, Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан, органов занятости и др. В процессе выполнения поставленных задач научно-исследовательской работой широко использовались нормативные правовые акты Республики Таджикистан, Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан, аналитические и обобщающие материалы зарубежных и отечественных исследований.

Исследовательская база. Научное исследование выполнено на базе кафедры экономической теории и предпринимательства Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в течение 2020-2025 гг.

Научная новизна данного исследования выражается в разработке и совершенствовании концептуальных основ регулирования рынка труда, что приобретает особую актуальность с учетом усиливающегося влияния миграционных процессов в Республике Таджикистан. В рамках исследования предложены новые научные подходы по формированию эффективного организационно-экономического регулирования рынка труда, разработаны модели и критерии адаптации к социально-экономическим реалиям страны, которые могут внести существенный вклад в дальнейшее развитие политики трудовых отношений и снижение негативного влияния миграции. В исследовании предложены новые научные и практические подходы к регулированию рынка труда, отвечающие современным экономическим и социальным условиям и требованиям Республики Таджикистан.

Значимые результаты диссертационного исследования, раскрывающие научную новизну и содержательность диссертации:

1. Исследованы теоретические основы государственного регулирования рынка труда на основе разработки концепций соотношения государственных и рыночных методов его регулирования и предложена новая концепция политики государственного регулирования рынка труда как комплекса социально-экономических мер, связанных с использованием современных методов и средств информационно-коммуникационных технологий с учетом миграционных процессов, направленных на обеспечение устойчивого развития рынка труда, повышение уровня занятости и благосостояния населения.

2. На основе изучения мирового опыта государственного регулирования рынка труда предложена модель совместимости рыночных и государственных методов регулирования рынка труда с учетом миграционных процессов. На основе разработки методологических подходов к исследованию рынка труда выявлены особенности европейской, азиатской, американской и англосаксонской моделей. Выделены отдельные аспекты внедрения институционального опыта рассматриваемых стран в качестве дополнительных

мер в сфере занятости, которые приводят к снижению напряженности рынка труда.

3. В диссертации на основе экономических показателей обосновано современное состояние рынка труда и основные тенденции его развития, а также с позиции институционального подхода оценены факторы, влияющие на развитие рынка труда. В результате были выявлены противоречия, препятствующие процессу создания и расширения продуктивной занятости. С учетом этих проблем предложены конкретные научно-практические мероприятия по совершенствованию и повышению эффективности государственного регулирования занятости, в которых также учтен эффективный опыт зарубежных стран. Эти меры могут стать прочной основой для разработки эффективной политики занятости и снижения безработицы в современных условиях Таджикистана.

4. Проанализирована динамика спроса и предложения на рынке труда в условиях трудоизбытка, выявлены причины существенного разрыва между спросом и предложением рабочей силы, обоснована необходимость организации инклюзивной занятости на основе ввода в производство новых предприятий в приоритетных отраслях экономики страны.

5. Определены стратегические направления государственного регулирования рынка труда в связи с процессами формализации неформального рынка труда в Республике Таджикистан и реализацией комплекса мер в сфере занятости населения путем совершенствования налоговой политики, повышения качества системы образования, внедрения дуальной системы образования. Предложены способы регулирования неформальной занятости, основанные на мягких и жестких подходах к неформальной занятости.

6. Выявлены современные тенденции процесса миграции населения, определены его направления в условиях ускоренной индустриализации экономики Республики Таджикистан, предложены экономические методы эффективности миграционных процессов на основе повышения квалификации мигрантов, повышения их профессионализма, модернизации образовательного

процесса в стране, повышения эффективности деятельности государственных органов, служб занятости и миграции.

7. Определено влияние глобализации на рынок труда в Республике Таджикистан, обоснована роль цифровизации в регулировании рынка труда, использование новых форм трудовой деятельности в условиях глобализации и способы их регулирования.

8. Определены основные пути совершенствования управления миграционными процессами в Республике Таджикистан на основе социально-экономической оценки последствий миграции, целевого размещения населения с экономической точки зрения, политики регулирования миграции, ее роли в повышении благосостояния населения и сокращении бедности, а также обеспечении достойной оплаты труда.

9. Предложена единая модель обеспечения равновесия на рынке труда Республики Таджикистан на основе разработки мер согласования рынка труда и рынка образования в процессе подготовки рабочей силы и устранения диспропорций на рынке труда, что будет способствовать приближению баланса между спросом и предложением на рынке труда.

10. Представлены научно-методические рекомендации по совершенствованию организационно-экономического регулирования рынка труда в целях расширения его институционального обеспечения, диверсификации экономики страны в целях обеспечения эффективной занятости населения, улучшения условий труда и предпринимательской активности, совершенствования правовой системы, организации и экономического обеспечения системы регулирования трудовой миграции, воздействия на занятость населения Республики Таджикистан в целях снижения напряженности на рынке труда.

Основные положения исследования, выносимые на защиту:

- рассмотрены теоретические основы государственного регулирования рынка труда с учетом исторической эволюции и развития современных концепций интеграции государственных и рыночных методов, и на основе этого анализа дано авторское определение государственного регулирования

рынка труда как институционально-экономической системы, согласующей интересы общества, государства и рынка;

- с учетом изучения передового опыта зарубежных стран в области государственного регулирования рынка труда разработана и представлена модель ее адаптации в условиях усиления миграционных процессов, в которой отражены особенности адаптации трудовой политики к национальным условиям;

- изучено современное состояние рынка труда в Республике Таджикистан с использованием современных методов экономического анализа и институциональной оценки, выявлены противоречия, препятствующие формированию и развитию эффективной и устойчивой занятости, что послужило основой для предложения мер реформирования;

- изучена динамика формирования спроса и предложения на рынке труда в условиях трудоизбытка, выявлены причины существенного несоответствия спроса и предложения рабочей силы, обоснована необходимость инклюзивной занятости;

- определены стратегические направления государственного регулирования рынка труда на основе формализации неформального рынка труда и предложены меры регулирования неформальной занятости на рынке труда;

- выявлены современные тенденции трудовой миграции населения, определены особенности изменения ее направлений и предложены экономические методы повышения эффективности миграционных процессов;

- выявлено влияние глобализации и цифровизации на процесс государственного регулирования рынка труда и использования новых форм трудовой деятельности;

- предложены основные пути совершенствования управления миграцией населения Республики Таджикистан;

- предложена единая модель обеспечения сбалансированного состояния на рынке труда Республики Таджикистан, в основе которой лежит разработка мер

согласования рынка труда и рынка образования в сфере подготовки рабочей силы;

- предложены научно-методические рекомендации по совершенствованию социально-экономического регулирования рынка труда, теории занятости, регулирования миграции и развития экономики.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Результаты диссертации могут стать темой обсуждения ученых и исследователей для дальнейшего развития теории государственного и рыночного регулирования рынка труда, теории занятости, теории регулирования миграции, экономического развития. Результаты исследования способствуют обоснованию приоритетных направлений, задач и мер по совершенствованию методов государственного регулирования рынка труда и организации инклюзивной занятости.

Результаты диссертационной работы могут быть использованы Правительством Республики Таджикистан, Министерством труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан, а также на уровне органов по труду и занятости населения областей и районов для совершенствования регулирования процесса занятости и миграции, повышения эффективности рынка труда с учетом сокращения неформальной занятости и негативного влияния внешних и внутренних факторов на миграционные процессы, повышения качества рабочей силы, обеспечения благоприятных условий для занятости и миграции в рамках стимулирования инклюзивной занятости.

Материалы исследования могут быть также использованы в процессе подготовки и переподготовки управленческих кадров и специалистов в сфере труда и миграции, в учебном процессе при преподавании дисциплин «Рынок труда», «Экономика занятости», «Управление персоналом» и т.п.

Соответствие диссертации Паспорту научной специальности. Диссертационная работа соответствует требованиям следующих пунктов Паспорта специальности экономических наук ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности: 08.00.01 - Экономическая теория (08.00.01.01 - Общая экономическая теория (политическая экономия)): 1.1. Структура и

закономерности развития экономических отношений; экономика ресурсов (рынки капитала, труда и финансов); закономерности глобализации мировой экономики и ее влияние на функционирование национально-государственных экономических систем; 1.2. Микроэкономическая теория: теория организации рынков; теория экономики благосостояния; взаимозависимость личного и общественного благополучия: 1.3. Макроэкономическая теория: теория экономического развития: 1.4. Институциональная и эволюционная экономическая теория; теория переходной экономики и трансформации социально-экономических систем; Развитие экономических институтов в постиндустриальном обществе.

Личный вклад соискателя ученой степени в диссертационном исследовании. Диссертация является результатом самостоятельной научной работы автора, а разработанные и обоснованные в диссертации научные положения, выводы и рекомендации сделаны автором на основе проведения исследования теоретических, практических и методологических основ рынка труда. Аналитическая часть диссертации выполнена на основе обработки данных Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан, Национального банка Таджикистана, а также собственных исследований автора по рынку труда.

Кроме того, личное участие соискателя в получении результатов по сбору, обработке, структурированию, интерпретации, анализу и систематизации данных на всех этапах исследования; разработка практических рекомендаций по использованию материалов научных исследований в совершенствовании регулирования рынка труда и публикация 23 статей в рецензируемых изданиях ВАК при Президенте Республики Таджикистан, 3 монографии по исследуемой проблеме.

Апробация и внедрение результатов исследования. Результаты исследования были представлены на научно-практических конференциях и круглых столах Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана, а также на международных конференциях (2015-2024).

Отдельные положения результатов исследования внедрены и утверждены Министерством труда, миграции и занятости населения, в деятельность Миграционной службы Министерства труда, миграции и занятости населения, Агентства труда и занятости населения Хатлонской области и ее отдельных районов, Научно-исследовательского института труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан (Акт о внедрении от 26.09.2024 № 3-1402), Также материалы диссертации были использованы в учебном процессе в Международном университете туризма и предпринимательства Таджикистана (акт о внедрении от 20.08.2024 № 02/45).

Публикации. Опубликовано более 51 научной работы по теме исследования, в том числе 50 научных статей, 23 из которых опубликованы в рецензируемых научных журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан. Кроме того, автором опубликовано 3 монографии по исследуемой проблематике.

Объем и структура диссертации. Диссертация состоит из введения, пяти глав, 15 параграфов, заключения и списка литературы. Работа состоит из 418 страниц, 32 таблиц, 18 рисунков и 8 диаграмм. Список использованной литературы включает 350 наименований.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Во *введении* определены актуальность темы диссертации, степень изученности научной темы, цели, задачи, объекты и предметы, гипотеза исследования, научная новизна исследования, теоретическая и практическая значимость исследования и др.

В первой главе диссертации «**Теоретические основы исследования государственного регулирования рынка труда в современных условиях**» анализируются научно-теоретические основы регулирования рынка труда, роль государства в формировании политики занятости и трудовых отношений в современных условиях, рассматриваются методологические аспекты исследования эффективности государственного регулирования и процессов,

связанных с трудовой миграцией. В то же время определены институциональные основы регулирования рынка труда в Таджикистане.

По мнению автора, в современных условиях рыночной экономики одной из важнейших задач государства является эффективная организация занятости населения. В этом контексте первостепенное значение приобретает необходимость рационального использования трудовых ресурсов страны и обеспечения трудовых отношений.

В исследовании отмечается, что изучение проблем рынка труда на основе классического, неоклассического, кейнсианского, монетаристского и институционального подходов необходимо для разработки эффективной государственной политики занятости. Рынок труда считается сложной социально-экономической системой, охватывающей отношения между работодателем и работником, а также спрос и предложение рабочей силы. При концептуальном анализе вопроса автор обращается к классической школе, в том числе к теориям А. Смита и К. Маркса, а также опирается на неоклассический анализ, рассматривающий труд как фактор производства.

Кроме того, автор в диссертации особо оценивает роль монетаризма. По мнению представителей этого направления, в том числе М. Фридмана и Э. Фелпса, рынок может достичь естественного уровня занятости посредством контроля обменного курса, регулирования предложения и саморегулирования. Однако автор, ссылаясь на опыт успешных стран, приходит к выводу, что сочетание и совместное использование государственного регулирования с рыночными методами может создать устойчивую модель развития рынка труда.

Автор диссертационной работы, опираясь на отечественные и зарубежные научные источники, сопоставляет различные определения понятия «рынок труда» и характеризует его как совокупность экономических и социальных отношений, в которых осуществляются купля-продажа рабочей силы, определение заработной платы, формирование условий труда. На основе изучения теорий сделан вывод о том, что каждое направление сыграло свою роль в формировании теории труда в определенный исторический период.

Классические теории больше основываются на эффективности саморегулирования рынка, в частности, полагаясь на влияние «невидимой руки» Смита. Напротив, кейнсианский и институциональный подходы отстаивают необходимость активного государственного вмешательства и эффективного регулирования.

В диссертации рассматривается понятие рынка труда в двух аспектах – узком и широком. В узком смысле рынок труда – это пространство, в котором складывается баланс между спросом и предложением рабочей силы и определяется заработная плата. В широком смысле – это комплексная система социальных и экономических отношений, регулируемых при участии государства, профсоюзов и работодателей.

В диссертации анализируются особенности внутреннего и внешнего рынков труда страны, выявляются проблемы с занятостью, уровнем безработицы, трудовой миграцией, структурным несоответствием рабочей силы потребностям национальной экономики. В частности, автор отмечает, что высокая рождаемость, большая численность населения и низкая производительность труда негативно влияют на равновесие на рынке труда.

При этом автор представляет комплекс инструментов и методов государственного регулирования рынка труда, полагая, что целенаправленное использование этих инструментов позволит не только сократить безработицу, но и будет способствовать созданию новых рабочих мест, повышению конкурентоспособности рабочей силы, обеспечению устойчивого развития экономики (рисунок 1).

В целом автор приходит к выводу, что государственное регулирование рынка труда должно осуществляться как целостная система, в которой государство играет роль регулятора, защитника и стимулятора. В процессе изучения вопросов регулирования рынка труда автором определено, что в современных условиях Республики Таджикистан, находящейся под влиянием ряда экономических и социальных процессов, а также воздействия миграции, оценка эффективности политики занятости населения должна осуществляться в

рамках единой методологической и теоретической модели. Научно доказано, что использование неoinституционального подхода, фокусирующегося на роли институтов, рыночных правил, культурных и правовых факторов, позволяет более глубоко проанализировать ситуацию и выявить реальные факторы, влияющие на эффективность регулирования рынка труда. Именно в условиях Таджикистана, где рынок труда имеет специфические демографические, социальные и миграционные особенности, такой комплексный и интегрированный подход может отвечать практическим реалиям политики занятости. В этой связи автор, используя статистическое моделирование и анализ международного опыта, показал, что миграция влияет на несбалансированное развитие рынка труда, дефицит высококвалифицированных специалистов внутри страны, а также на спад экономической активности в некоторых регионах.

Рис. 1. – Классификация основных методов и инструментов государственного регулирования рынка труда

Источник: разработка автора

Исследование показало, что активные программы на рынке труда в Таджикистане все еще находятся на ранних стадиях развития. На основе опыта развитых стран и анализа результатов исследований зарубежных ученых доказано, что оценка эффективности таких программ должна осуществляться с использованием комплексных показателей, включающих экономические, социальные и макроэкономические аспекты.

Используя методологию «чистого эффекта», автор диссертации показал, что программы подготовки и переподготовки кадров, информационно-консультационные услуги, а также посредничество в трудоустройстве могут оказать существенное влияние на сокращение продолжительности безработицы, повышение конкурентоспособности рабочей силы и рост уровня формальной занятости. Результаты исследования также выявили, что эффективность таких программ в определенной степени зависит от уровня координации деятельности государственных органов, инфраструктуры рынка труда и уровня развития предпринимательства.

С методологической точки зрения автором предложено положить в основу анализа эффективности политики занятости несколько ключевых принципов: принцип интеграции классических и институциональных подходов; принцип двустороннего воздействия (микро- и макроуровни); принцип социальной среды (влияние миграции и цифровизации); принцип адаптации (охват показателей, адаптированных к национальным условиям).

Исследование также показало, что использование сложных статистических подходов, таких как кривые Лейарда-Никеля, Филлипса и Бевериджа, имеет решающее значение для точной оценки эффективности регулирования рынка труда. Установлено, что с помощью этих моделей, учитывающих взаимосвязь между рынком труда, уровнем заработной платы и безработицей, а также спросом и предложением рабочей силы, можно разрабатывать реалистичные и обоснованные прогнозы по реализации политики занятости.

В условиях Таджикистана для большей эффективности необходимо широко использовать механизм оценки программ занятости с использованием

динамических моделей и показателей чистой выгоды. Автор предлагает проводить оценку с учетом показателей социального воздействия, включая снижение уровня безработицы, рост доходов и формальной занятости.

В целом можно сделать вывод, что эффективное регулирование рынка труда в республике в современных условиях невозможна без учета влияния процессов миграции, цифровизации и глобализации (таблица 1).

Таблица 1. – Индикаторы, методы и показатели диагностики национального рынка труда в условиях цифровизации экономики

Параметры компонентов	Параметры компонентов
ПАРАМЕТР «ГИБКОСТЬ»	
Внешняя гибкость	Методы: количественный и качественный анализ, классификация, сравнительный анализ, экспертный опрос. Индикаторы: уровень активности национального рынка труда, уровень занятости и безработицы; субиндексы индикатора рынка труда, индекс глобальной конкурентоспособности
Внутренняя гибкость	Методы: количественный и качественный анализ, классификация, сравнительный анализ, экспертный опрос. Индикаторы: доли неформальной занятости, самозанятости, неполной занятости, подиндикаторы «рынок труда», индекс глобальной конкурентоспособности
Цифровая гибкость	Методы: разработка научной гипотезы, математическое моделирование, социологическое исследование, экспертный опрос. Показатели: численность сотрудников, объем продаж, добавленная стоимость в сфере цифровых продуктов, доля работников, использующих ИКТ.
Гибкая оплата труда	Методы: системный, количественный и качественный анализ, классификация, сравнительный анализ. Индикаторы: динамика среднемесячной заработной платы, почасовых ставок, субиндекс индикатора «рынок труда» Индекса глобальной конкурентоспособности
ПАРАМЕТР «СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА»	
Сохранение рабочих мест	Методы: системный, анализ документов, социологические и экспертные исследования. Индикаторы: текучесть рабочей силы, охват работников коллективными договорами, подиндикаторы «рынка труда» и «институтов» индекса глобальной конкурентоспособности
Поддержка занятости	Методы: системный, анализ документов, экспертный опрос. Показатели: наличие рабочих мест, количество рабочих мест
Гарантированная оплата заработной платы	Методы: количественный и качественный анализ, классификация, анализ документов, социологическое исследование, экспертное исследование. Индикаторы: задолженность по заработной плате, подиндикаторы индикатора «предприятие» Индекса глобальной конкурентоспособности
Общая среда	Методы: социологические и экспертные исследования. Показатели: уровень доступа к индивидуальным социальным услугам.

Источник: Разработка автора на основе источника: [2]

В процессе исследования автором установлено, что государственное регулирование рынка труда в Республике Таджикистан не может быть эффективно реализовано без глубокого анализа институциональных факторов, правовых методов, взаимоотношений государственных структур и рынка труда. Доказано, что эффективное регулирование рынка труда возможно только при наличии устойчивой институциональной базы, которая состоит из комплекса законодательных актов, государственных программ, стратегий развития, системы ответственных отраслевых органов.

В результате анализа национальных законодательных норм установлено, что действующая политика и регулирования рынка труда в республике несколько не отвечают требованиям времени. Недостаточная координация действий государственных органов, отсутствие эффективных методов мониторинга миграции и занятости, а также ограниченная доступность эффективных услуг для безработных и трудовых мигрантов являются одними из основных проблем системы регулирования. Несмотря на принятие более 30 нормативных правовых актов в сфере регулирования миграции и занятости, их практическая реализация по-прежнему сталкивается с серьезными препятствиями. В частности, наблюдается недостаточная реализация социальных и трудовых прав трудовых мигрантов, оказание социальных услуг, поддержка переподготовки и профессиональной подготовки. Исследование показало, что государственные программы в республике в основном направлены на создание рабочих мест, однако их эффективность в макроэкономическом масштабе и с точки зрения воздействия еще не до конца оценена.

Для повышения эффективности регулирования рынка труда необходимы совершенствование институциональной среды, разработка надежных оценочных показателей, переход к системе непрерывного и статистического наблюдения.

На основе анализа статистических показателей автор определил, что трудовая миграция в последние годы стала одним из основных источников

обеспечения уровня жизни населения. Учитывая это миграционную политику следует рассматривать как неотъемлемую часть политики занятости и регулирования рынка труда.

Во второй главе исследования «**Мониторинг современного состояния государственного регулирования рынка труда Республики Таджикистан**» на основе анализа занятости, безработицы и влияющих на него социально-экономических факторов изучается современное состояние рынка труда республики, а также обосновывается необходимость государственного регулирования. Кроме того, был проанализирован зарубежный опыт регулирования рынка труда и возможность его использования в республике.

В процессе научного исследования автором проведен всесторонний и детальный анализ современного состояния рынка труда, что требует разработки эффективной государственной политики и комплексного регулирования процессов занятости. На основании проведенного анализа установлено, что за период с 2015 по 2023 год численность населения трудоспособного возраста увеличилась с 5,046 млн. человек до 5,918 млн. человек, увеличившись на 872,8 тыс. человек или на 17,2%. Такая ситуация, с одной стороны, является положительным показателем роста трудовых ресурсов, с другой – усиливает давление на рынок труда (таблица 2).

Таблица 2. - Численность трудоспособного населения в Республике Таджикистан в 2015-2023 годах (тыс. человек)

Показатели	Годы									Сравнение 2023/2015 (+/-)
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Общая численность населения	8551,2	8742,8	8931,2	9126,6	9313,8	9716,8	9886,8	10078,4	10288,3	1737,1
Трудоспособное население	2892,1	2938,9	3009,6	3063,6	3129,9	3191,0	3600	3649,6	3698,2	806,1
Население трудоспособного возраста	5046,0	5175,5	5273,2	5379,7	5473,9	5567,4	5703,3	5804,7	5918,8	872,8
Население старше трудоспо-собного возраста	413,9	436,8	460,0	487,8	522,8	555,4	583,5	624,1	671,3	257,4

Источник: Разработка автора на основе источника: [1. с 13 - 57]

Статистический анализ показывает, что трудовые ресурсы также пропорционально увеличились: с 5111 тыс. человек до 5990 тыс. человек (рост на 17,2%) (таблица 3).

Таблица 3. - Трудовые ресурсы Республики Таджикистан в 2015-2023 годы (тыс. чел.)

Показатели	Годы									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Сравнение 2023/ 2015 (+/-)
Трудовые ресурсы	5111	5224	5326	5427	5521	5585	5653	5754	5990	879
Рабочая сила	2437	2438	2460	2478	2514	2557	2587	2600	2675	238
Население, занято	2380	2384	2407	2426	2463	2506	2534	2545	2625	245
Официально признанные безработные	57	54	53	52	51	51	53	55	50	-7
Неиспользованная рабочая сила в экономике	2674	2786	2866	2949	3007	3028	3066	3154	3315	641

Источник: Разработка автора на основе источника: [1. с 13 - 57]

Однако численность фактически занятых увеличилась с 2380 до 2625 тыс. человек, составив всего 10,2%. В частности, численность неиспользуемой рабочей силы в экономике увеличилась с 2674 до 3315 тыс. человек, что эквивалентно росту на 23,9%.

В процессе анализа структуры занятости населения по формам собственности автором установлено, что частный сектор за эти годы укрепил свои позиции, а численность его работников увеличилась с 1588 до 1802 тыс. человек (13,5%). Для сравнения, государственный сектор также сумел сохранить свои позиции в стратегических и инфраструктурных секторах, продемонстрировав значительный рост на 56,8 тыс. человек (с 441,5 до 498,3). Однако сектор коллективной собственности сократился (-23,5%), что свидетельствует о развале сельскохозяйственных структур и неравенстве возможностей в регионах.

Занятость по секторам также демонстрирует существенные изменения за этот период. В частности, численность занятых в аграрном секторе увеличилась

с 1545 до 1608 тыс. человек. Для сравнения, в промышленности (производстве), а также в секторах электроэнергетики, газа и водоснабжения наблюдается относительный спад. В перерабатывающей промышленности в 2023 году будет занято 81,7 тыс. человек против 86,7 тыс. человек в 2017 году (таблица 4).

Таблица 4. - Отраслевая структура занятости в экономике Республики Таджикистан на 2015-2023 годы

Показатели	Годы									Сравнение 2023/ 2015 (+/-)
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Численность населения,занятого в экономике	2379,	2385	2407	2425	2463	2506	2533,5	2545	2625	246
Сельское хозяйство, охота и лесное хозяйство	1545,	1538	1466	1481	1507	1525	1535	1608	1608	63
Перерабатывающая промышленность	60,1	59,5	86,7	82,6	83,3	86,4	88,4	88,8	81,7	21,6
Электричество, газ и водоснабжение	19,3	17,8	18	18,8	15	15,4	16,1	13,2	11,0	-8,3
Строительство	66,5	67,1	101,6	101,4	100,8	101,9	98,3	100,1	96,1	29,6
Сфера услуг	675,7	690,5	721,7	726,6	735,4	751,8	769,4	705,5	324,7	-351

Источник: Разработка автора на основе источника: [1. с 13 - 59]

Используя статистические данные и методы структурно-динамического анализа, автор доказал, что рынок труда напрямую зависит от макроэкономической конъюнктуры, уровня заработной платы, уровня профессиональной подготовки населения, возможностей инфраструктуры занятости. По мере роста численности трудоспособного населения увеличивается спрос на рабочие места, в то время как возможности экономики по созданию таких рабочих мест остаются ограниченными. Это неравенство является основной причиной роста трудовой миграции, которая усилилась с 2015 года.

По оценке автора, трудовая миграция, несмотря на ее положительное влияние на приток иностранной валюты, в долгосрочной перспективе приводит к снижению национального трудового потенциала и ослаблению отечественного человеческого потенциала. Социальная поддержка безработных

остается низкой: в 2014 году пособия получали лишь 6,6% из них. Этот показатель остался крайне низким и в 2020 году.

Данную ситуацию автор определяет как важное свидетельство необходимости усиления политики социальной защиты и профессиональной переподготовки населения, делая вывод о том, что программы переподготовки и повышения квалификации, ориентированные на реальные потребности рынка, должны стать основным средством снижения безработицы и повышения конкурентоспособности рабочей силы.

В ходе исследования также был проведен углубленный анализ дисбаланса между спросом и предложением на рынке труда. Анализ показал, что несоответствие квалификации и профессиональной подготовки рабочей силы реальным потребностям рынка приводит к неэффективному использованию трудовых ресурсов. По статистическим данным, участие населения в программах переподготовки и профессиональной подготовки находится на среднем уровне (25,1% и 28,5%), однако их эффективность считается относительно низкой.

Для оценки состояния рынка труда в исследовании использовались методы структурного, балансового, факторного, стохастического и SWOT-анализа. В частности, матрица SWOT охватывает комплексный анализ ситуации на рынке труда, выявляя сильные стороны (например, автоматизация управления отраслью), слабые стороны (например, низкий уровень подготовки кадров), возможности (разработка государственных программ) и угрозы (экономический спад, миграция и т. д.) (таблица 5).

Таблица 5. – Матрица SWOT-анализ современного состояния развития рынка труда Республики Таджикистан

Преимущества, положительные стороны (S): - автоматизация деятельности государственных органов, связанных со сферой занятости населения, с использованием современных программ; - деятельность многопрофильного веб-портала Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан;	Недостатки, отрицательные стороны (W): - дисбаланс спроса и предложения на рынке труда по территориальному признаку; - чрезмерные требования к работе; - недостаточный уровень подготовки кадров в учреждениях высшего, среднего и профессионального образования; - низкая конкурентоспособность
--	---

Продолжение таблица 5	
- снижение уровня безработицы по методологии МОТ; - снижение коэффициента напряженности рынка труда; - увеличение количества специалистов технического и медицинского профиля; - растущий спрос на высококвалифицированных специалистов в области экономики.	- выпускников без опыта и стажа работы; - отсутствие спроса на специализацию; - внутренние рынки труда - неравенство в исходном положении выпускников из сельской местности на рынке труда;
Возможности (О): - разработка программ государственной поддержки трудоустройства выпускников учреждений высшего профессионального образования; - бурное развитие использования современных технологий; - производительность труда; - наличие онлайн-платформ по подбору персонала (Headhunter, SuperJob, Jor.tj и т. д.).	Риски (Т): - экономический спад и санкции в отношении национальной экономики; - законодатели в сфере трудовой деятельности; - низкая производительность труда.

Источник: Разработка автора

Используя системный анализ и моделирование дифференциальных уравнений, автор показал взаимосвязь между демографическими изменениями, качеством жизни, миграцией и условиями на рынке труда. Доказано, что для обеспечения устойчивого развития рынка труда необходима реализация долгосрочной инклюзивной политики занятости, соответствующей потребностям рынка.

В диссертации рассматривается развитие рынка труда как ключевой социально-экономической проблемы в современных условиях, особое внимание уделяется феномену неформальной занятости. Анализ показывает, что дисбаланс спроса и предложения на рынке труда, высокий уровень неформальной занятости, влияние институциональных факторов привели к снижению эффективности занятости и повышению социальных рисков работников.

Согласно статистическим данным и исследованиям, значительная часть населения в Республике Таджикистан занята неформальными формами трудовой деятельности, что приводит к снижению возможностей социальной защиты и отсутствию формальных трудовых гарантий. По данным за 2023 год,

15,5 % занятого населения вне сельского хозяйства было занято в неформальной деятельности, из них 79,7% - мужчины и 20,3% - женщины.

Используя методы структурного и факторного анализа, соискатель выявил существующее неравенство в возможностях трудоустройства, налоговая бремя и низкое качество социальных услуг в стране.

В условиях низкой доли формальной экономики и расширения сферы услуг и торговли, охватывающих лишь 1/3 трудоспособного населения, ощущается нехватка подходящих рабочих мест. Это особенно заметно в сельскохозяйственном секторе, в котором занято 69% трудоспособного населения, но на долю которого приходится лишь 22% ВВП. Автор выделяет основные причины роста неформальной занятости: ограниченные возможности формального трудоустройства и институциональные трудности.

По мнению автора, для сокращения масштабов неформальной занятости и скрытой оплаты труда необходимо реализовать комплексные методы стимулирования формализации занятости, включая снижение налогов, совершенствование трудового законодательства, поддержку частного сектора и развитие инфраструктуры рынка труда.

В подробном анализе автор также оценил гендерные аспекты неформальной занятости, подчеркнув, что участие женщин на рынке труда невелико и они больше вовлечены в неформальную и неоплачиваемую занятость. Такая ситуация связана с низким уровнем образования, ограниченным доступом к высшему образованию и экономическими возможностями. Автор рассматривает необходимость создания специальных программ подготовки и профессиональной переподготовки для уязвимых групп населения как важный элемент политики занятости (рис 2)

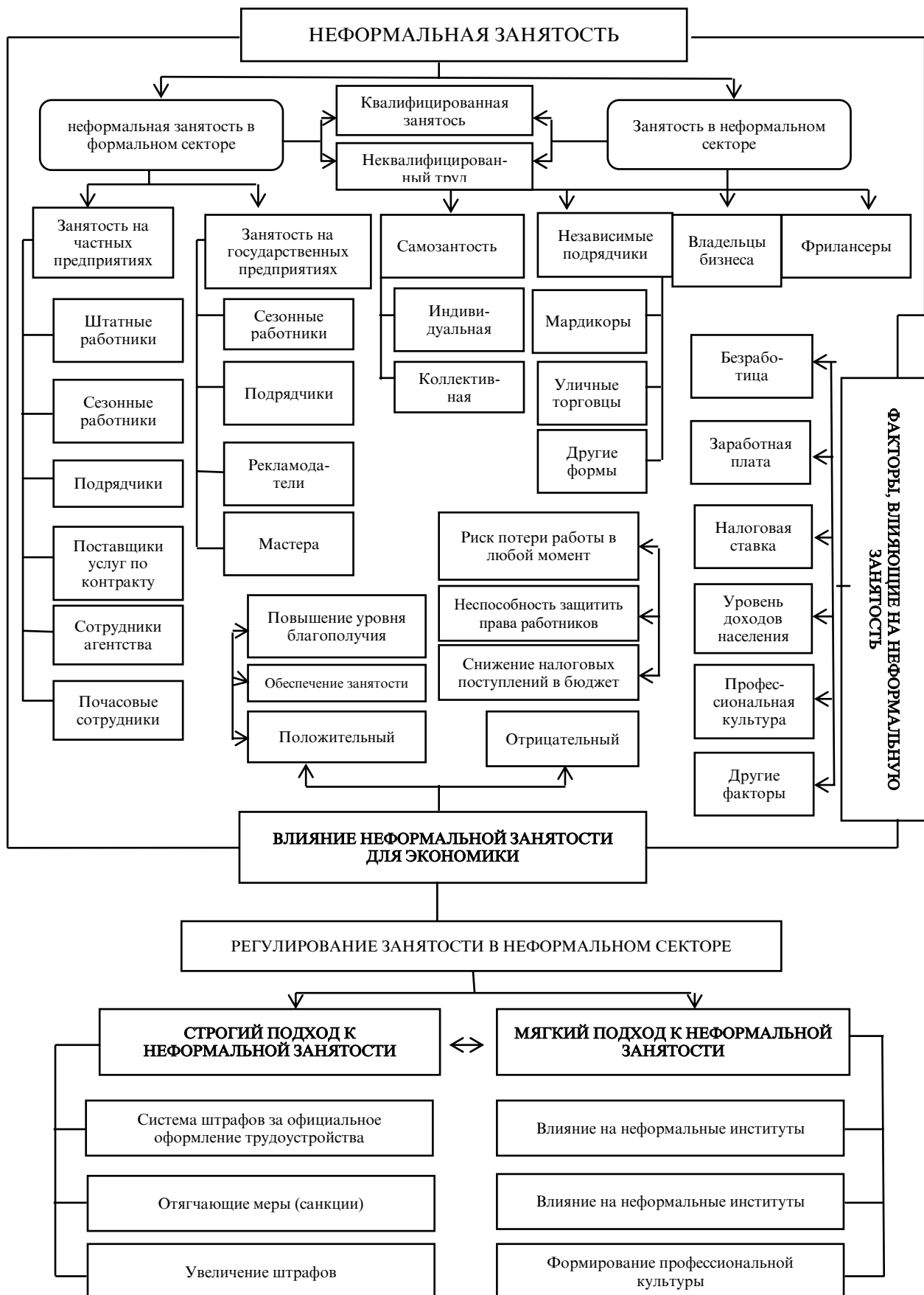

Рисунок 2. - Регулирование неформальной занятости на рынке труда

Используя данные подробных таблиц и сравнительных анализов, автор приходит к выводу, что заработная плата в неформальном секторе иногда выше, чем в формальном, что обусловлено меньшим налоговым бременем и отсутствием социальных обязательств. Например, если официальная заработная плата в 2023 году в среднем составляла 2013,11 сомони, то в неформальном секторе этот показатель составил 2320 сомони.

В исследовании автором предложена модель регулирования неформальной занятости. По его мнению, только посредством комплексной макроэкономической политики, повышения правовой и налоговой грамотности населения, а также расширения доверия и уверенности можно повысить уровень формальной занятости.

В третьей главе **«Взаимосвязь трудовой миграции и рынка труда Республики Таджикистан»** анализируется взаимосвязь рынка труда и трудовой миграции, выявляются особенности и факторы, влияющие на сокращение миграционного процесса. На основе изучения опыта и текущей ситуации обозначены направления совершенствования и гармонизации политики занятости и миграции в стране.

В рамках изучения вопросов государственного регулирования рынка труда международный опыт рассматривается как важный источник образования в области политики занятости и развития человеческих ресурсов. В исследовании автор подверг структурно-сравнительному анализу опыт развитых стран мира и показал возможности его эффективного использования в условиях страны. В диссертации подробно анализируются американская, шведская, немецкая, французская и японская модели.

Важная роль в анализе автора отводится учреждениям службы занятости и частным кадровым агентствам. Опыт развитых стран показывает, что для повышения конкурентоспособности рынка труда и эффективного доступа населения к рабочим местам важным фактором является организация государственных и частных служб занятости на основе кооперации и регулирования миграционных процессов.

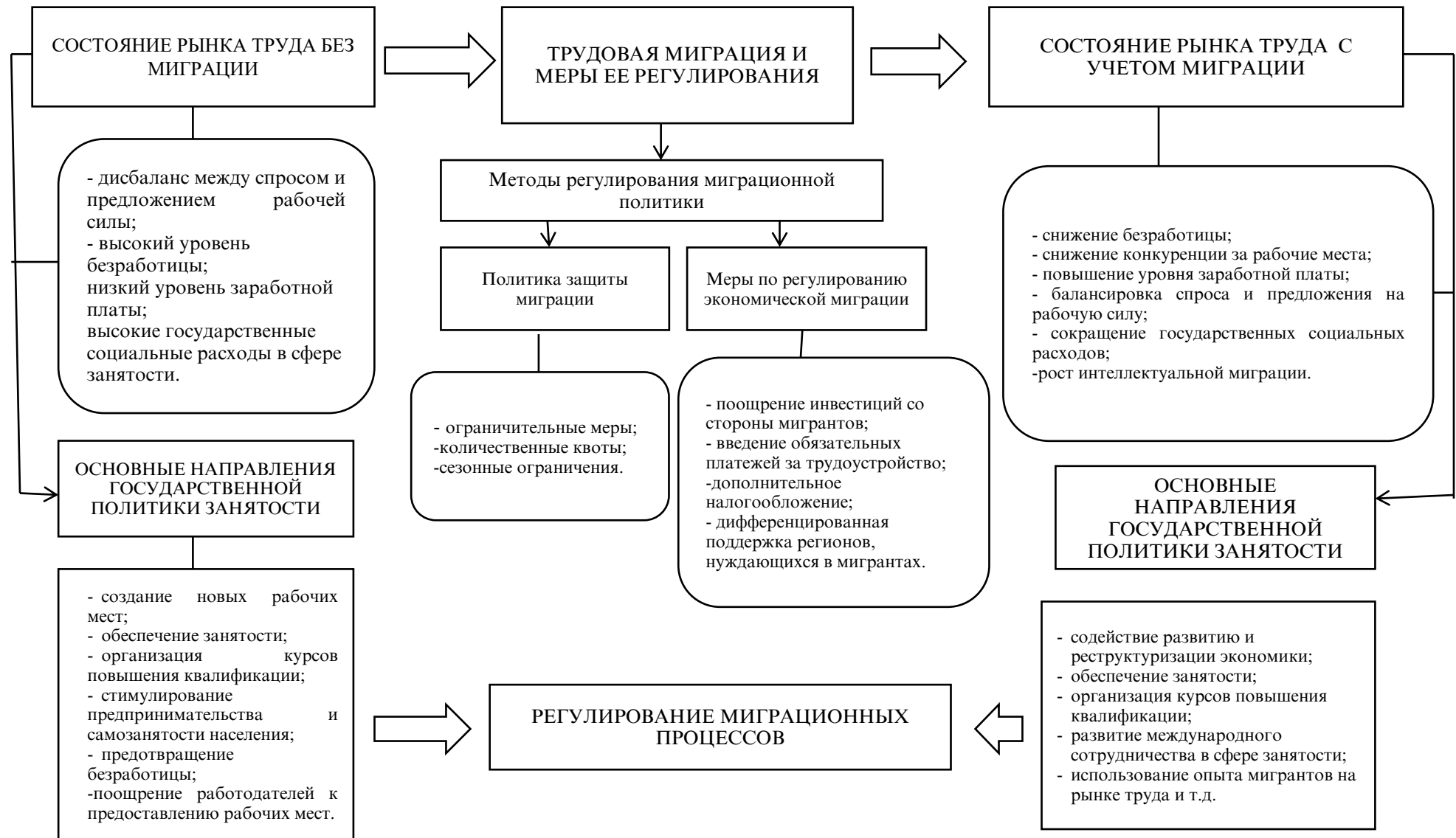

Рисунок 3. - Методы регулирования рынка труда с учетом миграционных процессов

Источник: Составлено автором

В частности, Международная конфедерация частных агентств занятости, как координирующая и систематизирующая платформа деятельности служб на международном уровне, играет эффективную роль в развитии рынка труда. Автором представлены две модели, адаптированные к условиям Таджикистана: модель регулирования рынка труда в условиях ограниченной и активной миграции (рисунок 3).

Эти модели позволяют реализовывать эффективную, целенаправленную и учитывающую национальные и региональные особенности политику занятости в меняющихся социальных и экономических условиях. В целом автор подчеркивает необходимость использования денежных переводов мигрантов для развития инфраструктуры, предпринимательства и создания рабочих мест на местах, что может способствовать снижению зависимости от миграции и укреплению внутреннего трудового потенциала.

В результате диссертации делается вывод о том, что использование успешного опыта зарубежных стран с разумной адаптацией к экономическим и социальным особенностям Таджикистана может создать благоприятные условия для устойчивого развития рынка труда, снижения интенсивности миграции, повышения уровня формальной занятости населения.

В современную эпоху экономической и информационной глобализации вопросы, связанные с трудовой миграцией, особенно «утечкой мозгов», стали серьезной социальной и экономической проблемой для Республики Таджикистан. Научно-практический анализ ситуации с трудовой миграцией населения страны показывает, что этот процесс связан как с положительными, так и с отрицательными последствиями для рынка труда и человеческих ресурсов.

По мнению автора, необходимо исследовать и регулировать проблему «утечки мозгов», то есть перемещения высококвалифицированных специалистов и ученых в другие страны. В процессе исследования автор рассмотрены ключевые теоретические концепции, такие как «утечка мозгов», «циркуляция

мозгов», «приток мозгов» и «обмен знаниями». По его мнению, именно концепция «циркуляции мозгов» наиболее соответствует условиям развития кадрового и научного потенциала Таджикистана и дает возможность вернуть специалистов, обучавшихся и работавших за рубежом.

Используя современный концептуальный анализ и международные модели, автор определил, что отсутствие эффективной системы возвращения интеллектуальных кадров и отсутствие политики стимулирования возвращения специалистов являются одной из главных причин усиления перманентной утечки мозгов.

В частности, автор приводит президентскую программу «Дурахшандагон» как практический пример подготовки конкурентоспособных кадров за рубежом и их трудоустройства в национальных структурах. По статистике, большинство выпускников данной программы работают в государственных органах, однако статистика их отдачи и эффективного использования своих компетенций пока недостаточна.

Анализ показал, что утечка мозгов в Таджикистане – это процесс, который несет в себе как угрозы, так и возможности. В этом контексте автор предполагает необходимость трансформации «утечки мозгов» в «циркуляцию мозгов», которая учитывала бы не только возврат кадров, но и использование дистанционного обучения и сетей сотрудничества с интеллектуальной диаспорой, международными организациями, зарубежными академическими центрами.

По мнению автора, усовершенствованную систему миграционной политики необходимо пересмотреть в рамках Национальной стратегии развития до 2030 года и дополнить ее целевыми мерами, такими как программы возвращения кадров, поддержка научной деятельности, внедрение методов стимулирования.

Проведенный в диссертации анализ показывает, что в последние годы наблюдаются определенные процессы снижения потоков трудовой миграции,

что требует глубокого анализа и объяснения ее основных факторов. Причины снижения трудовой миграции в Таджикистане многогранны и связаны с совокупностью внутренних и внешних факторов. В частности, с 2015 по 2023 год, согласно статистическим данным, численность таджикских трудовых мигрантов в Российской Федерации сократилась. Этот процесс связан, прежде всего, с улучшением экономической ситуации в стране, активной государственной политикой по ускоренной индустриализации, созданию новых рабочих мест, реализации программ стимулирования занятости.

Одним из основных факторов сокращения трудовой миграции является бурное развитие промышленной и социальной инфраструктуры, что привело к увеличению возможностей трудоустройства внутри страны. В рамках реализации Национальной стратегии развития и четвертой национальной цели ежегодно создается более 100 тысяч новых рабочих мест. Эта мера имеет особое значение в условиях роста численности населения трудоспособного возраста (с 4,5 млн человек в 2010 году до почти 6 млн человек в 2023 году).

Другим важным фактором сокращения миграции является сильная зависимость экономики Таджикистана от денежных переводов мигрантов. По данным Всемирного банка, доля денежных переводов в структуре ВВП в отдельные годы достигала 52% (рис 4).

**Рисунок 4 – Денежные переводы от трудовых мигрантов
с 2008 по 2024 годы**

Источник: Разработка автора на основе источника: [5]

Несмотря на краткосрочные выгоды от этого источника, чрезмерная зависимость от нестабильных источников (с учетом инфляции, колебаний валютного курса и ограничительной миграционной политики принимающих стран) представляет риск для национальной экономики.

Анализ автора показывает, что с 2010 года наблюдается тенденция к росту миграции квалифицированных кадров и молодых ученых. В частности, анализ гендерной и возрастной структуры мигрантов показывает, что более 94% мигрантов – мужчины, и большинство из них – молодые люди в возрасте 18-29 лет. Такая тенденция свидетельствует, с одной стороны, о высокой трудоспособности этой группы, но с другой – об отсутствии возможностей трудоустройства внутри страны. Несоответствие структуры образования рынку труда, низкий уровень профессионального образования, в том числе тот факт, что только 21,9% мигрантов имеют профессиональное образование, является еще одной проблемой, которая играет решающую роль в снижении миграции и реализации политики занятости.

На основе данного исследования автор, используя официальные статистические данные и результаты социально-экономического анализа, внес личный вклад в выявление процессов и факторов снижения трудовой миграции, в частности, в разработку классификации факторов, оценку роли государственной политики занятости, разработку рекомендаций по привлечению квалифицированных кадров на отечественный рынок труда.

Одним из основных выводов данного исследования является то, что эффективное регулирование трудовой миграции возможно только при условии реализации государством стабильной экономической, социальной и образовательной политики, учитывающей потребности внутреннего рынка труда. Эти действия должны основываться на диверсификации экономики, развитии свободных экономических зон, поддержке малого и среднего бизнеса, развитии туристического сектора и обеспечении устойчивой инфраструктуры.

В научной работе глубоко и системно проанализирован вопрос влияния государства на миграционные процессы в Республике Таджикистан. Миграция, как социально-экономическое явление, не только оказывает непосредственное влияние на рынок труда и социальное положение населения, но и оказывает существенное воздействие на макроэкономические процессы в стране. Данное исследование демонстрирует сложную взаимосвязь между миграцией и экономическим ростом, снижением социальной напряженности и обеспечением занятости населения.

По результатам анализа, регулирование миграции должно быть направлено на укрепление сотрудничества с принимающими странами, защиту прав мигрантов и эффективное использование их денежных переводов. В этом контексте координация миграционной политики с социальной, демографической и трудовой политикой рассматривается как один из важных факторов повышения эффективности государственного управления.

По результатам исследования, в деятельности государства по регулированию миграции в качестве основного фактора, формирующего

миграционные процессы, выделена проблема несоответствия спроса и предложения рабочей силы на рынке труда. Анализ показывает, что в 2023 году спрос предприятий на рабочую силу составит всего 9-10% от предложения на рынке труда, что остается неизменным по сравнению с предыдущими годами. В этом контексте на каждую предлагаемую вакансию претендует примерно 10-12 человек.

В исследовании также рассмотрена динамика внутренней и внешней миграции населения Республики Таджикистан в 2015-2023 годах. Оказалось, что безвозвратная миграция (по смене места жительства) в большинстве регионов имела тенденцию к снижению, увеличившись лишь в городе Душанбе и районах республиканского подчинения. На этот процесс оказали непосредственное влияние демографические, экономические и социальные факторы, а также низкий уровень занятости в сельской местности (табл 6).

Таблица 6. - Безвозвратная внешняя и внутренняя миграция (с переменой места жительства) в январе-марте 2014-2023 гг. (тыс. чел.)

Показатели	2014			2023		
	Число перемещенного населения	Число переселенных людей	Снижение (-) / увеличение (+) населения (+) за счёт миграции	Число перемещенного населения	Число переселенных людей	Снижение (-) / увеличение (+) населения (+) за счёт миграции
Республика Таджикистан	39,6	45,3	-5,7	27,0	34,9	-7,9
города	16,6	17,0	-0,4	10,9	10,8	-0,1
села	23,1	28,3	-5,2	16,1	15,9	-0,2
ГБАО	0,4	1,3	-0,9	0,6	1,2	0,6
Согдийская область	7,4	9,7	-2,3	6,0	7,6	-1,6
Хатлонская область	14,6	21,3	-6,7	13,6	16,6	-5
Г. Душанбе	5,7	3,3	2,4	3,2	3,7	0,5
РРП	11,1	8,8	2,3	3,5	5,8	-2,3

Источник: Разработка автора на основе источника: [1. с 13 - 59]

В диссертации показано, что государство принимает различные меры по улучшению положения мигрантов и регулированию миграционных потоков. В частности, среди них – разработка нормативно-правовых документов,

координация деятельности соответствующих органов, организация обучающих курсов для мигрантов, усиление государственного контроля за этими процессами.

В структурно-динамическом анализе диссертации широко продемонстрирована роль быстрой индустриализации как важного фактора сокращения масштабов трудовой миграции. По данным, в 2023 году в стране действовало 3453 промышленных предприятия, что в 1,5 раза больше, чем в 2015 году (2310 предприятий). Увеличение промышленного производства, создание новых рабочих мест и улучшение экономических условий могут способствовать снижению миграционного давления и повышению уровня занятости.

В научной работе предлагается сделать одним из приоритетных направлений государственной политики развитие промышленного сектора за счет привлечения отечественных и иностранных инвестиций, использования современных технологий, подготовки высококвалифицированных специалистов. Отмечено, что Таджикистан может увеличить свой экспортный потенциал и сократить экономические и социальные проблемы, связанные с миграцией, перейдя от аграрно-индустриальной модели к индустриально-аграрной модели. Таким образом, в результате проведенного исследования предложен ряд практических рекомендаций по совершенствованию государственного регулирования миграции, реализация которых будет способствовать устойчивому развитию экономики и повышению уровня жизни населения Таджикистана.

В четвертой главе **«Анализ новых форм занятости в условиях глобализации и цифровизации»** рассматриваются вопросы, связанные с влиянием процессов глобализации и цифровизации на рынок труда. Анализируются новые формы трудовой деятельности, такие как цифровая и удаленная работа, выделяются их возможности и угрозы в условиях Таджикистана. Обсуждаются пути регулирования этих форм с учетом новых экономических реалий.

В диссертационном исследовании рассматривается влияние глобализации на регулирование миграции и рынка труда в Республике Таджикистан. Анализ показывает, что процесс глобализации оказывает глубокое влияние на государственное регулирование этих процессов, создавая новые возможности на рынках труда и увеличивая свободное перемещение рабочей силы, а также создавая новые угрозы, такие как усиление зависимости от внешних рынков и усиление конкуренции.

Процесс глобализации влияет на рынок труда Республики Таджикистан в двух основных направлениях. С одной стороны, возможности развития цифровой экономики и расширение новых форм занятости, в том числе удаленной, способствуют созданию новых рабочих мест внутри страны. С другой стороны, зависимость национальной экономики от трудовой миграции и денежных переводов усиливается, а потребности внутреннего рынка труда требуют регулирования и координации направлений государственной политики.

Автор в исследовании определил, что одним из важных результатов глобализации для Таджикистана является создание благоприятных условий для развития рынка удаленного труда. В этом контексте опыт таких стран, как Индия и Китай, показывает, что при эффективном использовании интеллектуальных ресурсов и развитии цифровой инфраструктуры возможности участия на мировых рынках труда посредством удаленной работы существенно расширяются.

В научной работе отмечается, что в последние годы в Таджикистане также наблюдаются положительные тенденции в этом направлении. В частности, некоторые секторы экономики, такие как информационные технологии, финансовые услуги, виртуальное обучение, постепенно переходят на удаленные формы работы (табл 7).

Таблица 7. – Перечень профессий, участвующих в рынке труда удаленной работы

№	Перечень профессий
1.	Программист телефонов. Приложение для мобильного устройства, обычно работающее на операционной системе Android или iOS. В более широком смысле программа – это любой язык программирования, включая онлайн-программу.
2.	Компьютерное программирование. Компьютерное программирование – это процесс написания и организации набора инструкций, работающих с использованием языков программирования, таких как C++, Java, JavaScript, HTML, Python, Ruby и Rust.
3.	Блогер. Это человек, который ведет собственный блог в Интернете, где публикует контент на определенную тему. Блогеры могут влиять на общественное мнение, например, поощряя людей использовать определенные продукты или услуги.
4.	Дизайнер. Человек, работающий в различных отраслях (в том числе архитекторы, дизайнеры, художники, дизайнеры плакатов и другой рекламной графики, веб-дизайнеры).
5.	Архитектор. Высококвалифицированный специалист, деятельность которого направлена на разработку концепций и принятие архитектурных решений относительно различных объектов - зданий, сооружений, территорий.
6.	Товаровед. Лицо, занимающееся поставкой и продажей товаров.
7.	Бухгалтер. Лицо, ответственное за финансовую деятельность, доходы и расходы предприятия. В обязанности бухгалтера входит распределение, контроль и расчет доходов, а также своевременная выплата заработной платы работникам, уплата налогов и ведение финансовой отчетности. Бухгалтеры пользуются большим спросом во всех государственных, коммерческих и некоммерческих организациях, где ведется финансовый учет.
8.	Спортивный тренер. Тренер определяет физическую подготовку, технику, тактику и стратегию.
9.	Советник. Лицо, оказывающее помощь и консультирующее руководителя или руководство организации в принятии решений.
10.	Педагоги. Специалист, который проводит видеоуроки со студентами курса, передавая им знания в рамках своей предметной области.
11.	Психолог. Специалист, изучающий внутренний мир человека, его психику и строение, а также его взаимоотношения с окружающей средой.
12.	Переводчик. Человек, занимающийся переводом всех видов документов и фильмов.
13.	Аналитик. Специалист, занимающийся аналитическими и обобщающими исследованиями в определенной сфере деятельности, хорошо владеет аналитическими методами, умеет прогнозировать процессы и разрабатывать перспективные программы развития.
14.	Редактор. Специалист, работающий с текстом, то есть структурирующий, проверяющий и корректирующий его содержание в соответствии с требованиями определенного жанра, а также подготавливающий издание (книгу, журнал, газету и т. п.) к печати.
15.	Репортер. Специалист, занимающийся возрождением культуры, истории, социологии и т. д., отвечающий за полный цикл создания и управления практической журналистикой в обществе, ее влияние на изменения социальных процессов.

Источник: разработка автора на основе требований рынка труда к удаленной работе

В диссертации подчеркивается, что, несмотря на вышеперечисленные тенденции, рынок труда удаленной работы в Таджикистане все еще находится в начальном состоянии формирования и для его устойчивого развития необходима разработка эффективного государственного регулирования. Данный механизм должен включать, с одной стороны, защиту прав удаленных работников и создание благоприятных условий для их деятельности, а с другой – обеспечение стабильных налоговых поступлений в государственный бюджет и стимулирование работодателей.

Исследование также показало, что одним из наиболее эффективных способов регулирования миграции и рынка труда в глобализированном мире является развитие цифровой индустрии и создание благоприятных условий для технологического предпринимательства. Анализ опыта стран Южной Азии показывает, что создание цифровых кластеров и особых экономических зон может способствовать быстрому развитию новых отраслей промышленности и созданию новых рабочих мест.

В результате исследования сделан вывод о том, что влияние глобализации на регулирование рынка труда и миграцию в Республике Таджикистан, как многогранный фактор, необходимо регулировать на основе сбалансированного подхода к социальной и экономической политике. Государственный механизм регулирования в этой сфере должен одновременно обеспечивать защиту интересов граждан и создавать благоприятные условия для развития цифровых секторов экономики и полного использования возможностей глобализации.

В диссертационном исследовании рассматривается влияние цифровизации на регулирование рынка труда в Республике Таджикистан в контексте миграции. Анализ показывает, что развитие цифровой экономики, как одного из основных трендов мировой экономики, повлекло за собой глубокие изменения не только в технологическом направлении, но и в структуре рынка труда и трудовых отношений.

Согласно анализу результатов исследований, проведенных в научной работе, влияние цифровизации на рынок труда отражается в основном в трех направлениях: изменение структуры занятости, изменение спроса на трудовые навыки и появление новых методов управления человеческими ресурсами.

В диссертации отмечается, что цифровизация рынка труда позволяет привлекать на рынок труда женщин и молодежь из отдаленных регионов, что имеет особое значение в условиях миграции. Развитие онлайн-платформ для поиска работы и выполнения трудовых задач на основе удаленных контрактов является одним из основных факторов регулирования трудовых отношений в цифровом пространстве.

В результате анализа международного опыта автором установлено, что страны, внедрившие эффективную систему государственного регулирования цифровизации рынка труда, смогли повысить уровень занятости и сократить масштабы трудовой миграции. В частности, опыт Индии, Польши и стран Восточной Европы показывает, что использование цифровых технологий способствует развитию удаленной занятости и повышению конкурентоспособности рабочей силы.

Таким образом, в научной работе доказано, что цифровизация экономики как эффективное средство регулирования рынка труда в условиях миграции может стать одним из приоритетных направлений государственной политики занятости.

В процессе исследования установлено, что на основе процессов цифровизации, развития информационных технологий, расширения мирохозяйственных связей существенное развитие получают новые формы трудовой деятельности, которые оказывают существенное влияние на формирование рынка труда. В частности, такие формы, как аутсорсинг, аутстаффинг, краудсорсинг и фриланс, были проанализированы как новые явления на рынке труда. Отмечается, что аутсорсинг играет ключевую роль в решении проблемы нехватки кадров, особенно в секторах информации и связи,

услуг и инжиниринга. В свою очередь, аутстаффинг, несмотря на свой неформальный характер, позволяет устанавливать трудовые отношения с высококвалифицированными специалистами в рамках конкретных договоров.

В исследовании отмечается, что краудсорсинг как модель привлечения интеллектуальных ресурсов через виртуальные сети предоставляет широкие возможности для выполнения конкретных задач в совместной манере. Такая форма труда дает возможность организовывать творческие, научные и технические проекты с привлечением добровольных и внештатных специалистов, что способствует развитию человеческих ресурсов и повышению конкурентоспособности экономики.

Фриланс, как распространенная форма самостоятельной работы, рассматривается в академической работе как важный фактор развития рынка труда в условиях цифровизации. Автор определил, что фриланс предоставляет широкие возможности для людей, желающих работать независимо и свободно, способствуя снижению социальной напряженности и увеличению личных доходов. В анализе отмечается, что, несмотря на свои преимущества, фриланс сталкивается с рядом проблем, включая отсутствие социальных гарантий, нестабильность доходов и отсутствие охраны труда.

В процессе научной работы установлено, что развитие новых форм трудовой деятельности не только расширяет экономические возможности, но и создает необходимость разработки новых методов правового и социального регулирования. На основе детального анализа автор предлагает принять следующие меры для эффективного регулирования новых форм труда:

- обеспечение правовых основ аутсорсинга, аутстаффинга, краудсорсинга и фриланс-трудовой деятельности в законодательстве Республики Таджикистан;
- создание системы социального страхования работников, работающих по новым формам занятости;
- развитие национальной инфраструктуры и платформ для самостоятельной и удаленной работы;

- усиление сотрудничества государства и частного сектора в области подготовки специалистов для новых форм трудовой деятельности;
- разработка специальных программ повышения квалификации кадров для адаптации рабочей силы к требованиям цифрового рынка труда;
- разработка средств мониторинга и оценки воздействия новых форм занятости на рынок труда и социальные условия.

В результате детального анализа новых форм трудовой деятельности в диссертации определено, что эти формы, несмотря на свою нетрадиционность и имеющиеся недостатки, создают новые возможности для развития рынка труда и могут служить эффективным средством обеспечения занятости и повышения уровня жизни населения.

В пятой главе **«Направления совершенствования государственного регулирования рынка труда в условиях снижения миграционных процессов»** анализируются основные модели и направления государственной политики по совершенствованию регулирования рынка труда в условиях снижения миграционных процессов. Изучаются пути улучшения управления миграцией, использования международного опыта и предложения новых методов для обеспечения рыночного равновесия.

В условиях современного социально-экономического развития одним из актуальных вопросов государственной политики в сфере труда является обеспечение сбалансированного состояния на рынке труда. В Таджикистане проблема дисбаланса между спросом и предложением рабочей силы за последние десятилетия приобрела устойчивый характер. Исследования показывают, что этот дисбаланс во многом обусловлен структурными несоответствиями рабочей силы, несоответствием квалификаций реальным потребностям рынка труда, а также демографическими и миграционными факторами.

Основные факторы дисбаланса на рынке труда в диссертации классифицированы следующим образом:

1. Структурное несоответствие кадров: большинство выпускников вузов имеют специальности, не соответствующие реальным потребностям рынка труда. Анализ показывает, что в 2023 году из 40,9 тыс. выпускников высших учебных заведений страны 9,1% были безработными.

2. Трудовая миграция: ежегодно около 500-600 тыс. граждан страны уезжают в поисках работы. Этот процесс влияет на сокращение предложения внутри страны, но в то же время спрос на рабочую силу сохраняется.

3. Низкая заработная плата: в 2020 году средняя заработная плата работников государственных предприятий составила 1393 сомони, а в промышленном секторе – 2546 сомони. Эти показатели снижают возможность привлечения высококвалифицированных кадров.

4. Демографические факторы: постоянный прирост населения моложе трудоспособного возраста увеличится до 24,4% в 2015-2023 годах и продолжит оказывать давление на рынок труда в будущем.

Принимая во внимание вышеперечисленные факторы, в данном исследовании представлена модель обеспечения равновесного состояния на рынке труда Таджикистана. Модель включает в себя следующие области:

- развитие сотрудничества образовательных учреждений и предприятий путем размещения целевых заказов на подготовку кадров;
- повышение гибкости рынка труда путем подготовки программ повышения квалификации с учетом современных потребностей рынка;
- использование стимулирования к созданию новых рабочих мест, в том числе посредством налоговых льгот и финансовой поддержки;
- совершенствование информационной системы рынка труда для мониторинга и прогнозирования динамики спроса и предложения;
- повышение уровня конкурентоспособности заработной платы в приоритетных отраслях.

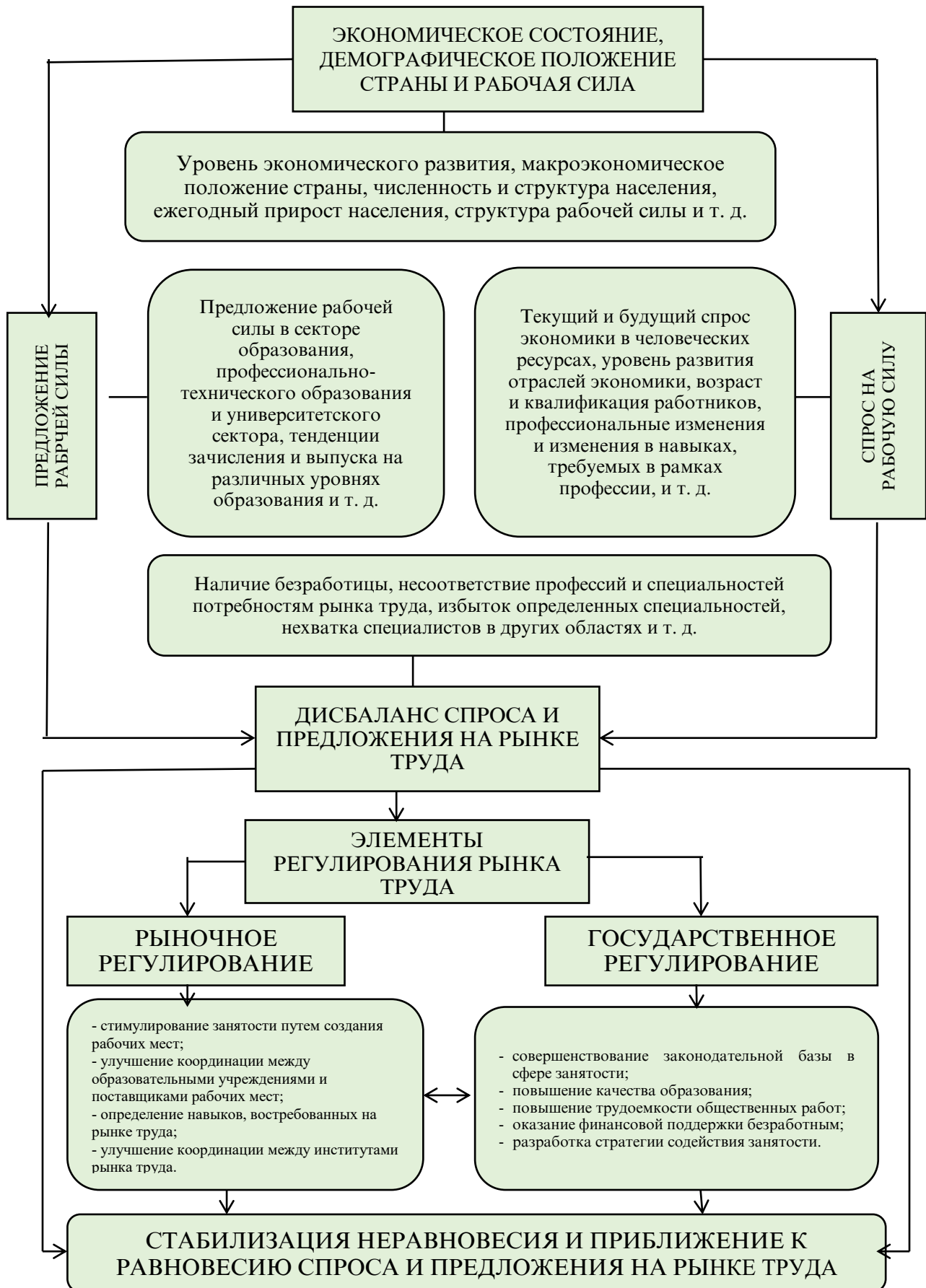

Рисунок 6. - Модель обеспечения равновесия на рынке труда Республики Таджикистан / Источник: Составлено автором.

В то же время необходимо, чтобы государственная политика регулирования рынка труда больше внимания уделяла развитию человеческих ресурсов. Учитывая, что Таджикистан располагает огромными трудовыми ресурсами, эффективное использование этого потенциала может способствовать устойчивому экономическому росту. Однако достичь сбалансированного состояния невозможно без серьезных реформ в системе подготовки кадров, повышения заработной платы и улучшения условий труда.

Численный анализ показал, что при реализации этой политики можно будет повысить уровень занятости в формальном секторе до 50-55 процентов к 2030 году и снизить уровень безработицы с 9,1% до 5-6%. Также спрос на кадры в промышленности и сфере услуг может увеличиться на 20-25%, что в свою очередь улучшит возможности привлечения трудоспособного населения в страну.

Таким образом, предлагаемая модель, как современный инструмент обеспечения сбалансированности рынка труда, может стать прочной основой для совершенствования политики занятости и улучшения взаимодействия рынка труда и образования. Используя данную модель, органы государственной власти Республики Таджикистан могут осуществлять активную политику регулирования рынка труда и способствовать устойчивому экономическому и социальному развитию страны.

В данном исследовании миграция рассматривается как один из важных факторов, влияющих на рынок труда и национальную экономику Республики Таджикистан. Важность вопроса государственного регулирования миграции очевидна из того, что в условиях роста численности населения, дисбаланса спроса и предложения рабочей силы внутри страны, нестабильности рынка труда трудовая миграция стала одним из основных способов обеспечения занятости населения.

В научной работе отмечается, что опыт развитых стран мира, таких как США, Канада, страны Евросоюза, Австралия, Россия, в управлении

миграционными процессами требует глубокого изучения. В частности, опыт Великобритании по использованию балльной системы при отборе иммигрантов и опыт Европейского Союза по определению квот и привлечению высококвалифицированных специалистов также имеют существенное значение в условиях Таджикистана.

Анализ показал, что трудовая миграция населения Таджикистана в основном направлена в Россию, где трудятся около 90% трудовых мигрантов страны. Однако, учитывая меняющиеся экономические условия и миграционную политику России, диверсификация маршрутов миграции имеет для Таджикистана стратегическое значение. В этой связи подчеркивается необходимость усиления взаимодействия правительств со странами приема рабочей силы, а также широкого привлечения неправительственных организаций к процессу регулирования миграции.

Изучение опыта развитых стран показывает, что привлечение трудовых мигрантов осуществляется на основе реалистичного анализа рынка труда, выявления отраслей с дефицитом кадров и реализации целевых программ подготовки кадров. Поэтому в научной работе подчеркивается, что система профессионального образования и рынок труда Таджикистана должны быть тесно связаны друг с другом. Автором определено, что в Республике Таджикистан такая координация пока не реализована на необходимом уровне, что приводит к росту структурных несоответствий на рынке труда.

В диссертации проанализированы числовые показатели и показано, что за последние годы численность граждан Таджикистана, мобилизованных на трудовую миграцию, ежегодно увеличивается в среднем на 5-7%. В частности, по официальным данным, в 2023 году число трудовых мигрантов из Таджикистана достигло 1,1 млн человек, что примерно на 30% больше, чем в 2015 году. Из этого числа более 80% заняты в сфере строительства, услуг и сельского хозяйства. При этом автор в своем исследовании установил, что вклад

трудовой миграции в ВВП страны увеличился с 28% в 2015 году до 33% в 2023 году.

Одной из важных проблем в управлении трудовой миграцией, обсуждаемых в исследовании, является отсутствие эффективных методов защиты трудовых прав граждан Таджикистана за рубежом. В научной работе отмечается, что при разработке миграционной политики необходимо опираться на опыт стран, предоставляющих трудовым мигрантам благоприятные социальные условия и правовые гарантии. В частности, опыт Испании и Италии по найму мигрантов необходим только при отсутствии местных кадров и предоставлении социального жилья мигрантам.

Автором определено, что в Республике Таджикистан также необходимо реализовать специальные программы обучения трудовых мигрантов, которые включали бы изучение языка, культуры, законодательства страны пребывания, а также повышение профессиональных навыков. Исследования показали, что до 70% таджикских трудовых мигрантов трудоустраиваются на низкооплачиваемые работы в странах приема из-за незнания языка и отсутствия необходимых профессиональных навыков.

В диссертации также обсуждается необходимость использования опыта Италии и Южной Кореи по налаживанию сотрудничества с диаспорами и возвращению высококвалифицированных специалистов на родину.

Представленные выводы и рекомендации основаны на анализе мирового опыта и реалий рынка труда Республики Таджикистан и направлены на разработку эффективной политики управления миграцией. В частности, определены следующие приоритетные направления миграционной политики:

- совершенствование иммиграционного законодательства и адаптация его к требованиям внутреннего рынка труда;
- диверсификация направлений миграции и снижение зависимости трудовой миграции от Российской Федерации;

- развитие системы подготовки и переподготовки кадров с учетом требований зарубежных рынков труда;
- укрепление сотрудничества со странами приема мигрантов и создание совместных центров по подготовке и сертификации рабочей силы;
- широкое вовлечение таджикской диаспоры в развитие национальной экономики и возвращение высококвалифицированных специалистов на родину.

Таким образом, в результате проведенного исследования было определено, что для совершенствования управления миграцией в Республике Таджикистан необходимо разработать комплексную систему управления, основанную на передовом международном опыте.

В исследовании также рассмотрен вопрос совершенствования государственного регулирования рынка труда в Республике Таджикистан как одного из приоритетных направлений экономической и социальной политики. Анализ показывает, что рынок труда является ключевым фактором устойчивого развития экономики и социального благополучия населения, а его эффективное регулирование – необходимое условие решения проблем занятости и снижения безработицы.

В научной работе отмечается, что современное состояние рынка труда формируется под влиянием ряда внутренних и внешних факторов, а демографический рост, нехватка постоянных рабочих мест, высокий уровень трудовой миграции и неравенство регионального развития остаются проблемами, требующими решения. В этих условиях все более ощутимой становится необходимость разработки и реализации комплексных мер по совершенствованию системы управления рынком труда.

Согласно статистическим данным, к 2030 году численность трудоспособного населения в республике составит более 7 млн человек, что по сравнению с 2021 годом увеличится примерно на 20%. В то же время динамика создания новых рабочих мест и возможности внутреннего рынка труда недостаточно сбалансированы для удовлетворения растущего спроса. Поэтому

анализ демографической динамики и потенциала рынка труда имеет особое значение для определения приоритетных направлений государственного регулирования.

В диссертации отмечается, что международный опыт регулирования рынка труда показывает, что развитым странам удалось сократить безработицу и обеспечить качественную занятость за счет методов экономического стимулирования, законодательного регулирования, развития инфраструктуры рынка труда и поддержки занятости. В частности, в странах Евросоюза, Южной Кореи, Канаде, Австралии в этой сфере используются эффективные модели, обеспечивающие адаптацию спроса и предложения на рынке труда.

Проведенное исследование показывает, что одной из важных проблем регулирования рынка труда в республике является региональное неравенство в сфере занятости. В горных районах страны уровень занятости значительно ниже, чем в крупных городах. Учитывая этот фактор, в диссертации особо подчеркивается необходимость диверсификации региональной экономики, развития малого и среднего бизнеса, внедрения методов стимулирования инвестиций в регионах.

В процессе исследования было определено, что для снижения уровня напряженности рынка труда в Таджикистане необходимо реализовать следующие меры:

- создание высокооплачиваемых рабочих мест в приоритетных отраслях;
- совершенствование системы профессиональной подготовки и переподготовки кадров;
- государственная поддержка занятости уязвимых слоев населения;
- развитие виртуального рынка труда;
- повышение качества услуг по трудоустройству.

В диссертации также подробно рассматривается необходимость внедрения международного опыта, в том числе опыта стран Евросоюза и Юго-Восточной Азии, в регулировании рынка труда и миграции.

Важнейшим выводом, сделанным в процессе исследования, является то, что устойчивое развитие рынка труда в Таджикистане невозможно без целенаправленного регулирования и координации политики занятости с демографическими, экономическими и социальными процессами. При этом для решения существующих проблем рынка труда становится актуальной необходимость разработки специальных государственных программ по обеспечению занятости, поддержке малого и среднего бизнеса, сокращению теневой экономики, повышению уровня трудовой и профессиональной грамотности.

В связи с этим государственная политика регулирования рынка труда в Таджикистане должна быть направлена на развитие устойчивой занятости, создание качественных рабочих мест, снижение безработицы и обеспечение социальной защиты трудоспособного населения. Только в условиях эффективной интеграции государственных, частных и общественных потенциалов, эффективного управления и рационального использования трудовых ресурсов рынок труда сможет стать реальным двигателем экономического и социального развития страны.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

А) Основные научные результаты диссертации

1. В диссертации автор обосновывает, что государственное регулирование эффективного функционирования рынка труда включает в себя комплекс мер, методов и инструментов, которые, используя общие экономические законы и специальные стратегии, позволяют оказывать эффективное воздействие на уровень занятости. Данные методы включают в себя также анализ решений и мероприятий, принимаемых на различных уровнях (государственном, местном, региональном), основной целью которых является создание благоприятных условий для снижения безработицы и повышения эффективности рынка труда. Внедрение таких методов, как инструменты регулирования, имеет большое

значение для стабилизации и улучшения ситуации с занятостью в обществе. Регулирование рынка труда можно считать базовым примером общеэкономического механизма регулирования, выполняющего роль своеобразного «уравновешивающего механизма» в экономической системе. Этот метод призван помочь нормализовать отношения и экономические процессы между различными интересами и требованиями рабочей силы, чтобы устойчивое развитие стало главной целью [5-А].

2. С учетом проведенных исследований, на основе анализа и синтеза существующих определений в диссертации предлагается новое определение рынка труда как рынка труда, представляющего собой совокупность экономических отношений и место, где хозяйствующие субъекты на основе рыночных законов и его составных элементов, а именно спроса и предложения на рабочую силу, устанавливают трудовые отношения и совершают выгодные для сторон сделки. Это определение, в отличие от предыдущих определений, рассматривавших рынок труда исключительно как место или пространство, где встречаются работники и работодатели, уделяет больше внимание экономическим отношениям и рыночным механизмам, в которых интересы сторон реализуются посредством спроса и предложения на рынке труда. Таким образом, рынок труда создается как динамичный и всеобъемлющий процесс в общей форме отношений между работниками и работодателями, с правовыми и экономическими процессами [4-А].

3. С точки зрения автора, рынок труда делится на два направления; государственный рынок труда, негосударственный рынок труда:

а) государственный рынок труда – механизм, позволяющий регулировать процесс оплаты труда и условий труда, а также обеспечивать гарантии социальной защиты, воспроизводства и распределения рабочей силы, подготовки специалистов и переподготовки квалифицированных специалистов. Этот рынок также способствует обеспечению занятости и процессу трудовой

миграции посредством действия законов спроса и предложения рабочей силы, которые поддерживают различные экономические процессы.

б) Негосударственный рынок труда – это механизмы и среда между работниками (работодателями) и предпринимателями (работодателями), в которых осуществляются процессы купли-продажи (найма) и оплаты труда. На таком рынке вместо прямого вмешательства государства отношения и условия формируются на основе экономической свободы, спроса и предложения в сфере труда. Труд продается на неформальном рынке как товар или услуга, за которые работодатели платят заработную плату, а работники ищут выгодные условия для предоставления рабочей силы.

Негосударственное регулирование рынка труда осуществляется на основе свободного рынка, в котором законы спроса и предложения, цены и условия на рынке труда, уровень заработной платы формируются путем подбора работников и предпринимателей в соответствии с взаимными потребностями и интересами. На таком рынке государство выступает не как непосредственный фактор, а скорее как регулятор правовой и финансовой среды, необходимой для защиты трудовых прав и обеспечения равных условий труда [6-А].

4. На основании проведенного исследования можно сделать вывод, что в современных условиях развития Республики Таджикистан имеются все необходимые условия и возможности для реализации институциональных практик, направленных на снижение напряженности на рынке труда и улучшение ситуации с занятостью. Реализация таких мер в регионах страны могла бы способствовать улучшению условий труда и повышению уровня занятости. Мировой опыт развитых стран показывает, что они обладают разнообразными рычагами воздействия на трудовые и социальные отношения, что позволяет им реализовывать стратегию стимулирования сохранения старых и создания новых рабочих мест. Эти практики также направлены на привлечение к работе низкоконтурентоспособных слоев населения стран, имеющих ограниченные возможности на рынке труда. При этом важно, чтобы социально-

трудовые отношения в стране развивались на основе использования эффективных методов регулирования, апробированных в международном опыте [10-А; 32-А].

5. Важным направлением регулирования рынка труда является регулирование миграционных процессов. Используя средства регулирования миграции, страны могут влиять на уровень занятости внутри страны и создавать макроэкономический баланс. Миграция, как важный компонент трудовых отношений, может играть существенную роль в существенных изменениях в сфере занятости и экономической ситуации в стране. Опыт некоторых стран, успешно реализовавших свою миграционную политику, показывает, что им удалось создать лучшие условия для решения проблем занятости и экономики в стране. Например, некоторые страны используют иммиграцию как важный ресурс для заполнения вакансий и обеспечения рабочей силой критически важных секторов, где существуют кадровые ограничения. В других случаях другие страны сталкиваются с серьезными проблемами в регулировании иммиграции и формулировании разумной политики. Например, в некоторых случаях необратимая миграция людей и отсутствие устойчивой политики могут привести к нехватке рабочей силы и угрозам социальному развитию страны. Поэтому для предотвращения подобных проблем важно, чтобы страны проводили устойчивую миграционную политику [8-А].

6. По нашему мнению, в условиях переходной экономики при разработке политики регулирования занятости с учетом миграционного фактора следует уделить особое внимание важным аспектам в рамках единой для страны программы. Во-первых, грамотное с экономической точки зрения перемещение населения, позволяющее эффективно направлять трудовые ресурсы в важные отрасли, невозможно без участия государства в происходящих миграционных процессах. Государство должно играть активную роль в регулировании миграции и руководстве рабочей силой для достижения положительных результатов. Во-вторых, направление миграции населения следует менять не

путем прямого вмешательства, а косвенными методами воздействия, такими как разработка и предложение более эффективной политики, разработка целевых программ, создание благоприятных условий для развития трудовой миграции. Целью должно быть создание благоприятных условий для миграции рабочей силы и ее привлечения в устойчивые и востребованные секторы. В-третьих, трудовые мигранты могут играть важную роль в переходной экономике, способствуя повышению уровня производства и сокращению бедности в стране. Иммигранты могут внести свой вклад в экономические процессы и процессы трудоустройства, что, в свою очередь, повышает уровень жизни людей. В-четвертых, для расширения национальной экономики и достижения устойчивого развития необходимо восстановить и укрепить производственный потенциал страны. Целью должно быть привлечение инвестиций, инноваций и развитие инфраструктуры, которые необходимы для своевременного и устойчивого развития экономики страны. В-пятых, обеспечение достойной оплаты труда работников формального сектора экономики, что не только решает проблему нехватки кадров, но и напрямую способствует экономическому росту и снижению безработицы за счет повышения занятости и улучшения условий труда [31-А].

7. Рынок труда Республики Таджикистан связан с экономическими, социальными, финансовыми, политическими, демографическими и географическими аспектами страны. Эффективное развитие рынка труда является ключевым фактором повышения уровня занятости и важнейшим показателем социально-экономического развития. В современных экономических условиях важнейшим фактором развития рынка труда является устранение проблемы безработицы и сокращение трудовой миграции. Трудовая миграция, во многом определяющая спрос на рабочую силу, рассматривается не только как перемещение людей, но и как сложный социальный и экономический процесс. Этот процесс может оказать глубокое влияние на баланс рынка труда, экономический рост и социальный статус населения, что необходимо для успеха

политики занятости и устойчивого экономического роста. Этот процесс может повлиять на многие аспекты жизни общества, включая бытовые вопросы, здравоохранение, образование и устойчивое региональное развитие. Анализ показывает, что эффективность занятости и более высокие показатели занятости, а также сокращение безработицы и нежелательной трудовой миграции могут быть улучшены за счет использования различных форм организации труда и среды, благоприятствующей развитию работников. Для сравнения, ряд долгосрочных исследований может показать, что эффективность отношений на рынке труда, то есть результативность реализации правильной политики в сфере труда, оказывает влияние на все экономические и социальные аспекты.

В результате для обеспечения устойчивого развития и повышения качества жизни населения рынок труда следует признать важной составляющей социально-экономической политики страны, направить на него внимание и принять действенные меры [18-А; 49-А].

8. Следует отметить, что трудовые ресурсы Таджикистана на протяжении более десяти лет используются в большинстве стран СНГ и дальнего зарубежья, внося существенный вклад в экономическое, научно-техническое развитие, интеллектуальный и социальный потенциал этих стран. Трудоспособное население страны, самостоятельно преодолев серьезные экономические, психологические и правовые препятствия, выезжает в другие страны в поисках работы и заработка. Этот процесс позволяет мигрантам не только найти работу за рубежом, но и приобрести опыт работы и профессиональный опыт, что способствует их личностному развитию и повышению уровня жизни. Положительным моментом трудовой миграции за рубежом, безусловно, являются дополнительные и сравнительно высокие доходы семей, члены которых выехали за границу «на заработки». С другой стороны, внешняя трудовая миграция снижает напряженность на рынке труда, поскольку в результате миграции часть работников покидает внутренний рынок труда, что способствует созданию дополнительных рабочих мест для оставшегося

населения. Таким образом, миграция может оказать положительное влияние на уровень занятости и стабильность рынка труда внутри страны, что способствует укреплению национальной экономики и снижению безработицы.

9. Трудовые мигранты из Таджикистана внесли вклад в развитие важных секторов экономики принимающих стран, активно участвуя в различных сферах производства и услуг, а также применяя профессиональные навыки и практический опыт. Этот процесс имеет двойную выгоду: для принимающих стран трудовая миграция дает возможность использовать относительно дешевую рабочую силу, способствуя повышению производительности и экономической рентабельности, в то время как для Таджикистана трудовая миграция выступает важным средством финансовой поддержки семей, поскольку мигранты отправляют домой значительные суммы денег, что в свою очередь повышает уровень доходов и качество жизни их семей. Кроме того, внешняя трудовая миграция оказывает стабилизирующее воздействие внутри страны, способствуя снижению давления на рынок труда, особенно в условиях дисбаланса между спросом и предложением рабочей силы. В целом этот процесс рассматривается как важный компонент косвенного регулирования рынка труда и нетрадиционный метод повышения социальной устойчивости населения [8-А].

10. Анализ динамики миграции населения Таджикистана показывает, что численность лиц, занятых неформальной трудовой деятельностью за рубежом, значительно превышает численность лиц, официально трудоустроенных через государственные структуры. В условиях формирования рыночных отношений в Республике Таджикистан вопрос организации и регулирования внешней трудовой миграции приобретает все большую значимость, что характерно для большинства стран, функционирующих в мировой экономической системе [7-А].

11. Исследования показывают, что уровень занятости в национальной экономике напрямую связан с размером и структурой совокупных внутренних расходов. В частности, среди четырех основных источников совокупных расходов — конечное потребление, государственные расходы, экспорт и

инвестиции – только два элемента, а именно государственные сбережения на инвестиции в основной капитал и частный капитал, выступают в качестве ключевых источников создания новых производственных мощностей. Однако использование этих источников сопряжено с рядом структурных и финансовых ограничений. С одной стороны, ограниченные возможности государственного бюджета и его зависимость от налоговых поступлений, которые носят характер косвенного финансового давления на производственную деятельность, могут привести к снижению стимулов хозяйствующих субъектов к расширению производства и созданию рабочих мест. Результатом этого процесса является снижение уровня государственных инвестиций и, в целом, нехватка финансирования для поддержки развития и роста производственных секторов. С другой стороны, привлечение частного капитала, особенно в форме долгосрочных инвестиций, сильно зависит от неопределенных факторов и макроэкономических рисков. Отсутствие гарантий, высокий уровень экономического риска, несовершенство институциональной среды, отсутствие стабильных методов защиты инвесторов приводят к снижению готовности частного сектора организовывать новые производственные проекты и создавать новые рабочие места. В целом ограничение долгосрочных инвестиций стало одним из главных препятствий на пути устойчивого экономического роста и обеспечения производительной занятости, что повышает необходимость институциональных реформ, политики стимулирования инвестиций и диверсификации источников финансирования. Только при таких условиях можно будет обеспечить устойчивое и инклюзивное развитие занятости работающего населения [21-А, 22-А, 23-А, 26-А].

12. Автор считает необходимым проведение следующих работ в области государственного и рыночного регулирования рынка труда:

Во-первых, необходимо определить термины «труд», «занятость» и «рынок труда», чтобы точно понять масштабы различных статусов на рынке

труда. Это необходимо для правильного понимания взаимосвязей и целей отрасли.

Во-вторых, необходимо определить правовые формы трудовых отношений и усовершенствовать законодательство в этой сфере, способствующее развитию трудовых отношений и защите прав работников.

В-третьих, разработка и внедрение новой Номенклатуры профессий (должностей) в соответствии с международными стандартами и ее адаптация к профессиональным стандартам необходимы для совершенствования системы труда и адаптации специалистов к требованиям рынка.

В-четвертых, с привлечением трехсторонних партнеров разработать Руководство для работодателей по трудовому законодательству и управлению человеческими ресурсами, что имеет важное значение для эффективной разработки трудовой политики и защиты трудовых прав работников.

В-пятых, следует улучшить статистическую отчетность, а обследования рабочей силы включить в них показатели для проведения систематического анализа трудовых отношений, что необходимо для получения точной информации и формирования устойчивой политики на рынке труда.

В-шестых, необходимо заключить двусторонние соглашения со странами СНГ по вопросам внешней трудовой миграции, воплощающие в себе основополагающие принципы защиты прав человека и трудовых прав мигрантов, закрепленные в конвенциях международных организаций.

Эти меры будут способствовать обеспечению устойчивого развития рынка труда, надлежащего управления человеческими ресурсами, защиты прав работников, повышению уровня занятости и улучшению экономической ситуации в стране [30-А].

Б) Рекомендации по практическому использованию результатов

1. По нашему мнению, для подхода к выявлению неформальной занятости рекомендуется рассматривать неформальную занятость как вид трудовых

отношений без заключения официального трудового договора между работником и работодателем. Данный вид трудоустройства осуществляется на основе устных соглашений или гражданско-правовых договоров, в которых стороны достигают соглашения и определяют требования и условия труда, однако для перехода к формальным трудовым отношениям применяются иные правовые условия. В такой ситуации, по сравнению с формальной занятостью, которая связана с трудовым договором и соответствующими правами социального обеспечения, неформальная занятость в большей степени адаптирована к потребностям и конъюнктурным условиям рынка труда. Однако, несмотря на это, потенциальная возможность возникновения правовых и социальных пробелов, которые могут создать проблемы для работников и работодателей, также значительна. Поэтому для эффективной реализации такой процедуры необходимо разработать и внедрить надлежащий механизм легализации занятости в обеих частях [29-А].

2. Для искоренения этой проблемы, прежде всего, необходимо понять, что распространению этого явления способствуют не только экономические, но и социально-психологические аспекты. Существует множество факторов, способствующих распространению вышеупомянутого явления. В современных условиях Республики Таджикистан существование неформальной занятости не всегда имеет только негативные последствия, а зачастую отвечает интересам работников и работодателей, что требует не только повышения качества трудового законодательства в направлении создания «законодательных условий для более гибкой занятости, в том числе включения в структуру занятости новых категорий работников» [49-А].

3. Мировой опыт показывает, что успех в сокращении масштабов неформальной занятости может быть достигнут только путем реализации комплексной политики, охватывающей различные сферы регулирования, сочетания методов стимулирования и санкций, включающей более широкие цели по совершенствованию институтов, экономические реформы и изменение

социальных норм, приводящих к приемлемому сокращению неформальных отношений. В рамках исследования разработаны рекомендации по сокращению неформальной занятости и скрытой оплаты труда с учетом как мирового опыта, так и специфики причин неформальной занятости в Таджикистане и усилий, предпринимаемых государством в этом направлении [29-М].

4. Исходя из вышеизложенного, а также опираясь на международные исследования и результаты анализа путей решения проблемы неформальной занятости населения, считаем целесообразным реализацию следующих комплексных мер в сфере занятости:

- реализация макроэкономической политики в интересах занятости, ориентированной на совокупный спрос, эффективные инвестиции и структурные изменения, направленные на создание новых предприятий и рабочих мест;

- совершенствование налоговой политики и отраслевой инфраструктуры, способствующей росту занятости, росту производительности труда, а также процессов, способствующих структурным изменениям в предпринимательстве и промышленности;

- разработка корпоративной политики, поддерживающей устойчивые предприятия, включая малые и средние предприятия, и предпринимательскую деятельность, а также обеспечение надежных и прозрачных нормативно-правовых инструментов для содействия переходу в формальный сектор и обеспечения добросовестной конкуренции;

- навыки и образование для удовлетворения постоянно меняющихся потребностей рынка труда и новых технологий, внедрение системы непрерывного обучения, способствующей устойчивому развитию рынка труда и созданию стабильной среды занятости;

- повышение качества системы образования и внедрение дуальной системы обучения и трудоустройства, при которой предприятия принимают молодых людей в качестве «учеников» и обучают их по программам, отражающим потребности бизнеса [29-А].

5. Исследование показало, что отсутствие эффективного взаимодействия рынка образовательных услуг и рынка труда приводит к несоответствию спроса и предложения на рынке труда. Это неравенство будет связано, прежде всего, с нехваткой высококвалифицированных кадров, с одной стороны, и безработицей, с другой. Для решения подобных задач необходимо повышение эффективности рыночного взаимодействия фармацевтических организаций, предприятий и учебных заведений с учетом тесного взаимодействия всех участников рынка. Чрезвычайно важно наладить процесс взаимодействия системы профессионального образования и потребностей рынка труда. Несмотря на избыток высококвалифицированных кадров в стране, кадровый вопрос в ближайшем будущем станет весьма актуальным. В этой связи необходимо принять соответствующие меры по организации сотрудничества высших учебных заведений с работодателями на самом высоком уровне [8-А].

6. На основе обобщения результатов исследования предлагается модель обеспечения равновесного состояния на рынке труда Республики Таджикистан. Предлагаемая модель оценивает три важных этапа на рынке труда страны в зависимости от состояния экономики, демографической ситуации страны и рабочей силы, дисбаланса спроса и предложения на рынке труда, состояния дисбаланса и приближения к равновесному состоянию спроса и предложения на рынке труда [9-А].

7. Считаем необходимым реализовать следующие меры по снижению уровня напряженности на рынке труда и уменьшению давления на рабочую силу:

- создание благоприятных инвестиционных условий для развития предпринимательской инициативы, направленной на создание высокооплачиваемых рабочих мест во всех сферах деятельности;

- стимулирование развития отраслей и кластеров с высоким технологическим уровнем не только повысит инвестиционную привлекательность региона, но и будет способствовать росту субъектов

предпринимательства, увеличению количества рабочих мест и занятости населения;

- с учетом прогресса информационно-коммуникационных технологий необходимо разработать систему развития виртуального рынка труда в отраслях экономики страны, не требующий активного присутствия работника в течение определенного периода времени. Этот рынок может быть создан для устранения барьеров, связанных с местоположением и традиционными часами работы, а также для повышения эффективности усилий и содействия развитию работников в новую эпоху цифровой экономики;

- совершенствование методов функционирования государственных институтов, поскольку уровень развития рынка труда во многом зависит от качества жизни в регионах страны и уровня реализации государственного законодательства в регионах;

- стимулирование роста занятости, реализация специальных государственных программ, направленных на переподготовку кадров, а также программ по повышению мобильности рабочей силы в целях привлечения ее в перспективные отрасли экономики, могут способствовать устойчивому развитию рынка труда [21-А].

8. На основании проведенного исследования предлагаем следующие стратегические направления регулирования рынка труда в Республике Таджикистан:

- укрепление институциональных основ регулирования развития рынка труда с учетом сокращения объемов нерегулируемой деятельности и количества создаваемых неформальных рабочих мест;

- диверсификация экономики страны в целях обеспечения продуктивной занятости, повышения производительности труда и доходов населения, организации самозанятости, упорядочения незарегистрированного индивидуального предпринимательства в районах и селах страны;

- реализация организационных мер по улучшению делового климата в целях повышения эффективности малых рынков труда и повышения предпринимательской активности населения;

- создание эффективной административной, информационной и коммуникационной среды. Этот процесс помогает гарантировать, что работающие люди, используя современные технологии и точную информацию, достигают лучших возможностей трудоустройства и профессионального развития;

- совершенствование правового, организационного и экономического обеспечения системы регулирования трудовой миграции, повышение уровня занятости на внутренних рынках будет способствовать созданию устойчивой и эффективной трудовой миграции. Эти меры, защищающие права мигрантов и создающие больше возможностей для внутреннего экономического развития, могут способствовать снижению безработицы и укреплению экономики страны [6-А].

9. В современных условиях социально-экономического развития Республики Таджикистан остро встала объективная необходимость разработки и реализации комплексных мер по повышению эффективности регулирования рынка труда как в краткосрочной, так и в стратегической перспективе с учетом интенсивности миграционных процессов, структурных изменений в национальной экономике, развития новых технологий. Для решения этих проблем считается важным реализовать ключевые направления целевых реформ. К таким направлениям, прежде всего, относится создание эффективной системы институционального, административного, организационного, финансового и информационного обеспечения регулирования рынка труда, обеспечивающей адаптивность рабочей силы и экономики. Кроме того, необходимы меры по повышению эффективности действующей системы, развитию информационно-коммуникативных навыков специалистов для адаптации их к требованиям конкурентного рынка труда, укреплению системы социального партнерства

государства, частного сектора и общественных организаций, совершенствованию политики оплаты труда и доходов, а также правового регулирования миграционных процессов. Вместе с тем, для улучшения показателей занятости в стране особую важность приобретает принятие в ближайшее время дополнительных мер по совершенствованию экономической и социальной политики, в том числе политики поддержки формальной занятости, укрепления реального сектора экономики, внедрения методов стимулирования создания рабочих мест. Только на основе такого комплексного и интегрированного подхода можно добиться формирования стабильного и конкурентоспособного рынка труда.

В этом контексте государство может принять следующие дополнительные меры:

- создать эффективный механизм реализации положений трудового законодательства, особенно в сферах найма, увольнения, социальной защиты, создания благоприятных условий труда, охраны наемного труда. Он должен способствовать реализации законодательства о правах трудящихся и обеспечению безопасных и справедливых условий труда, а также созданию надлежащих условий для профессионального развития и социальной защиты трудящихся;
- не допускать массовой безработицы, связанной со структурными изменениями, с учетом изменения реальной стоимости жизни повысить размер минимальной заработной платы в соответствии с произошедшими изменениями до уровня минимальной потребительской корзины, а также обеспечить население необходимыми платными и бесплатными услугами;
- организовать подготовку высококвалифицированных кадров в соответствии со спросом и предложением на рынке труда, а также в целях более эффективного использования трудовых ресурсов;
- содействовать развитию миграционных процессов в третьи страны, где имеются широкие возможности для работы и проживания;

- создавать новые рабочие места и адаптировать существующие к современным требованиям [32-А].

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: Маҷмуаи оморӣ Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон - Душанбе, 2024. – С. 13-57.
2. Моделирование основных процессов функционирования и развития рынка труда: методологические и практические аспекты [Текст] / Кенжин Ж.Б., Нурсапина К. У., Абжанова Ж., Булакбай Ж. М. Куангалиева Т. К. Экономика: стратегия и практика. Т. 17, № 3, 2022 / Economics: the Strategy and Practice. Vol. 17. No 3, 2022 – С. 157 - 161 – 168.
3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ аз 26 – уми январӣ соли 2021.
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ аз 23 – юми декабри соли 2022.
5. Remittance Prices Worldwide, 2024.

ИНТИШОРОТ АЗ РҶҶИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

А) монографияҳо:

- [1-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Асосҳои назариявии танзими бозори меҳнат ва муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография / К. С. Одиназода, У.С. Асрорзода – Душанбе: «ДМТ», 2022. - 162 С. ISSN 987-99975 – 354 -4 - 3
- [2-М]. Одиназода К.С., Усманова Т. Дж. Ҷанбаҳои институтсионалии танзими бозори меҳнат ва муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: монография / К.С.Одиназода, Т. Дж. Усманова – Душанбе: «ДМТ», 2021. - 148 С. ISSN 987-99975 – 354 -4 - 3
- [3-М]. Одинаев К.С., Комилов А.Қ. Равандҳои муосири муҳоҷирати меҳнатӣ: назария ва амалия [Матн]: монография / К. С. Одиназода, А.Қ. Комилов.– Душанбе: «Контраст», 2019. – 192 С. ISSN 987-99975 – 77 -09 – 2.

Б) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудааст:

- [4-М]. Одиназода К.С. Тақмили концепсияҳои назариявӣ ва амалии танзими муҳоҷирати зехнӣ аз Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳҳои давлатии тижорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2024, №1. (51) С. 255-263

[5-М]. Одиназода К.С. Сабабҳои асосии тараққи наёфтани, боҳамалоқамандии байни бозори расмӣ ва ғайрирасмӣ меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2022, №1. (40). С. 71-83.

[6-М]. Одиназода К.С. Модели таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2022, №2. С. 171-183.

[7-М]. Одиназода К.С. Таҷрибаи хориҷии омеши усулҳои бозорӣ ва давлатии танзими бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №4/2 (39). С. 16-25.

[8-М]. Одиназода К.С., Усманова Т. Дж. Таҳаввулоти концепсияҳои алоқамандии усулҳои давлатӣ ва бозории танзими бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода., Т. Дж. Усманова. – Матн: бевосита // Паёми Донишгоҳи Технологии Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №3.(46). С. 230 - 238.

[9-М]. Одиназода К.С. Асосҳои институтсионалии танзими давлатию бозории бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2021, №7. С. 185 - 193

[10-М]. Одиназода К.С., Давлатова Қ.О. Баҳодиҳии вазъи муосири бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода, Қ.О. Давлатова // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №3. (37). С. 133 - 142.

[11-М]. Одиназода К.С., Чурахонзода Б.Б. Асосҳои методологии таҳқиқи бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода., Б.Б.Чурахонзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2021, №4. С. 97 - 104.

[12-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Самтҳои асосии танзими давлати бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. / К.С. Одиназода., У.С. Асрорзода. – Матн: бевосита // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №4/1 (38). С. 28 - 37.

[13-М]. Одиназода К.С. Самтҳои асосии таъмини мутавозинии арза ва тақозо ба захираҳои меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №3 (37). С. 191 - 196.

[14-М]. Одиназода К.С. Муҳочирати меҳнатии аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилот, вазъ ва тамоюли рушди он [Матн] / К.С. Одиназода //

Паёми Донишгоҳи Технологии Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №2. (45). С. 214 - 223.

[15-М]. Одиназода К.С. Омилҳои асоси коҳиши раванди муҳоҷирати меҳнатӣ аз Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №2. (36). С. 126 - 133.

[16-М]. Одиназода К.С. Саноаткунонии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъсири он ба самтивазкунии муҳоҷирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе - 2021, №1. (35). С. 36 - 41.

[17-М]. Одиназода К.С. Механизми таъсири давлат ба равандҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2020, №9. С. 211 - 216.

[18-М]. Одиназода К.С. Таҳқиқи омилҳо ва сабабҳои иҷтимоӣ – иқтисодии муҳоҷирати меҳнатии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи давлати тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе-2020, №2. (31). С. 125-131.

[19-М]. Одиназода К.С., Рустамов Р.У. Роҳҳои беҳтар намудани шароити имконпазири неруи меҳнатӣ, шуғл ва муҳоҷирати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳошияи таҷрибаи хориҷӣ [Матн] / К.С. Одиназода., Р.У. Рустамов // Паёми Донишгоҳи давлати тиҷорати Тоҷикистон. - Душанбе-2020, №1. (30). С. 101-109.

[20-М]. Одиназода К.С. Роҳҳои асосии мукамалгардонии идоракунии муҳоҷирати аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳошияи таҷрибаи хориҷӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2020, №7. С. 135 - 142.

[21-М]. Одинаев К.С., Комилов А.Қ. Иртиботи мутақобилаи интиқоли пулии муҳоҷирон ва рушди уствори иқтисодӣ [Матн] / К.С. Одинаев., А.Қ. Комилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. -Душанбе-2018, №4. С. 90-96.

[22-М]. Одинаев К.С. Таъсири маблағҳои пулии интиқолнамудаи муҳоҷирони меҳнатӣ ба иқтисодии кишвар [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе -2018, № 2. С. 72-76

[23-М]. Одинаев К.С. Коҳиш гардидани интиқоли маблағҳои пулии муҳоҷирони меҳнатӣ ва таъсири он ба иқтисодии миллий [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе- 2017, № 2/9. С. 193-196

[24-М]. Одинаев К.С. Таъсири муҳоҷирати баргаштаомада ба иқтисодиёти кишвар [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2017, № 2/6. С. 65-68

[25-М]. Одинаев К.С. Хусусиятҳои муҳоҷирати меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе-2015, 2/3 (165). С. 51-55.

[26-М]. Одинаев К.С. Интиқоли маблағҳои муҳоҷирони меҳнатӣ ва нақши он дар баланд гардидани саҳти зиндагонии аҳоли [Матн] / К.С. Одинаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, баҳши илмҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - Душанбе -2015 - 2/4 (169). С. 76 - 79.

В) Мақолаҳо дар дигар маҷаллаҳо ва маҷмуи маводҳои конференсия:

[27-М]. Одиназода К.С. Масоили муҳоҷирати меҳнатӣ ва таъсири он ба иқтисодиёт ва иҷтимоӣ мамлакат [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конфронси байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи “Муаммоҳо ва дурнамои инкишофи савдои берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити саноатикунории босуръат” (31 –уми майи соли 2024). - Душанбе -2024. С. 250-252.

[28-М]. Одиназода К.С. Танзими гардиши муҳоҷирати зехнии шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз кишвар [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ- амалии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон (25-26 апрели соли 2024). - Душанбе -2024. С. 451-460.

[29-М]. Одиназода К.С. Роҳҳои асосии танзими давлатии бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ- назариявӣ дар мавзӯи “Рушди низоми бонкӣ ва рақамикунории баҳши молиявӣ” (19-20.12.2023).- Кӯлоб 2023. - С. 577 – 583.

[30-М]. Одиназода К.С. Современное состояние и тенденции развития трудовой миграции в Республике Таджикистан [Текст] / К.С. Одиназода // Сборник статей XXII международной научно – практической конференции состоявшейся 15 апреля 2023. - Г.В.Г.Пенза. - С. 147- 151.

[31-М]. Одиназода К.С. Сабабҳои рушд наёфтани, бо ҳам алоқамандии байни бозори расмӣ ва ғайрирасмӣ меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Вазъи низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи пандемияи короновирус (COVID-19)” (11 декабри соли 2021. -. Кӯлоб - С. 358 – 363.

[32-М]. Одиназода К.С. Асосҳои консепсияҳои усулҳои давлатӣ ва бозорӣ танзими бозори меҳнат [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ-

амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” (18 декабри соли 2021). – Душанбе - С. 152 – 158.

[33-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Таъмини мутаваззинии арза ва тақозо ба захираҳои меҳнати дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода. У.С. Асрорзода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои канорӣ барои баъзе синфҳои муодилаҳои дифференсиалӣ” (4 –уми декабр соли 2021). - Душанбе - С. 130-135.

[34-М]. Одиназода К.С., Асрорзода У.С. Ҷанбаҳои институционалии механизми танзими давлатию бозории бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити Ҷаҳонишавӣ [Матн] / К.С. Одиназода., У.С. Асрорзода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Самтҳои муносири татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар рақамикунонии таҳсилот, илм ва истеҳсолоти саноатӣ», (27 ноябри соли 2021). – Душанбе - С. 18-30.

[35-М]. Одиназода К.С. Вазъи баҳодиҳии муносири бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Ҷаҳишти инноватсионӣ ҳамчун омилҳои рушди босуръати иқтимоӣ ва иқтисодӣ дар саноат» бахшида ба муносибати 30-умин солагарди Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон. (27 ноябри соли 2021). С. 63-68.

[36-М]. Одиназода К.С. Механизми инноватсионии таъмини ҳолати мувозинатӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Муаммоҳои рушди иқтисоди миллӣ дар шароити ҷаҳони пасокоронавирусӣ». - Душанбе - 2021. С. 103-109.

[37-М]. Одиназода К.С. Самтҳои асосии идоракунии муҳоҷирати меҳнати дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии Ҷумҳуриявӣ мавзӯи “Методҳои омӯзиши технологияҳои иттилоотӣ – Иртиботӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ”. – Душанбе - 2021. С. 134 – 137.

[38-М]. Одиназода К.С. Самтҳо ва роҳҳои коҳиш додани муҳоҷирати меҳнати дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии Ҷумҳуриявӣ мавзӯи “Методҳои омӯзиши технологияҳои иттилоотӣ – Иртиботӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ”. - Душанбе - 2021. С. 131-134.

[39-М]. Одиназода К.С. Заминаҳои объективии муҳоҷирати меҳнати [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Такмили Муносибатҳои молияви – қарзӣ дар рушди иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон”. - Душанбе - 2020. С. 131-134.

[40-М]. Одиназода К.С. Некоторые проблемы миграции в Республике Таджикистан. / К.С. Одиназода.– Текст: прямо // Республиканской научно – практической конференции на тему «Региональная интеграция как фактор производственного предпринимательства в Республике Таджикистан». - Душанбе – 2020. С. 143-147.

[41-М]. Одиназода К.С. Саноаткунонии босуръати кишвар ва таъсири он ба муҳоҷирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одиназода // Маводи конференсияи илмӣ – амалии Ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Саноаткунонии босуръат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: Ҳадафҳо ва тамоюл”. – Душанбе - 2020. С. 18-25.

[42-М]. Одиназода К.С. Социально – экономические аспекты регулирования занятости в трудоизбыточном регионе [Текст] / К.С. Одинаев // Республиканскую Научно – Практическую конференцию на тему Государственное регулирование обеспечения ускоренной индустриализации в Республика Таджикистан.- Душанбе - 2020. С. 50 – 55.

[43-М]. Одинаев К.С. Мотивы и факторы трудовой миграции населения [Текст] / К.С. Одинаев // Материалы международной научно-практической конференцию на тему «Подготовка кадров с целью устойчивого развития туризма в Республике Таджикистан». – Душанбе - 2020 С. 292-299.

[44-М]. Одинаев К.С. Socio-economic aspects of regulation employment in the labor surplus region [Text] / K.S. Odinaev //Materials of international scientific-practical conference on the topic «Training for the Sustainable Development of Tourism in Republic of Tajikistan”. – Dushanbt - 2020. S. 318-323.

[45-М]. Одинаев К.С. Ҷанбаҳои назариявӣ-методологии таҳқиқи муҳоҷирати меҳнатӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ дар мавзӯи «Танзими андозию бучетии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир». - Душанбе, - 2019. С. 123-126.

[46-М]. Одинаев, К.С. Сабаби пайдоиши муҳоҷирати дохилӣ ва экологӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалии дар мавзӯи “Тоҷикистон ва бозори ҷаҳонии қоғазҳои қиматнок: замин ва имкониятҳои иштирок, маводҳои конференсияи. - Душанбе – 2018. С. 169-171.

[47-М]. Одинаев К.С. Масъалаи ҷойгиркунонии муҳоҷирони гаштаомада дар бозори меҳнати дохилӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ дар мавзӯи «Нақш ва аҳамияти сармоягузорӣ дар рушди иқтисоди миллӣ». – Кӯлоб - 2016. С. 421-425.

[48-М]. Одинаев К.С. Самаранок истифода намудани маблағҳои интиқолнамудаи муҳоҷирон ҳамчун роҳи баланд бардоштани некуаҳволии оила [Матн] / К.С. Одинаев // Маводҳои конфронсави илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар

мавзуи «Рушди иқтисодии Тоҷикистон ҳамчун омили баландшавии некуаҳоли аҳоли». – Душанбе - 2016. С. 185-190.

[49-М]. Одинаев К.С. Раванди муҳочират меҳнати ва паёмадҳои он [Матн] / К.С. Одинаев // Маҷмуи мақолаҳои конференсияи илмӣ-назариявии устодон ва донишҷуёни ДИМТ баҳшида ба 25-умин солгарди Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе - 2016. С. 92-93.

[50-М]. Одинаев К.С. Таъсири раванди муҳочирати меҳнатӣ ба тарбияи ҷавонон [Матн] / К.С. Одинаев // Маҷмуи мақолаҳои конференсияи илмӣ-назариявии устодон ва донишҷуёни ДИМТ баҳшида ба 25-умин солгарди Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе - 2016. С. 87-88.

[51-М]. Одинаев К.С. Таъсири раванди муҳочирати меҳнатӣ ба масъалаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ [Матн] / К.С. Одинаев // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии ҳайати устодону кормандони ДМТ баҳшида ба ҷашнҳои «700-солагии Мир Сайид Али Ҳамадонӣ», баҳшида ба «соли оила» ва даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «об барои ҳаёт солҳои 2005-2015». - Душанбе - 2015. С. 233 - 234.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Одиназода Комрон Саидаброр дар мавзуи «Такмили танзими давлатии бозори меҳнат дар алоқамандӣ бо равандҳои муҳочират: назария, методология ва амалия» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси: 08.00.01 – Назарияи иқтисодӣ (08.00.01.01 – Назарияи умумии иқтисодӣ (иқтисоди сиёсӣ))

Калидвожаҳо: бозори меҳнат, танзими давлатӣ, муҳочирати меҳнатӣ, усулҳои иқтисодӣ, шуғли аҳоли, сиёсати меҳнат, муҳочират, қувваи корӣ, рақамикунонӣ, шуғли ғайрирасмӣ.

Мақсади тадқиқот дар таҳияи асосҳои назариявӣ ва методологии такмили танзими давлатии бозори меҳнат дар робита бо равандҳои муҳочират, таҳияи моделҳои муассири танзими бозори меҳнат ва пешниҳод намудани тавсияҳои амалӣ барои баланд бардоштани сатҳи шуғли аҳоли ва коҳиши таъсири манфии муҳочират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад.

Объекти таҳқиқот бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити таъсири шадиди равандҳои муҳочирати аҳоли мебошад.

Предмети тадқиқот маҷмуи муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодии дар раванди мукамалгардонии танзими давлатии бозори меҳнат ба вуҷудоянда мебошад.

Методологияи тадқиқот истифодаи равишҳои институтсионалӣ, таҳлили мантиқӣ ва таърихӣ, усулҳои муқоисавӣ, таҳлили омӯрӣ ва иқтисодӣ-риёзӣ, моделсозӣ ва таҳқиқи заминаҳои концептуалии сиёсати меҳнат ва муҳочират дар бар мегирад. Барои таҳлилҳо маълумоти Агентии омӯр, Вазорати меҳнат, муҳочират ва шуғли аҳоли ва дигар сохторҳои давлатӣ истифода шудааст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии тадқиқот дар таҳияи равишҳои илмӣ нави такмили танзими бозори меҳнат ва мутобиксозии он ба шароити муносири иқтисодиёи иҷтимоии кишвар, бо дарназардошти тамоюлҳои ҷаҳонишавӣ ва рақамикунонӣ ифода меёбад. Модели пешниҳодшудаи муаллиф дар самти ҳамоҳангсозии бозори меҳнат ва бозори таҳсилот ҳамчун замина барои таъмини мувозинати байни арза ва тақозои қувваи корӣ хидмат мекунад.

Навгониҳои илмӣ диссертатсия аз таҳияи таърифи муносири танзими давлатии бозори меҳнат бо назардошти равандҳои муҳочират; таҳлили намунаҳои байналмилалӣ танзими бозори меҳнат ва мутобиксозии таҷрибаи хориҷӣ ба шароити Тоҷикистон; арзёбии амиқи зиддиятҳо ва мушкилоти бозори меҳнат дар кишвар; таҳияи танзими шуғли ғайрирасмӣ ва пешниҳоди шаклҳои муассири идоракунии муҳочират; таҳлили таъсири рақамикунонӣ ва ҷаҳонишавӣ ба шаклҳои нави фаъолияти меҳнатӣ; пешниҳоди тавсияҳои мушаххас дар самти такмили сиёсати давлатии меҳнат, коҳиши бекорӣ ва баландбардории сифати қувваи корӣ иборатанд.

Натиҷаҳои бадастомадаи диссертатсия метавонанд аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳочират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дар сатҳи агентӣ оид ба меҳнат ва шуғли аҳоли дар вилоятҳо ва ноҳияҳо барои беҳтарсозии танзими раванди шуғли аҳоли ва муҳочират, афзоиши самаранокии бозори меҳнат бо назардошти коҳиши шуғли ғайрирасмӣ ва таъсири манфии омилҳои берунӣ ва дохилӣ ба равандҳои муҳочират, баланд бардоштани сифати қувваи корӣ, таъмини шароити мусонд барои шуғл ва муҳочират дар доираи ҳавасмандгардонии шуғли фарогир мавриди истифода қарор гиранд.

Маводи таҳқиқотро, инчунин метавон дар раванди таълим ва бозомӯзии кадрҳои роҳбарикунанда ва мутахассисон дар соҳаи меҳнат ва муҳочират, дар раванди таълим ҷангоми тадриси фанҳои «Бозори меҳнат», «Иқтисодиёти шуғл», «Идоракунии кормандон» ва амсоли онҳо истифода бурд.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Одиназода Комрона Саидабнора на тему «Совершенствование государственного регулирования рынка труда в связи с миграционными процессами: теория, методология и практика» на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности: 08.00.01 — Экономическая теория (08.00.01.01 — Общая экономическая теория (политическая экономия))

Ключевые слова: рынок труда, государственное регулирование, трудовая миграция, экономические метод, занятость, трудовая политика, миграция, рабочая сила, цифровизация, неформальная занятость.

Целью исследования является разработка теоретических и методологических основ совершенствования методов государственного регулирования рынка труда в части миграционных процессов, разработка эффективных моделей регулирования рынка труда, а также предоставление практических рекомендаций по повышению уровня занятости и снижению негативного влияния миграции в Республике Таджикистан.

Объектом исследования является рынок труда Республики Таджикистан в условиях интенсивного воздействия процессов миграции населения.

Предметом исследования выступает совокупность социально-экономических отношений, складывающихся в процессе совершенствования государственного регулирования рынка труда.

Методология исследования включает использование институциональных подходов, логического и исторического анализа, сравнительных методов, статистического и экономико-математического анализа, моделирования, а также исследование концептуальных основ трудовой и миграционной политики. Для анализа использовались данные Агентства по статистике, Министерства труда, миграции и занятости населения и других государственных органов.

Теоретическая и практическая значимость исследования выражается в разработке новых научных подходов к совершенствованию регулирования рынка труда и адаптации его к современным экономическим и социальным условиям страны с учетом тенденций глобализации и цифровизации. Предложенная автором модель координации рынка труда и рынка образования служит основой для обеспечения баланса между спросом и предложением рабочей силы.

К научной новизне диссертации относятся: разработка современного определения государственного регулирования рынка труда с учетом миграционных процессов; анализ международных примеров регулирования рынка труда и адаптация зарубежного опыта к условиям Таджикистана; оценка проблем рынка труда в стране; разработка регулирования неформальной занятости и обеспечение эффективных форм управления миграцией; анализ влияния цифровизации и глобализации на новые формы трудовой деятельности; предоставление рекомендаций по совершенствованию государственной политики в сфере труда, снижению безработицы и повышению качества рабочей силы.

Результаты диссертационной работы могут быть использованы Правительством Республики Таджикистан, Министерством труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан, а также на уровне органов по труду и занятости населения областей и районов для совершенствования регулирования процесса занятости и миграции, повышения эффективности рынка труда с учетом сокращения неформальной занятости и негативного влияния внешних и внутренних факторов на миграционные процессы, повышения качества рабочей силы, обеспечения благоприятных условий для занятости и миграции в рамках стимулирования занятости.

Материалы исследования могут быть также использованы в процессе подготовки и переподготовки управленческих кадров и специалистов в сфере труда и миграции, в учебном процессе при преподавании дисциплин «Рынок труда», «Экономика занятости», «Управление персоналом» и т.п.

ANNOTATION

for the dissertation of Odinzoda Komron Saidabrор on the topic "Improving state regulation of the labor market in connection with migration processes: theory, methodology and practice" for the degree of Doctor of Economics in the specialty: 08.00.01 - Economic Theory (08.00.01.01 - General Economic Theory (Political Economy))

Keywords: labor market, state regulation, labor migration, economic mechanism, employment, labor policy, migration, labor force, digitalization, informal employment.

The purpose of the study is to develop theoretical and methodological foundations for improving the mechanism of state regulation of the labor market in terms of migration processes, to develop effective models of labor market regulation, as well as to provide practical recommendations for increasing the level of employment and reducing the negative impact of migration in the Republic of Tajikistan.

The object of the study is the labor market of the Republic of Tajikistan in the context of the intensive impact of population migration processes. The subject of the research is a set of socio-economic, organizational and legal relations arising in the process of improving the mechanism for regulating the labor market and managing migration.

The research methodology includes the use of institutional approaches, logical and historical analysis, comparative methods, statistical and economic-mathematical analysis, modeling, as well as a study of the conceptual foundations of labor and migration policy. The analysis used data from the Statistics Agency, the Ministry of Labor, Migration and Employment of the Population and other government agencies.

The theoretical and practical significance of the study is expressed in the development of new scientific approaches to improving the regulation of the labor market and adapting it to the modern economic and social conditions of the country, taking into account the trends of globalization and digitalization. The model of coordination of the labor market and the education market proposed by the author serves as the basis for ensuring a balance between the supply and demand of labor.

The scientific novelty of the dissertation includes: development of a modern definition of state regulation of the labor market, taking into account migration processes; analysis of international examples of labor market regulation and adaptation of foreign experience to the conditions of Tajikistan; deep assessment of contradictions and problems of the labor market in the country; development of a mechanism for regulating informal employment and ensuring effective forms of migration management; analysis of the impact of digitalization and globalization on new forms of labor activity; provision of specific recommendations for improving state policy in the field of labor, reducing unemployment and improving the quality of the workforce.

The results of the dissertation can be used by the Government of the Republic of Tajikistan, the Ministry of Labor, Migration and Employment of the Republic of Tajikistan, as well as at the level of labor and employment authorities in regions and districts to improve the regulation of the employment and migration process, increase the efficiency of the labor market, taking into account the reduction of informal employment and the negative impact of external and internal factors on migration processes, improve the quality of the workforce, ensure favorable conditions for employment and migration in the framework of stimulating employment.

The research materials can also be used in the process of training and retraining of management personnel and specialists in the field of labor and migration, in the educational process when teaching the disciplines "Labor Market", "Employment Economics", "Personnel Management", etc.